



Otakar Schlossberger a kol.

ZNÁTE SVÉHO KLIENTA?

Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.

www.vsfs.cz



Otakar Schlossberger a kol.

Znáte svého klienta?

EUPRESS

Vysoká škola finanční a správní

SCHLOSSBERGER, Otakar a kol. *Znáte svého klienta?* VG20122014087. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2013. 96 s. EUPRESS. ISBN 978-80-7408-090-6.

PODÍL AUTORŮ NA PUBLIKACI:

Vedoucí autorského kolektivu:

JUDr. Ing. Otakar Schlossberger, Ph.D.

1. kapitola;
2. kapitola, část 2.1, 2.4 a 2.5;
3. kapitola, část 3.1 a 3.7 (spoluautor);
4. kapitola, část 4.1 a
5. kapitola (spoluautor);
Executive Summary;

Ing. Naděžda Blahová, Ph.D

2. kapitola, část. 2.2;

doc. Ing. Jaroslav Brada, Ph.D.

3. kapitola, část 3.4;

Ing. Josef Budík, CSc.

3. kapitola, část 3.5;

Mgr. Martina Havlišová

3. kapitola, část 3.2;

Mgr. Michaela Kolářová

4. kapitola, část 4.2;

Ing. Petra Korbasová

3. kapitola, část 3.3;

doc. Ing. Vladislav Pavlát, CSc.

3. kapitola, část 3.6;

PhDr. Bc. Ján Šugár, CSc.

3. kapitola, část 3.7 (spoluautor);

Mgr. Bc. Eva Šulcová

2. kapitola, část 2.3;

JUDr. Adriana Vavrušková

4. kapitola, část 4.3 a

5. kapitola (spoluautorka);

RECENZENTI:

JUDr. Dana Šramková, Ph.D., MBA

prof. Ing. Václav Vybíhal, CSc.

Vydání odborné monografie bylo schváleno vědeckou redakcí nakladatelství.

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být reprodukována a používána v elektronické podobě, kopírována a nahrávána bez předchozího písemného souhlasu nakladatele.

© 2013 Otakar Schlossberger a kol.

© 2013 Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.

ISBN 978-80-7408-090-6

Tato kniha byla vytvořena v rámci projektu Ministerstva vnitra ČR realizovaného Vysokou školou finanční a správní, o.p.s., Katedrou financí s názvem: „**Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb**“ (identifikační kód projektu VG 20122014087, s výší podpory 2 238 tis. Kč). Vedoucí autor by rád poděkoval všem spoluautorům za spolupráci při vytváření koncepce této publikace a vytvoření příslušných kapitol této knihy. Celá monografie tvoří důležitý výstup projektu a je zdrojem námětů k případné změně právní úpravy a diskuse de lege ferenda.

Kniha volně navazuje na publikaci KYNCL, Libor a kol. *Poznej svého klienta – základní zásady finančního práva*. 1. vydání, Brno: ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS, IURIDICA, 2012. No 433. 165 stran. ISBN 978-80-210-6085-2.

Obsah

Seznam zkratk	5
1. Úvod do problematiky	6
2. Právní aspekty procesu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu	9
2.1 Úvod	9
2.2 Proces AML v právním kontextu	9
2.3 Právní následky porušení vnitřního předpisu AML zaměstnancem banky	14
2.4 Problematika převzaté identifikace a identifikace provedené distančním způsobem	20
2.5 Proces zjednodušené identifikace	23
3. Proces boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu – vybrané otázky	27
3.1 Úvod	27
3.2 Proces „Poznej svého klienta“ a jeho možný přesun do virtuálního prostředí	28
3.3 Výkaznictví jako nástroj proti praní špinavých peněz v rámci finančních institucí	32
3.4 Znalecký pohled na zdroje informací o toku špinavých peněz	36
3.5 Podvody ve veřejné správě – záležitost nejen politicky exponovaných osob	44
3.6 Přispěje vznik identifikátoru finančních institucí k bezpečnějšímu fungování finančních trhů ve světě	50
3.7 Vybrané problémy odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti v praxi poskytovatelů finančních služeb	58
4. Změny v procesu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu	68
4.1 Úvod	68
4.2 Očekávané právní změny v procesu AML	68
4.3 Posuzování rizik klienta	73
5. Znáte svého klienta?	81
Executive Summary	86
Přehled použité literatury a ostatních zdrojů	87
Věcný rejstřík	91
O autorech	94

Seznam zkratek

AML	Anti-Money Laundering – boj proti praní špinavých peněz
AML/CFT	Anti-Money Laundering / Combating the Financing of Terrorism – boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu
BIS	Bezpečnostní informační služba
CERTIS	Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement system – systém mezibankovního platebního styku v České republice
CFT	Counter-Terrorism Financing – boj proti financování terorismu
ČNB	Česká národní banka
ES	Evropská společenství
EU	Evropská unie
FATF	The Financial Action Task Force
FSB	Financial Stability Bureau – Agentura pro finanční stabilitu
FSRB	FATF-Style Regional Body
FAÚ	Finanční analytický útvar Ministerstva financí České republiky
HDP	hrubý domácí produkt
HW	hardware
KYC	Know Your Customer – poznaj svého klienta
MF ČR	Ministerstvo financí České republiky
ML/TF	Money Laundering / Terrorism Financing – praní peněz a financování terorismu
PEP	Politicky exponovaná osoba
RBA	Risk Based Approach – hodnocení klienta na bázi rizikovosti (rizikových faktorů)
ROP	regionální operační program
SEC	Securities Exchange Commission
SIFI	Systemically important financial institution – systémově významné finanční instituce
SW	software
VŠFS	Vysoká škola finanční a správní

1. Úvod do problematiky

Snaha legalizovat neoprávněně získané hodnoty (např. peníze, dříve to mohla být jiná měřítka cen) je jednání staré jako lidstvo samo. Získat jakoukoliv majetkovou hodnotu, ze které by mohl být jistý prospěch uspokojující okamžité nebo odložené potřeby daného jedince, bylo a je cílem určité skupiny osob v dané společnosti, kteří považují tyto aktivity za zcela samozřejmé. Nebo si byli a jsou vědomi toho, že činí něco, co bylo zpočátku v rozporu s morálkou dané společnosti, ve které žili, nicméně byli smířeni s tím, že takto budou činit. Byli i připraveni na situaci, že jejich nemorální činnost bude odhalena, a pak byli ochotni a schopni se bránit jakýmkoliv, byť nevhodným či dokonce protispoločenským jednáním. Podobné aktivity spojené se snahou legalizovat nezasloužené statky se přenesla až do současné doby. Došlo a stále dochází dokonce k tomu, že metody, způsoby a praktiky legalizování výnosů z trestné činnosti se zdokonalují.

Pokud přeneseme proces legalizace majetkových hodnot, které byly získány nelegálně, do oblasti finančních služeb a zejména bankovníctví, pak snahy o jeho odhalení a eliminaci nabývají ještě více na významu. Jak uvádí prof. Polouček¹ „Jedna z možností, jak minimalizovat prostor pro nelegální bankovní praktiky, spočívá ve vytvoření co nejjednoduššího, transparentního a homogenního bankovního systému. Ten musí zahrnovat jasná a jednotná pravidla s jednoznačnou, jednotnou a co nejjednodušší regulací a ochranou...“. S touto tezí je více než nutno souhlasit, ale lze ji doplnit o další tezi, která je, podle názorů autorů této publikace, také platná. Jde o to, aby profesionální subjekty působící ve finančním sektoru, zejména v bankách, spořitelních a úvěrních družstvech, platebních institucích, pojišťovnách a u obchodníků s cennými papíry, si byli jisti, kdo je jejich klientem a proč a jaké obchody s tím daným subjektem dělá. Nejzávažnější pro úspěšnou legalizaci hodnoty získané trestnou činností² je její rychlá realizace, zejména se jedná o operativní převody peněžních prostředků z jedné instituce na druhou, tedy konkrétně např. od subjektu snažícího se získat neoprávněně peněžní prostředky z účtu jednoho řádného klienta ke druhému apod. Na jedné straně se banky a další zprostředkovatelé platebních operací, resp. platebních služeb, snaží ve smyslu platných právních předpisů³ převody peněžních hodnot urychlovat při dodržování příslušných formátů dat, na druhé straně jsou vedeny jinými platnými předpisy (o kterých bude pojednáno v dalších částech textu), aby věnovaly dostatek času prověření oprávněnosti převodu nebo jiného obchodu, provedly řádnou identifikaci klienta, příp. jeho kontrolu.

Tato činnost je velmi náročná a je ovlivněna celou řadou subjektivních faktorů. Jedním z hlavních faktorů je faktor lidského kapitálu. V bankách a jiných finančních institucích pracují lidé, kteří by měli být řádně poučeni, vyškoleni a prověřeni k tomu, aby dokázali odhalit činnost svého klienta, která není v souladu nejen s právem, ale i morálkou a veřejným pořádkem dané společnosti. Je to natolik subjektivní přístup v poznání člověka, možný po něm požadovat jen s vynaložením mimořádného úsilí kombinovaného s praxí daného jedince, jeho zkušenostmi a teoretickými znalostmi.

Předložená monografie, která je jedním z výstupů projektu aplikovaného výzkumu s názvem „Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb“, by měla alespoň jistou měrou přispět k tomu, aby osoba, která se ve své profesní kariéře zabývá finančními obchody, získala nová po-

1 POLOUČEK, S. a kol. *Bankovníctví*. 2. vydání. Praha: C. H. BECK, 2013. 480 stran. ISBN 978-80-7400-491-9, s. 393.

2 Jakákoliv činnost, která je trestná, je nelegální. Lze však konstatovat, že ne každá nelegální činnost však musí být trestná, může být jen nemorální nebo v rozporu s veřejným pořádkem.

3 Např. Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 260/2012 ze dne 14. března 2012, kterým se stanoví technické a obchodní požadavky pro úhrady a inkasa v eurech a kterým se mění nařízení (ES) č. 924/2009 nebo zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku.

znání v tom, jak odhalovat snahy při legalizování majetkových hodnot zejména v bankách, ale i dalších finančních institucích. Text knihy je sestaven z názorů, myšlenek a zkušeností jednotlivých autorů.

Celá monografie je rozdělena do několika částí. První, obecněji laděná kapitola, se zabývá zejména právními otázkami souvisejícími s legalizací výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Jednak je pojata částečně v historickém kontextu vývoje zejména právní regulace na území České republiky, jednak se zabývá otázkami možných právních změn. Změny mohou být vyvolány z různých důvodů. Jedním z hlavních důvodů je dnes požadavek transpozičních povinností vyplývajících z členství České republiky v Evropské unii (dále jen „EU“). Jenže na oblasti boje proti praní „špinavých“ peněz (dále jen „AML“) nepůsobí jen právo EU, ale také širší mezinárodní kontext. Je nutno přihlídnout také k nadnárodním aktivitám Financial Action Task Force (dále jen „FATF“, viz dále). Uvedené skutečnosti se týkají všech finančních institucí napříč celým finančním trhem. Takto je tomu ve většině textu této publikace.

Druhá část předkládaného textu se bude zabývat více praktickými otázkami celého procesu snahy o legalizování výnosů z trestné činnosti. Praktické otázky procesu „poznej svého klienta“ tak, abychom mohli opravdu říci, že svého klienta ve finančních institucích opravdu známe, budou zaměřeny zejména do oblasti bankovníctví, ale i pojišťovnictví nebo kapitálových trhů. V této části práce pak bude čtenář seznámen s výsledky výzkumu, který prováděl tým Vysoké školy finanční a správní v rámci projektu Ministerstva vnitra ČR realizovaného Vysokou školou finanční a správní, o.p.s., Katedrou financí (dále jen „VŠFS“) s názvem: „Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb“. Průzkum byl veden formou dotazníkového šetření v různých typech finančních institucí v rámci sektoru finančního trhu. Zahrnoval nejen hlavní hráče finančního trhu, jako jsou banky, pojišťovny nebo obchodníci s cennými papíry, ale dotazovány byly např. i investiční fondy nebo spořitelny a úvěrní družstva. V této části se bude monografie zabývat zhodnocením celého průzkumu a bude formulovat jisté závěry z něj vyplývající. Tato část bude také doplněna řadou grafů a jejich komentářů.

V další, neméně významné části, se bude kniha zabývat možnými změnami v oblasti boje proti legalizování trestné činnosti a financování terorismu, a to z pohledu implementace některých mezinárodních požadavků. Tato část bude přímo navazovat na první odbornou část publikace, která se zabývá právními otázkami procesu AML. V této kapitole se budou autoři věnovat také úvahám, jaké procesy bude nutno zavést nebo zpřesnit k tomu, aby došlo ke vhodnému uplatňování předpokládaných změn a požadavků. V rámci výše uvedeného projektu VŠFS uspořádala workshop na téma „Risk Based Approach“ (dále jen „RBA“), na kterém byly prezentovány požadavky FATF vyplývající z aktualizace tzv. 40 doporučení (o kterých bude podrobněji pojednáno v dalším textu). Některé myšlenky a závěry z workshopu jsou shrnuty do kapitol obsažených v této části monografie.

Proces AML lze považovat za velmi důležitou činnost zejména v oblasti finančních trhů. Zahrnuje zejména oblast bankovníctví, a to i specializované peněžní ústavy, jakými jsou např. stavební spořitelny nebo investiční banky, ale také pojišťovny, penzijní společnosti, obchodníci s cennými papíry, platební instituce apod. Proto věříme, že předložená publikace přispěje nejen k osvětlení dané problematiky, ale zejména k úvahám a jednáním, která napomohou v tomto náročném procesu při odhalování snah legalizovat neoprávněně získané peněžní prostředky. Cíl všech zúčastněných autorů byl takový, aby publikace napomohla vytvořit, dotvořit, změnit či přizpůsobit v rámci různých finančních institucí stávající metodické postupy o nové přístupy po jejich provedené revizi. Celá oblast AML je samozřejmě regulována obecně závaznými právními předpisy, o nichž bude také pojednáno, přesto v rámci projektu, který byl zmíněn výše, byly snahy nalézt další prostor i pro jejich zdokonalení. Nicméně proces legislativní je zdoluhavý a zejména pro subjekt, který nemá přímou legislativní kompetenci, příliš vzdálený a složitý. Složitě je totiž prosazení dané myšlenky, byť byla diskutována na odborných workshopech, symposiích nebo konferencích. Autoři však věří, že i v této oblasti budou úspěšní.

Jak bylo uvedeno výše, předložená monografie je jedním z výstupů projektu aplikovaného výzkumu a je výsledkem vědeckého zkoumání řešitelského týmu, který v základu tvořil autorský kolektiv.

Při realizaci této monografie bylo vycházeno z obecných požadavků na vědecké poznání. Proto bylo při zpracování dílčích otázek procesů AML využíváno zejména metod indukce, dedukce a komparace. Vedle těchto metod byla použita též metoda analýzy. Při vědeckém přístupu bylo také pracováno s hypotézou založenou na tvrzení, zda „Je současná úroveň identifikace osob komunikujících s finančními institucemi dostačující či nikoliv“. Metody zkoumání musejí tuto hypotézu buď vyvrátit, anebo potvrdit. Závěry nebo možné směry aplikace procesů a jevů v oblasti zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v oblasti poskytovatelů finančních služeb jsou obsahem této monografie.

2. Právní aspekty procesu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu

2.1 Úvod

Tato část se zaměřuje na právní normy a instituce související s bojem proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Konkrétně s bojem proti praní špinavých peněz, a to jak v nadnárodním rámci, tak i v národním měřítku. Objasňuje a vysvětluje celý proces AML, jeho jednotlivé kroky i pravděpodobnost odhalení této trestné činnosti v rámci jednotlivých fází procesu. Zabývá se prameny mezinárodního práva a institucemi, které jsou vzhledem k povaze činnosti klíčové pro úspěšnost boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Dále se věnuje vývoji boje proti praní špinavých peněz v ČR. Jedná se o úvodní část do problematiky, která svým způsobem shrnuje současná obecná východiska.

Dále bude v této části věnována pozornost konkrétním právním aspektům, které mohou nastat v souvislosti s porušením povinnosti stanovené zaměstnanci banky vnitřním předpisem upravujícím v bance oblast prevence legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Zaměstnancem banky se dále rozumí osoba, se kterou banka uzavřela pracovní smlouvu, nebo osoby, které v bance působí na základě jiného pracovněprávního vztahu (tzv. dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr – smlouvy o pracovní činnosti nebo smlouvy o provedení práce)⁴. Za osoby, které jsou vázány vnitřními předpisy banky, však lze považovat také osoby, které v bance provádějí činnosti jako osoba samostatně výdělečně činná (dále jen „OSVČ“)⁵. Takové osoby musejí být taktéž poučeny a proškoleny ve smyslu platných právních předpisů. Za ně odpovídá plně osoba povinná.

Závěr této části právních aspektů boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti se bude dotýkat velmi citlivé a přitom důležité oblasti – jedné ze základních povinností osob povinných daných zákonem pojednávajícím o procesu AML, a tou je povinnost identifikace. Z této problematiky se bude pojednání zabývat procesem převzaté identifikace u institucí, které nemusejí vést žádné účty a provádějí pouze zprostředkování příslušné transakce.

2.2 Proces AML v právním kontextu

Již dávno není praní špinavých peněz spojeno s legalizací výnosů pocházejících pouze z nelegálního prodeje drog, prostituce či vydírání. Trestným činem, kterým je generován nelegální výnos, který má být legalizován (vyprán), je jakýkoliv trestný čin, včetně korupce, podvodů, tunelování i např. daňových úniků.

Pojem legalizace výnosů z trestné činnosti označuje jednání, které vede k zakrytí nezákonného původu jakéhokoliv výnosu z trestné činnosti. Pro toto jednání je charakteristická snaha vzbudit zdání, že se jedná o výnos, který je legální, tedy nabytý v souladu s platnými zákony. Často se tento proces označuje pojmem „praní špinavých peněz“, ve kterém je třeba slovo peníze chápat širěji, jako jakýkoliv výnos či majetek ze spáchané trestné činnosti (např. nemovitosti, cenné papíry, drahé kovy a kameny, předměty kulturní hodnoty apod.).

Jak naznačuje slovo „proces“, je praní špinavých peněz činností, která probíhá v určitém časovém úseku, během kterého projde třemi základními kroky. Pro ty se používá obecné značení „fáze“ legalizace výnosů z trestné činnosti, konkrétně se jedná o: umístění – vrstvení – užití.

4 Viz zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

5 Viz zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

První krok – umístění – zahrnuje činnosti, které spočívají v postupném umísťování zejména hotovostních prostředků získaných ze spáchané trestné činnosti do finančního systému, pro který je charakteristickým znakem pohyb finančních prostředků prostřednictvím realizace finančních transakcí. V této etapě hrají klíčovou roli instituce, které vstup prostředků do finančního systému nabízí a umožňují. V tom spočívá naprosto nezastupitelná role těchto institucí (tzv. povinných osob) v oblasti prevence legalizace výnosů z trestné činnosti, která zahrnuje nejen celou řadu opatření, která mají odhalit či ztížit proces praní špinavých peněz, která umožňují odčerpávat tyto nelegálně získané prostředky, a v neposlední řadě, která vedou k získání a uchování údajů o transakcích a o osobách, které transakce prováděly.

Ve druhé fázi praní špinavých peněz dochází k realizaci velkého počtu různých transakcí s prostředky, které byly do finančního systému vloženy za účelem legalizace. Cílem provádění těchto transakcí napříč různými finančními institucemi v rámci světového finančního systému je znesnadnění či úplné zastření původu „praných“ prostředků. Velmi často dochází v této fázi k propojování legálních prostředků s výnosy ze spáchané trestné činnosti, což je naplněním účelu tohoto druhého kroku, zvaného vrstvení.

Jak napovídá název třetí fáze legalizace výnosů z trestné činnosti – užití – je jejím smyslem používání již „vypraných“ výnosů ze spáchané trestné činnosti pachateli této trestné činnosti, a to nejen za účelem uspokojení jejich potřeb, ale také za účelem páchaní další trestné činnosti.

Pravděpodobnost odhalení legalizace výnosů ze spáchané trestné činnosti je nejvyšší v prvním kroku. V etapě druhého a třetího kroku tato pravděpodobnost již značně klesá.

Vzhledem k tomu, že se významná část finančních prostředků pachatelů trestné činnosti dostává do finančního systému prostřednictvím finančních institucí, a dále také vzhledem k tomu, že pravděpodobnost odhalení legalizace výnosů je nejvyšší ve fázi umísťování těchto prostředků do finančního systému, jsou klíčovým hráčem na poli uplatňování preventivních opatření zejména poskytovatelé finančních služeb. Jim, ale i dalším tzv. povinným osobám stanovuje základní povinnosti v oblasti prevence legalizace výnosů z trestné činnosti zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti má jednoznačně mezinárodní rozměr a může být úspěšný pouze tehdy, pokud jednotlivé státy, jejich právní systémy a jednotlivé povinné osoby budou při odhalování a potírání legalizace výnosů z trestné činnosti postupovat společně a koordinovaně. Na tomto základě se odvíjí činnost příslušných mezinárodních institucí a orgánů, ke kterým nesporně patří např. FATF, Egmontská skupina a v neposlední řadě i činnost příslušných orgánů a výborů EU. Smyslem je stanovit určitý minimální standard pro boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a minimálně od r. 2001 i pro boj proti financování terorismu a přenést na jednotlivé státy a jejich vlády odpovědnost za jejich realizaci a dodržování v praxi.

Mezi nejefektivnější nástroje boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti patří zejména odčerpávání těchto prostředků pachatelům trestné činnosti a vytváření podmínek pro odhalování legalizace výnosů pocházejících z trestné činnosti, včetně stanovení požadavků na uchování údajů o klientech (osobách, na jejichž jméno jsou vedeny účty, nebo jejichž jménem byly realizovány transakce) a provedených transakcí.

Prameny mezinárodního práva

FATF je mezivládní orgán, založený v r. 1989 ministry členských států. Cílem FATF je stanovit opatření pro boj proti praní špinavých peněz a financování terorismu a podporovat jejich účinnou implementaci do praxe. FATF vydává řadu doporučení (Recommendations), která jsou považována za uznávané

mezinárodní standardy pro boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, financování terorismu a šíření zbraní hromadného ničení. První standardy byly vydány již v r. 1990, v r. 2001 byly doplněny o tzv. devět zvláštních doporučení k boji proti financování terorismu.

K základním doporučením FATF, které by měly jednotlivé státy implementovat, patří

- opatření k identifikaci rizik,
- stíhání legalizace výnosů z trestné činnosti, financování terorismu a šíření zbraní hromadného ničení,
- realizace preventivních opatření ve finančním sektoru a v dalších určených sektorech,
- ustanovení pravomocí a odpovědností v rámci právního řádu,
- posílení transparentnosti a dostupnosti informací o skutečných majitelích,
- realizace kroků, které usnadní mezinárodní spolupráci.

Poslední novela doporučení FATF proběhla v únoru 2012, jejím společným jmenovatelem je především důraz na hodnocení rizik v zájmu možnosti uplatnění tzv. rizikového přístupu (podrobněji viz kap. 4). Jeho princip spočívá v realizaci kroků, které každému státu umožní správně identifikovat, ohodnotit a porozumět riziku praní špinavých peněz a financování terorismu, kterému je vystaven, a následně pak přijmout adekvátní opatření k eliminaci těchto rizik. Rizikový přístup tak umožní každému subjektu přijmout opatření, která budou přesně zaměřena na minimalizaci konkrétních identifikovaných rizik a která budou přiměřená povaze těchto rizik. Rizikový přístup by tak měl přispět k efektivnímu vynakládání prostředků a úsilí.

Dalším rysem novely FATF doporučení z února 2012 je změna týkající se zapracování některých z původních tzv. devíti doporučení FATF k boji proti financování terorismu do doporučení k boji proti legalizaci výnosů. Tato změna se nedotkla doporučení, která souvisí výhradně s bojem proti financování terorismu (Recommendation 5, 6, 8). V rámci novelizace doporučení bylo vydáno nové doporučení (Recommendation 7) k problematice financování zbraní hromadného šíření a týká se především implementace cílených finančních sankcí, které byly vyhlášeny OSN.

FATF se zabývá také hodnocením dodržování standardů svých členů a prostřednictvím výboru Moneyval, který je členem FATF, zastřešuje i hodnocení členských států výboru Moneyval (mezi jinými i ČR). Tím přispívá ke zvyšování úrovně opatření, jež jednotlivé země přijaly a realizovaly v zájmu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a v posledním období i v oblasti šíření zbraní hromadného ničení. V ČR proběhlo v r. 2011 již 4. kolo takového vzájemného hodnocení. Oproti 3. kolu se rating ČR zvýšil v osmi případech o dva stupně a v jednom případě o 1 stupeň, ke snížení ratingu došlo pouze ve 3 případech.

Evropský parlament a Rada EU jsou orgány EU, které se hlásí k prosazování účinné a efektivní politiky v oblasti boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Na tvorbě a prosazování této politiky se aktivně podílí, vytvářejí ji a požadují dodržování stanovených standardů u členských zemí včetně provádění kontrol⁶ zaměřených na dodržování stanovených povinností.

K nejvýznamnějším materiálům těchto institucí patří:

- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní špinavých peněz,
- Prováděcí směrnice 2006/70/ES,
- Nařízení č. 1889/2005 o kontrolách peněžní hotovosti vstupující do Společenství nebo je opouštějící,
- Nařízení č. 1781/2006 o informacích o plátcích doprovázejících převody peněžních prostředků.

⁶ O vazbě na dohled nad finančním trhem více např. BLAHOVÁ, N. Změny regulačního a dohledového rámce finančních trhů v Evropské unii. In: *Český finanční a účetní časopis*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 42–51. ISSN 1802-2200.

Směrnice EP a Rady 2005/60/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu (tzv. III. směrnice ES proti praní špinavých peněz) definovala dnes již klíčové pojmy a povinnosti pro povinné osoby včetně jejich základního obsahu. Jedná se zejména o kontrolu klienta a její provádění, hloubkovou i zjednodušenou formu kontroly klienta, stanovení povinností v oblasti plnění povinností třetími osobami, podávání oznámení podezřelého obchodu atd.

Prováděcí směrnice 2006/70/ES, která mj. stanovila definici politicky exponované osoby a definovala technická kritéria pro možnost uplatnění zjednodušeného postupu hloubkové kontroly klienta a umožnila udělení výjimky z dodržování povinností stanovených pro povinné osoby u těch subjektů, které činnosti podléhající AML/CFT regulaci vykonávají příležitostně či ve velmi omezené míře (např. hotelové směnárny).

Nařízení č. 1889/2005 o kontrolách peněžní hotovosti vstupující do Společenství nebo je opouštějící stanovuje povinnosti fyzickým osobám, které při vstupu do ES či při opuštění ES jsou povinny oznámit celnímu úřadu dovoz a vývoz platidel, šeků, peněžních poukázek, cenných papírů či jiných investičních nástrojů v hodnotě vyšší než 10 000 EUR.

Nařízení č. 1781/2006 o informacích o plátcích doprovázejících převody peněžních prostředků stanovuje požadavky na rozsah informací, které musí doprovázet převody peněžních prostředků, a určuje okruh převodů, kterých se tato povinnost týká. Rozsah informací, které musí doprovázet peněžní převody, je stanoven odlišně pro převody realizované pouze v rámci ES (užší výčet informací) a pro převody, které jsou realizovány z ES mimo ES (tzv. úplný výčet informací o plátcích).

Vývoj boje proti praní špinavých peněz v ČR

První právní normou, která stanovovala povinnosti v oblasti prevence legalizace výnosů z trestné činnosti, byl zákon č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, který nabyl účinnosti 1. července 1996. K témuž datu byl také vytvořen Finanční analytický útvar Ministerstva financí ČR, který byl zodpovědný zejména za přijímání a analyzování hlášení o podezřelých obchodech. MF ČR současně vydalo vyhlášku č. 183/1996 Sb., kterou stanovilo technické parametry oznámení o podezřelém obchodě.

Tím byla zahájena nová etapa v boji proti praní špinavých peněz, který byl do této doby zajišťován v rámci Policie ČR složkou Služba pro odhalování korupce a závažné hospodářské činnosti, avšak ta nebyla vybavena žádnými speciálními pravomocemi vůči finančním institucím. Zákon byl několikrát novelizován, z významnějších novel je třeba zmínit novelu z r. 2000, která byla provedena již na základě zkušeností získaných z uplatňování povinností stanovených původním zákonem.

V ČR v r. 1997 nabyla účinnost mnohostranná Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (tzv. Štrasburská úmluva) z roku 1990, která přispěla ke zvýšení efektivního boje proti praní špinavých peněz tím, že umožnila výměnu informací o šetřených subjektech mezi partnerskými finančními jednotkami signatářských zemí.

Důležitou roli v boji proti praní špinavých peněz zastává i zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, jehož novela se v současné době připravuje⁷. Základní myšlenka regulace plateb v hotovosti zůstává beze změny. Mění se některé dílčí prvky této regulace s cílem odstranit nedostatky ve znění původního zákona. Nově by se za platbu v hotovosti považoval jakýkoli faktický tok hotovostí mezi dvěma osobami bez ohledu na právní důvod, na jehož základě k tomuto toku dochází (původně se za platbu v hotovosti považovalo pouze uhrazení závazku, tzn., že poskytnutí úvěru či půjčky nebylo považováno

⁷ Přelom roku 2013 – 2014.

za platbu v hotovosti). Zákon by se nově měl vztahovat i na platby uskutečněné mezi českými osobami v cizině, což by mělo zabránit účelovému obcházení zákona tím, že hotovostní platby budou prováděny mimo území ČR (ať již fiktivně či reálně). Výrazným posílením regulace hotovostních plateb je, že se limit 350 000 Kč (max. částka, která může být realizována hotovostní platbou) bude vztahovat k jakýmkoliv 28 dnům po sobě jdoucím, a nikoliv k jednomu kalendářnímu dni jako dosud, což umožňovalo snadné rozdělení hotovostní platby vyšší než 350 000 Kč do několika plateb, realizovaných v potřebném počtu po sobě jdoucích dnů.

V souvislosti se zpracováním příslušných předpisů Evropských společenství, zejména tzv. Třetí směrnici proti praní špinavých peněz č. 2005/60/ES z roku 2005, byl v České republice schválen zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, který nabyl účinnosti od 1. září 2008. Tento zákon plně implementoval požadavky III. směrnice ES a tím bylo dosaženo souladu vnitrostátního práva s požadavky práva Evropských společenství (a to ve stanovené lhůtě).

Novela zákona snížila limit pro obecnou povinnost provedení identifikace klienta na 1000 EUR, přinesla změny především oblasti provádění identifikace, protože umožnila použití nových forem identifikace klienta, např. převzetí identifikace, které předchází norma vůbec neumožňovala. Novelizované znění stanovilo rovněž nové povinnosti v klíčové kontrole klienta, přezkoumávání zdrojů peněžních prostředků a přineslo také výjimku z identifikace a kontroly klienta v případech, které vyhovují zákonem taxativně uvedeným podmínkám. Novinkou bylo také definování politicky exponované osoby a uložení povinností, které je třeba plnit při uzavírání obchodu či obchodního vztahu s politicky exponovanou osobou. Novela zákona také omezila zákaz sdělování informací o podaných oznámeních podezřelého obchodu mezi podnikatelsky propojenými subjekty s cílem umožnit věnování vyšší pozornosti dalším obchodům takového klienta. Pro banky a obdobné instituce novela zákona stanovila jednoznačný zákaz korespondenčního styku se „shell banks“ a s bankami, které jejich činnost podporují. V neposlední řadě novela definovala skutečného majitele klienta a rozšířila příklady podezřelých obchodů.

Ke stejnému datu, tj. k 1. září 2008, nabyla účinnost i vyhláška ČNB č. 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, která upravuje povinnosti v oblasti provádění kontroly klienta, posuzování a řízení rizik a vnitřní kontroly, platná pro subjekty, nad kterými vykonává ČNB dohled⁸.

Vyhláška ČNB byla vydána v souladu se zmocňovacím ustanovením uvedeným v zákoně č. 253/2008 Sb., a to k postupům pro provádění kontroly klienta a stanovování rozsahu kontroly klienta odpovídající riziku legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu v závislosti na typu klienta, obchodního vztahu, produktu či obchodu a dále k přiměřeným a vhodným metodám a postupům pro posuzování rizik, řízení rizik, vnitřní kontrolu a zajišťování kontroly nad dodržováním povinností stanovených zákonem č. 253/2008 Sb.

Klíčovou roli v oblasti prevence financování terorismu plní zákon č. 69/2006 o provádění mezinárodních sankcí, který je obecným a procesním předpisem pro oblast mezinárodních sankcí. Nestanovuje sankce vůči konkrétním subjektům, ty jsou stanoveny na jeho základě. V ČR jsou právně závazné mezinárodní sankce, které jsou stanoveny nařízením vlády vydaným právě na základě zákona č. 69/2006 Sb., dále předpisy vydané na jeho základě (nařízení vlády č. 210/2008 Sb., k provedení zvláštních opatření k boji proti terorismu, ve znění nařízení vlády č. 88/2009 Sb.) a sankce stanovené přímo použitelnými právními předpisy EU, vydanými kompetentními orgány EU a publikovanými v Úředním věstníku EU.

⁸ ČNB je v souladu se zákonem č. 253/2008 Sb. dozorcím orgánem pro správní dozor nad plněním povinností stanovených tímto zákonem u povinných osob, vůči nimž vykonává dohled.

Finanční analytický útvar

Finanční analytický útvar (dále jen „FAÚ“) vznikl v r. 1996 jako finanční zpravodajská jednotka administrativního typu při MF ČR. Základním úkolem FAÚ je přijímat hlášení o podezřelých obchodech, analyzovat je a v případě podezření na spáchání trestného činu podat trestní oznámení. K tomu, aby mohl FAÚ zajišťovat své povinnosti, je vybaveno řadou pravomocí (dožádání informací od povinných osob, blokáce transferovaných finančních prostředků, kontrolní pravomoci apod.), spolupracuje s celou řadou orgánů státní správy (Generální ředitelství cel, orgány finanční správy, daňové orgány atd.).

K dalším neméně významným úkolům FAÚ patří provádění kontrol nad dodržováním povinností stanovených zákonem č. 253/2008 Sb., u povinných osob, zajišťování mezinárodní spolupráce se zahraničními partnery a právní činnost v oblasti prevence legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu včetně poskytování metodických stanovisek. FAÚ je rovněž koordinátorem pro oblast mezinárodních sankcí včetně udělování výjimek z těchto sankcí. Výkonu těchto povinností, pravomocí a odpovědností odpovídá i vnitřní organizační struktura útvaru, která zahrnuje oddělení mezinárodní, analytické, kontrolní a oddělení sběru a zpracování dat.

Zhodnocení

Pojem praní špinavých peněz je pojmem velice známým, méně známé je enormní nebezpečí, které tato aktivita znamená pro stabilitu finančního sektoru i celé ekonomiky. Takto celospolečensky závažná problematika musí být adekvátně právně ošetřena. Povaha činnosti praní špinavých peněz vyžaduje právní úpravy na nadnárodní úrovni s tím, že neméně náročné musí být také právní normy na úrovni jednotlivých států. Česká republika v této oblasti zaznamenala na počátku transformačního období jisté zpoždění, v současné době lze konstatovat, že se příslušným institucím daří uplatňovat náročné požadavky v souladu s právními akty. Rovněž začlenění našich expertů do pracovních skupin, které jsou vytvářené na nadnárodní úrovni při klíčových předmětných institucích, je příkladné.

2.3 Právní následky porušení vnitřního předpisu AML zaměstnancem banky

Charakter vnitřních předpisů

Na úvod je vhodné si stanovit základní charakteristiku vnitřního předpisu a jeho právního významu. Jedná se o dokument, který slouží k regulaci práv a povinností uvnitř konkrétního subjektu – právnické osoby.

Banka, na rozdíl od jiných podnikatelských právnických subjektů, v zásadě nemá na výběr, zda bude či nebude svou činnost a své zaměstnance regulovat pomocí vnitřních předpisů. Z platné právní regulace činnosti banky vyplývá povinnost určitě vnitřní předpisy vydat, dále je určitým způsobem spravovat a aktualizovat a zaměstnance banky s nimi průkazně seznamovat.

Základní obecnou úpravu pro vydávání vnitřních předpisů u všech zaměstnavatelů obsahuje zákoník práce⁹. Oprávnění zaměstnavatele vydávat vnitřní předpisy a upravovat tak jednotlivé otázky vnitřního uspořádání je dáno v § 305 zákoníku práce, který současně stanoví i některé formální požadavky na takový vnitřní předpis – například, že předpis musí být vydán zaměstnavatelem písemně. Specifickým vnitřním předpisem je pak pracovní řád, který je zákoníkem práce upraven samostatně¹⁰, a dokonce je

⁹ Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ § 306 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

některým zaměstnavatelům (například správním úřadům nebo územně samosprávným celkům) stanovena povinnost pracovní řád vydat.

Zákoník práce také výslovně vyžaduje, aby zaměstnanci byli seznámeni s vnitřními předpisy, resp. se změnami vnitřních předpisů¹¹. Ostatně toto seznámení s vnitřními předpisy je v zájmu kteréhokoli zaměstnavatele, a to vzhledem k ustanovení zákoníku práce obsahujícímu povinnost zaměstnance dodržovat pouze takové vnitřní předpisy, se kterými byl zaměstnanec řádně seznámen¹².

Obdobné ustanovení o nutnosti seznamovat zaměstnance s vnitřními předpisy nalezneme ve vyhlášce č. 123/2007 Sb.¹³, ve které je povinnost formulována vůči představenstvu. Představenstvo banky musí zajistit, aby všichni zaměstnanci byli seznámeni s příslušnými vnitřními předpisy a dodržovali je.

V případě AML vnitřních předpisů by se obdobná povinnost měla vztahovat i vůči dalším osobám než pouze zaměstnancům banky. Školení se vyžaduje pro všechny osoby, které se na činnosti banky v procesu AML podílejí na základě i jiné než pracovní smlouvy¹⁴. Vzhledem k tomu, že banka může pro činnosti spadající do regulované oblasti předpisy proti praní špinavých peněz využívat i externí spolupracující osoby, někdy dokonce i mimo pracovní-právní vztahy, bude případně nutno s aktualizacemi vnitřních předpisů seznamovat i tyto externí spolupracovníky banky.

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, který přináší základní právní úpravu pro činnost bank, existenci vnitřních předpisů banky na několika místech předpokládá¹⁵. Povinnost vydávat vnitřní předpisy je bankám, resp. dalším osobám regulovaným tímto předpisem, výslovně uložena prostřednictvím § 9 vyhlášky č. 123/2007 Sb., který říká, že „*povinná osoba zajistí, že požadavky stanovené na řídicí a kontrolní systém a postupy povinné osoby k jejich uplatňování a při výkonu dalších činností jsou promítnuty do organizačního řádu a dalších vnitřně stanovených zásad, pravidel a postupů*“ – tj. do vnitřních předpisů banky.

V oblasti AML předpisů pak je bance stanovena povinnost písemně vypracovat systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření k naplnění povinností předcházení legalizace výnosů z trestné činnosti vyplývající z příslušného zákona, včetně dalších požadavků na obsah a nakládání s těmito konkrétními vnitřními předpisy¹⁶.

V jednotlivých ustanoveních právních předpisů regulujících bankovní činnost (jak zákonů, tak i vyhlášek) pak jsou specifikovány konkrétní požadavky na obsah těchto vnitřních předpisů banky.

Jak již ze samotného pojmenování „*vnitřní předpis*“ vyplývá, jedná se o dokumenty interního charakteru, tedy o dokumenty určené k užití pouze v rámci samotné banky a nikoli k užití mimo banku. Konkrétně v případě AML vnitřních předpisů je jejich obsah prezentován do jisté míry i veřejnosti, ale jedná se většinou pouze o takové části, které odpovídají ustanovení existujících veřejně přístupných právních předpisů, a banky tak pouze prezentují klientům dostupnější a vysvětlující formou povinnosti, které

11 § 305 odst. 4 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a § 37 odst. 5 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

12 § 301 písm. c) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

13 § 15 odst. 5 vyhlášky č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelnic a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry, ve znění pozdějších předpisů. Pro rok 2014 se však očekává změna této vyhlášky, resp. její rekodifikace (stav k prosinci 2013).

14 § 23 odst. 2 zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, ve znění pozdějších předpisů.

15 Viz např. § 11 odst. 10 nebo § 8b odst. 1 c) bod 2. zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů.

16 § 21 zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

banka musí vůči klientům v dané oblasti plnit. Obecně však zůstávají vnitřní předpisy chráněným dokumentem proti zveřejnění, což je opět zajištěno prostřednictvím pravidel banky o nakládání s vnitřními předpisy. Nicméně i tuto oblast bychom mohli zařadit pod pojem mlčenlivost¹⁷, což znamená, že zaměstnanec banky nesmí o vnitřních předpisech a jejich uplatňování informovat nikoho mimo oblast dané konkrétní banky.

Vnitřní předpisy banky jsou závazné pro samotnou banku a její zaměstnance. Dojde-li ze strany zaměstnance k porušení povinností stanovených zaměstnanci vnitřním předpisem, může takové porušení mít v návaznosti na konkrétní okolnosti případu konsekvence, které jsou popsány dále. Pozornost byla věnována pouze možnému porušení vnitřních předpisů se zaměřením do oblasti AML.

Pracovněprávní nástroje zaměstnavatele při porušení povinností zaměstnancem

Vzhledem k tomu, že vnitřní předpisy obsahují pouze konkretizaci ustanovení povinností v zákoně, vztahuje se porušení povinností stanovených právními předpisy ve smyslu zákoníku práce i na povinnosti uvedené ve vnitřních předpisech banky. V případě porušení předpisů v oblasti AML bude mít spíše přednost funkce sankční a preventivní, než reparační, která by připadala v úvahu v případě způsobení škody zaměstnancem. V případě AML se však bude nejčastěji jednat o riziko sankcí ze strany ČNB vůči zaměstnavateli (bance) a také významné riziko reputační. Z tohoto důvodu bude převažovat spíše preventivní a výchovný smysl těchto sankcí uplatňovaných ze strany zaměstnavatele vůči zaměstnanci.

Ukončení pracovního poměru

Z hlediska právních možností, které zaměstnavateli poskytuje zákoník práce při porušení povinností stanovených vnitřním předpisem, bude rozhodující, jaké intenzity konkrétní porušení nabude. Zákoník práce zná porušení povinností na úrovni tří stupňů: porušení povinností zvláště hrubým způsobem, závažné porušení povinností a soustavné méně závažné porušení. Nižší stupeň intenzity porušení než méně závažné porušení zákoník práce neupravuje – každé porušení bude tedy alespoň teoreticky méně závažným porušením z pohledu zákoníku práce¹⁸.

V případě porušení zvláště hrubým způsobem i závažného porušení povinností vyplývající z právních předpisů vztahujících se k zaměstnancem vykonávané práci se může jednat o důvod, pro který je možné ze strany zaměstnavatele ukončit pracovní poměr zaměstnance výpovědí podle § 52 písm. g) zákoníku práce. Obdobně pak v případě, že dochází k soustavnému méně závažnému porušování povinností vyplývající z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci, jestliže byl v době 6 měsíců v souvislosti s porušením povinností vyplývající z právních předpisů vztahujících se k vykonávané práci písemně na možnost výpovědi upozorněn. Aby bylo možné danou situaci řešit výpovědí podle uvedeného ustanovení zákoníku práce, je nutno, aby takové porušení bylo zaměstnancem zaviněno – postačí i forma zavinění v podobě nedbalosti¹⁹. Mezi povinnosti, jejichž porušení je možno sankcionovat zaměstnavatelem výpovědí, náleží nejen povinnosti plynoucí ze zákona (v případě procesu AML tedy typicky zákona pojednávající o problematice AML), ale i povinnosti plynoucí z pokynu vedoucího zaměstnance a tedy i vnitřního předpisu banky.

Při posuzování konkrétní situace a možnosti banky reagovat na danou situaci je třeba vyhodnotit okolnosti této situace. Je nasnadě, že v případě porušení předpisů AML se jedná o následné riziko pro samotnou banku poměrně závažnější než v případě některých jiných povinností zaměstnance banky.

17 § 39 zákona č. 21/1992 Sb., o bankách.

18 Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. dubna 2001, sp. zn. 21 Cdo 3019/2000.

19 Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. června 2012, sp. zn. 21 Cdo 977/2011.

Porušení povinnosti AML nepředstavuje jen interní riziko banky – jako například při neopatrném nakládání s majetkem, ale samotné porušení povinnosti v oblasti AML zaměstnancem může mít za následek i porušení právních předpisů bankou, neboť jednání zaměstnance se v danou chvíli posuzuje jako jednání banky – povinné osoby. Postup banky jako zaměstnavatele tak bude z velké části záviset na důležitosti dané povinnosti.

V této souvislosti je vhodné upozornit, že kvalifikace intenzity porušení předem ve vnitřním předpise zaměstnavatele není rozhodující²⁰ (často lze ve vnitřních předpisech nalézt ustanovení znějící např. „Porušení této povinnosti je považováno za hrubé porušení pracovních povinností zaměstnance.“). Na základě existující judikatury není soud při hodnocení intenzity takovým ustanovením vázán, proto je třeba vyhodnocení intenzity věnovat náležitou pozornost a předejít tak v možné míře možnosti rozdílného názoru soudu na intenzitu porušení, bude-li se zaměstnanec domáhat neplatnosti výpovědi soudní cestou.

V případě, že se zaměstnavatel rozhodne využít možnosti řešit situaci ukončením pracovního poměru výpovědí, musí si být zároveň vědom určitého omezení vyplývajícího z ochranných ustanovení zákoníku práce, konkrétně § 53, který uvádí okolnosti, které vylučují možnost výpovědi v tzv. ochranné době. Jedná se například o pracovní neschopnost zaměstnance, těhotenství nebo čerpání mateřské nebo rodičovské dovolené zaměstnancem. Zatímco pracovní neschopnost bude pravděpodobně (až na výjimky) krátkodobějšího charakteru, skutečnou překážkou může být například těhotenství, které reálně může skutečně možnost výpovědi vyloučit²¹, neboť do ukončení ochranné doby u konkrétní zaměstnankyně s největší pravděpodobností uplyne lhůta, kterou má zaměstnavatel pro využití možnosti dát zaměstnanci výpověď (subjektivní lhůta je pro zaměstnavatele 2 měsíce ode dne, kdy se o důvodu pro výpověď dověděl, nejpozději však 1 rok od vzniku takového důvodu – tj. od okamžiku porušení²²).

Při porušení povinnosti zvláště hrubým způsobem přináší zákoník práce bance možnost ukončit pracovní poměr se zaměstnancem prostřednictvím okamžitého ukončení pracovního poměru²³. I zde však, obdobně jako v případě výpovědi, může situaci zkomplikovat těhotenství, případně čerpání mateřské nebo rodičovské dovolené.

V případě výpovědi zaměstnanci z uvedených důvodů porušení by dokonce připadalo v úvahu i převedení zaměstnance na jinou práci na základě § 41 odst. 2 písm. a) zákoníku práce. Například u osob pracujících s hotovostí či s přístupem k citlivým datům by toto mohlo být vhodným opatřením v zájmu banky.

Jestliže by v bance existovala odborová organizace, musel by s ní zaměstnavatel plánovanou výpověď nebo ukončení pracovního poměru předem projednat. Nicméně toto projednání nepředstavuje požadavek na předchozí souhlas. Takový souhlas je potřeba pouze, pokud by zaměstnanec byl členem orgánu odborové organizace – s určitou výjimkou v případě, kdy by soud uznal, že nelze spravedlivě požadovat, aby banka zaměstnance nadále zaměstnávala²⁴.

20 Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. ledna 2000, sp. zn. 21 Cdo 1228/9 nebo rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1995, sp. zn. 6 Cdo 53/94.

21 Viz § 54 písm. c) a d) zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

22 § 58 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

23 § 55 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

24 § 61 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Odvolání

U vedoucích zaměstnanců by jako jedno z možných opatření v návaznosti na porušení vnitřního předpisu připadala v úvahu i možnost odvolání vedoucího zaměstnance z pracovního místa²⁵, přičemž v takovém případě nedojde k ukončení pracovního poměru, ale pouze ke změně pracovního zařazení. Využitelnost uvedeného ustanovení pravděpodobně nebude hojná a lze odhadnout, že v případě vedoucích zaměstnanců budou v případě situace porušení předpisů AML zvoleny jiné způsoby řešení.

Jiná opatření

Banka má samozřejmě k dispozici i jiné nástroje pro reakci na porušení vnitřního předpisu než výpověď, ta bude sloužit pouze jako krajní řešení pro případ nejzávažnějšího porušení. V oblasti AML by se za závažné porušení mohlo považovat úmyslné neprovedení identifikace klienta před poskytnutím služeb. Jak již bylo zmíněno výše, ze strany zaměstnance postačuje obecně i forma zavinění v podobě nedbalosti. Lze se domnívat s ohledem na praxi, že významná porušení povinností v oblasti AML mohou být důvodem pro kvalifikaci jako závažná porušení povinností, ve specifických případech by mohla být dokonce porušení vyhodnocena jako porušení povinností hrubým způsobem (například v případě úmyslného jednání zaměstnance, kterým napomáhá ke spáchání trestného činu a tedy i k legalizaci výnosů z trestné činnosti).

Z hlediska motivace zaměstnanců je vhodné využít pravomoci zaměstnavatele ovlivnit a rozhodnout o variabilní složce mzdy a v rámci tohoto rozhodování zohlednit právě konkrétní porušení povinností. Zákoník práce výslovně zakazuje finanční postihy²⁶, nicméně z tohoto důvodu je vhodné, aby zaměstnavatel uplatnil formu variabilní složky mzdy, která umožňuje určitou možnost reakce zaměstnavatele na porušení předpisů v podobě finančního dopadu.

K dispozici jsou i jiné vhodné nástroje uplatňované při řízení zaměstnanců – jako například domluva, napomenutí apod.

Na tomto místě je nutno zopakovat nutnost tvorby vnitřních předpisů a znalosti zaměstnanců platných předpisů – neboť neznalost předpisů zaměstnanci (resp. opomenutí zaměstnavatele seznámit zaměstnance s předpisem) může limitovat možnost zaměstnavatele ukončit pracovní poměr výpovědí na základě porušení povinností²⁷. Důkazní břemeno o tom, že zaměstnanec byl řádně o vnitřním předpise poučen, je na zaměstnavateli, tedy v našem případě na bance.

Odpovědnost zaměstnance za pracovněprávní škodu

Teoreticky připadá v úvahu i možnost náhrady škody zaměstnancem – nicméně pouze v případě, že by porušením povinností vznikla bance škoda a mezi vznikem této škody a jednáním zaměstnance (porušením povinností) byla prokázána přímá souvislost. Vznikem škody by mohlo být například udělení pokuty ze strany ČNB, příp. MF ČR, nicméně uplatnitelnost v praxi může být diskutabilní, právě například s ohledem na povinnost zaměstnavatele prokázat potřebné náležitosti k uplatnění odpovědnosti zaměstnance.

25 § 73 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

26 § 346b odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

27 Viz též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2005, sp. zn. 21 Cdo 387/2005.

Jiné možné právní následky

Jednání zaměstnance, kterým dochází k porušení vnitřního předpisu, může zároveň znamenat i porušení jiných právních norem. Typicky se může jednat o porušení norem trestního práva a možný vznik trestněprávní odpovědnosti. Pokud banka zjistí skutečnosti nasvědčující spáchání trestného činu zaměstnancem, lze očekávat, že dojde k podání trestního oznámení bankou, například již z důvodu, aby banka uplatnila škodu způsobenou banke v trestním řízení. Příkladem může být porušení povinnosti stanovené vnitřním předpisem zaměstnancem při účasti zaměstnance na spáchání úvěrového podvodu. Obecně však banka jako právnická osoba nemá povinnost podezření na spáchání trestného činu oznámit²⁸.

Jiná situace může nastat u zaměstnance, který se v rámci své pracovní činnosti dozví o přípravě nebo spáchání určitých trestných činů – například se může jednat o zjištění padělání a pozměnění peněz, určité formy úvěrového podvodu a některých dalších v zákoně uvedených trestných činů. V takovém případě bude mít s největší pravděpodobností povinnost tyto skutečnosti oznámit podle vnitřního předpisu banky interním postupem. Zároveň však u zaměstnance jako fyzické osoby teoreticky hrozí naplnění skutkové podstaty nepřekážení trestného činu nebo neoznámení trestného činu²⁹.

Porušení povinností stanovených vnitřním předpisem může mít za následek také vznik odpovědnosti samotné banky. Mohlo by se jednat o vznik občanskoprávní odpovědnosti (například vznikne-li na základě porušení povinností škoda třetí osobě, za kterou bude poškozené osobě odpovídat banka).

Ke slovu se však může dostat i odpovědnost trestní na základě zákona o trestní odpovědnosti právnických osob³⁰. Na základě tohoto zákona může trestní odpovědnost a právní následky za jednání zaměstnanců (v řídicích a vedoucích pozicích nebo zaměstnanec banky při plnění pracovních úkolů) nést banka. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob specifikuje konkrétní trestné činy, mezi nimi lze nalézt například legalizaci výnosů z trestné činnosti z nedbalosti.

V neposlední řadě je třeba zmínit možnost vzniku administrativně-právní odpovědnosti banky, kdy by jednáním zaměstnance došlo k porušení norem regulujících oblast AML a došlo by tak ke spáchání i správního deliktu bankou.

Význam compliance, risk managementu a kontrolních mechanismů

Výše uvedené jen poukazuje na důležitost vytvoření a udržování systému vnitřní kontroly a řízení rizik. Na rozdíl od jiných neregulovaných subjektů jsou banky povinny tyto mechanismy mít, nicméně například s příchodem zákona o trestní odpovědnosti právnických osob pouze došlo ke zdůraznění jejich významu pro předcházení nesprávných postupů zaměstnanců a zamezení rizik z nich vyplývajících. V konečném důsledku mají tato opatření význam i pro zabránění vzniku trestní odpovědnosti banky, kdy ke vzniku trestní odpovědnosti nedojde, jestliže v rámci banky byla provedena taková opatření, která měla být provedena podle jiného právního předpisu nebo která lze spravedlivě požadovat, zejména provedení povinné nebo potřebné kontroly nad činností zaměstnanců³¹. Jako příklad se zde nabízí důslednost při provádění školení zaměstnanců v oblasti AML a seznamování zaměstnanců s platnými právními předpisy, ale i interními metodickými postupy.

28 § 8 zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

29 § 367 a § 368 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

30 Zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

31 § 8 odst. 2 písm b) zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim.

Je patrné, že interní postupy risk managementu a vnitřní kontroly s přibývajícím regulací činnosti banky nabývají stále na významu a neměly by být bankou podceňovány. Naopak je třeba dostatečná podpora ze strany představenstva a dalších vedoucích zaměstnanců banky k naplnění očekávaných funkcí příslušných opatření.

2.4 Problematika převzaté identifikace a identifikace provedené distančním způsobem

Vymezení problému

Problematice identifikace klienta z obecného pohledu byla věnována část monografie *Poznej svého klienta*, kap. 2.2 a z pohledu speciálního pak kap. 3.3³². Na tomto místě bude tato problematika dále doplněna o možnosti a úvahy nad aplikací právního výkladu při převzaté identifikaci, resp. při jejím uplatňování vybranými institucemi.

Převzatá identifikace byla do české právní úpravy přejata z tzv. III. směrnice EU, která byla publikována jako Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES, o předcházení zneužití finančního systému k praní špinavých peněz. Konkrétně je převzatá identifikace uvedena v § 11 odst. 1 až 3 zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Procesu provedení identifikace distančním způsobem (tj. v podstatě identifikace na dálku) se pak věnuje § 11 odst. 4. Dále zákon obsahuje ustanovení, kdy se identifikace klienta provádět nemusí (§ 13 odst. 1 až 3) a také paragraf, který umožňuje výjimky z provedení identifikace (§ 13 odst. 4). Dále je nutné podotknout, že k této problematice není zpracován výklad či výkladové stanovisko, byť se výkladem zákona a jeho ustanovením věnuje FAÚ³³, příp. ČNB.

Převzatá identifikace a její otázky

První oblast, kterou lze ze současné právní úpravy zdůraznit, je možnost pracovat s převzatou identifikací. Prakticky to znamená, že identifikaci provedla jiná povinná osoba a třetí strana tedy předpokládá v dobré víře, že její subjekt – klient – prošel řádným identifikačním procesem v původním subjektu. Které osoby povinné mohou převzatou identifikaci využít, stanoví jasně zákon v ustanovení § 2 v odst. 1 pod písmeny a) a b). Jedná se zejména o banky a spořitelny a úvěrní družstva (tzv. úvěrové instituce), dále pak osoby označené zákonem jako finanční instituce. Jedná se např. o osoby s povolením k poskytování investičních služeb s výjimkou investičních zprostředkovatelů, investiční společnosti, investiční fondy, penzijní společnosti, penzijní fondy, platební instituce, poskytovatele platebních služeb malého rozsahu, instituce elektronických peněz, vydavatele elektronických peněz malého rozsahu, osoby oprávněné k poskytování leasingu, záruk, úvěrů nebo peněžních půjček, dále osoby oprávněné ke zprostředkování spoření, leasingu, úvěrů nebo peněžních půjček, pojišťovny, zajišťovny, pojišťovací zprostředkovatele a samostatné likvidátory pojistných událostí při výkonu činností souvisejících s provozováním životního pojištění, osoby oprávněné ke směnárenské činnosti podle devizového zákona a další osoby. Z uvedeného je zřejmé, že se jedná o celou řadu osob, které mohou využívat tuto převzatou identifikaci. S ohledem na výše uvedené budeme v dalším textu této části považovat všechny tyto uvedené subjekty za „finanční instituce“.

32 KYNCL, L. a kol. *Poznej svého klienta – základní zásady finančního práva*. 1. vydání, Brno: ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS, IURIDICA, 2012. No 433. 165 stran. ISBN 978-80-210-6085-2.

33 Např. Výkladem při uplatňování procesu tzv. zprostředkované identifikace ve smyslu § 10 zákona č. 253/2008 Sb., dostupné na: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/zprostredkovana-identifikace>

Na první pohled se může jevit, že převzetí identifikace klienta pro potřeby finanční instituce je velmi výhodné pro samotného klienta. Nemusí podstupovat celou identifikační proceduru, i když není pro klienta nikterak náročná. Doložení identifikačních znaků ve smyslu ustanovení § 8 odst. 2 lze provést velmi jednoduše. U fyzických osob doložením průkazu totožnosti, kterým je pro občany České republiky občanský průkaz, pro cizince pak pas a případně další oficiální, daným státem uznávaný, doklad (např. řidičský průkaz, rodný list apod.), ze kterého budou zřejmé všechny potřebné identifikační znaky. Obdobné je to u právnických osob, u kterých se za doklad pro ověření identifikačních znaků považuje aktuální výpis z obchodního rejstříku nebo notářský zápis o založení společnosti, příp. podobný dokument. U statutárních zástupců právnických osob je to pak opět průkaz totožnosti. Nicméně lze z praxe konstatovat, že riziko identifikace v případě převzaté identifikace lze spatřovat právě u finanční instituce. Je tu otázka, proč tomu tak je. Když byl výše proveden demonstrativní výčet společností, které jsou považovány za finanční instituce pro potřeby převzaté identifikace, tak tento výčet nebyl samoučelný. Má ukázat, kolik různých subjektů může stát v tomto postavení. Celá řada z nich jsou subjekty registrované u ČNB z důvodu, že obdržely povolení (licenci) působit jako příslušný finanční subjekt (např. banka, pojišťovna, penzijní společnosti, obchodník s cennými papíry, likvidátor pojistných událostí apod.). Pokud tedy budou komunikovat subjekty registrované v seznamech veřejně dostupných na stránkách ČNB, je situace poněkud jednodušší. Lze si totiž o nich ověřit základní informace a zejména to, že subjekt je skutečně osobou – finanční institucí. Další údaje lze pak najít v obchodním rejstříku³⁴, pokud se jedná o právnické osoby, příp. živnostenském rejstříku³⁵, půjde-li o osobu fyzickou (ale i právnickou). Ve výčtu finančních institucí, které mohou praktikovat převzatou identifikaci, však jsou ale také subjekty, které takové registraci nepodléhají, a tudíž ověření její skutečné existence či oprávnění k činnosti je poněkud méně „spolehlivé“. Jedná se např. o leasingové společnosti nebo o poskytovatele či zprostředkovatele úvěrů apod. Ty lze sice opět ověřit v seznamech o živnostenském podnikání nebo obchodním rejstříku, nicméně tím, že nepodléhají dohledu nějakého specializovaného orgánu státní správy, může být tato skutečnost považována za více rizikový faktor. U obou skupin subjektů pak může existovat riziko samotné vzájemné komunikace spočívající v požadavku jednoho subjektu vůči druhému o zaslání dokladů a dalších dokumentů k doložení identifikačních údajů příslušného klienta ve smyslu § 11 odst. 2. Zákon však hned v následujícím odstavci pamatuje právě na situaci, kdy si jeden žádající subjekt není jistý, zda se jedná o relevantní informace, které od druhého subjektu obdržel. V tomto případě má v podstatě povinnost údaje nepřevzít a tento způsob identifikace klienta nepoužít (odst. 3 téhož paragrafu). Ještě rizikovější situaci lze spatřovat tehdy, pokud bude finanční instituce stát v roli té, která má údaje o svém klientovi poskytnout. Tato instituce „riskuje“, že předá informace o svém klientovi někomu, kdo na ně nemá právo. Jde zejména o situaci, kdy komunikace může proběhnout i mailem. Na žádosti o poskytování informací o klientech telefonicky by nemělo být adekvátně reagováno. Vždy by mělo dojít k doložitelné a objektivní komunikaci s tím, že je vždy nutné eliminovat riziko protistrany. Prakticky to znamená, že požádaný finanční subjekt si musí být stoprocentně jistý, že žadatel náleží do skupiny subjektů, kteří jsou oprávněni pracovat s převzatou identifikací, a že tento subjekt skutečně reálně existuje. Výměna informací prostřednictvím datové schránky, jež by byla opatřena elektronickým podpisem, by byla ideální, ale finanční instituce nemají pro tyto potřeby aktivovanou část pro poštovní zprávy komerčního charakteru a část datové schránky pro komunikaci s orgány státní správy využitelná pro tyto účely není. Proto lze konstatovat, že při komunikaci mezi dvěma finančními institucemi bude jisté riziko protistrany existovat vždy s tím, že u registrovaných finančních institucí u ČNB nebo podobného orgánu státní správy v zahraničí bude riziko o něco nižší. Pro potřeby využití převzaté identifikace a pro vzájemnou pozitivní komunikaci mezi dvěma finančními subjekty by bylo ideální, kdyby se zástupci obou stran znali ze služebního kontaktu a tím v podstatě eliminovali riziko protistrany, budou-li oba zástupci jednat v zájmu svých institucí. Protože však je praxe natolik různorodá, tak riziko oba subjekty, tedy jak žádající, tak požádaný, snižují vzájemným ověřováním skutečné existence daného subjektu – protistrany. Tím se celý proces prodlužuje v čase. Následný efekt ověření identifikačních zna-

34 Viz <http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>, část Veřejný rejstřík.

35 Např. viz http://www.rzp.cz/cgi-bin/aps_cacheWEB.sh?VSS_SERV=ZVWSBJFND

ků se pak může podstatně prodloužit. Proto lze doporučit toto jednání snad jen pro případ přeshraničních nebo zahraničních klientů a jejich identifikací, i když i v tomto případě je vhodnější zajistit si tzv. zprostředkovanou identifikaci ve smyslu § 10 zákona³⁶.

S převzatou identifikací dále souvisí skutečnost, že finanční instituce převzala identifikační údaje, u kterých se následně zjistí, že byly falešné, nepravé, nebo že se týkaly úplně jiné osoby (např. zneužití osobní údaje jiné fyzické osoby). Pak je tu otázka, kdo by byl odpovědný např. za škodu, která by mohla vzniknout finanční instituci, která takové údaje převzala od instituce jiné v dobré víře, že jsou správné. Na tomto místě nelze předvídat, co by rozhodl v případě sporů mezi těmito dvěma institucemi soud, z uvedeného je však zřejmé, že spoléhat se na převzaté identifikační znaky, zejména budu-li provádět aktivní (např. úvěrový) obchod, nelze. Jak tomuto stavu předejít? Nevyužívat institut převzaté identifikace. Lze totiž plně doporučit, aby si finanční instituce provedla identifikaci klienta sama a institut převzaté identifikace využívala co nejméně. Vždyť proces identifikace klienta za jeho přítomnosti v případě fyzické osoby nebo statutárního zástupce či prokuristy u osoby právnické není tak složitý a zdlouhavý. Přitom lze využít např. zprostředkované identifikace nebo identifikaci na základě plné moci.

Další aspekt související s identifikací klienta finanční instituce souvisí s tím, že finanční instituce nemusí vůbec identifikaci klienta provádět, neboť ustanovení § 13, zejména odst. 1 a 2 to umožňuje. Toto ustanovení opět taxativně vyjmenovává typy klientů – subjektů, u kterých nemusejí identifikaci stran obchodů realizovat. Některé subjekty tam jsou uvedeny velmi logicky. Např. se jedná přímo o úvěrové instituce, pokud stojí na straně klienta jiné finanční instituce, dále subjekty, jejichž peníze leží na účtech notářských úschov, orgány státní správy apod., ale jsou tam jmenovány i jiné podnikatelské subjekty (např. ty, které poskytují platební služby prostřednictvím mobilní sítě nebo subjekty realizující elektronické peníze v zákonem předvídané výši apod.). Z praxe lze např. uvést platební instituce, které realizují platební transakce ve prospěch platebních účtů svých klientů (nejčastěji se jedná o internetové obchodníky, kterým platební instituce nebo poskytovatel platebních služeb malého rozsahu zúčtovává platby za zboží nakoupené na internetu. Jedná se o bezhotovostní převody peněžních prostředků z účtů klientů bank a dalších poskytovatelů platebních služeb nebo převody elektronických peněz od subjektů, které mohou elektronické peníze vydávat. Protože poskytovatelé platebních služeb jsou registrované subjekty a jsou regulovány zvláštním právním předpisem³⁷, požaduje po nich oprávněně ČNB zpracování vnitřního předpisu – Systém vnitřních zásad (viz § 21), který by měl mj. obsahovat také zásady provádění identifikace klientů (§ 21 odst. 5 písm. b). Materiál by měl jistě obsahovat zásady provádění identifikace klienta, který má u daného subjektu veden účet, ale není adekvátní po instituci požadovat, aby stanovila zásady, jak ověřit skutečnost, související s plátcem platby. Zde je nutno říci, že nejen platební instituce, ale i platební systémy obecně a zejména banky a spořitelny a úvěrní družstva při zpracování platební transakce využívají institut dobré víry spočívající v tom, že řádnou identifikaci plátce (v případě převodu peněžních prostředků z podnětu plátce platby) provedla příslušná finanční instituce (zejména poskytovatel platebních služeb) plátce. Poněkud nepraktické se jeví sledování celkové hranice ročního obrátu takového klienta ve výši 2 500 eur za rok, kdy by bylo nutné provést dodatečnou identifikaci klienta při překročení této hranice. Proto lze doporučit, aby identifikaci klienta provedl poskytovatel takových služeb vždy.

Přenesená identifikace a nový občanský zákoník

Novou otázkou po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku³⁸ může být skutečnost, že je možné uzavírat jakékoliv smlouvy bez požadavku na její formální projev – písemnou formu (až na výjimky, např.

36 Lze využít také metodicky pokyn FAÚ dostupný na: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/zprostredkovana-identifikace>

37 Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku.

38 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

smlouva o spotřebitelském úvěru³⁹). Do konce roku 2013 byla písemná forma smlouvy např. pro běžný účet povinností a pro nedodržení formy by byla taková smlouva neplatná. Smlouva o poskytování platebních služeb již písemnou formu nevyžaduje, proto ustanovení zákona o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, § 13 odst. 2 písm. f bod 1 je nutno vykládat v kontextu zvláštních právních předpisů, které pojednávají o daných produktech. Lze očekávat, že praxe bude vycházet ze zavedených a osvědčených metodických postupů, kdy smlouvy mají písemnou formu i tehdy, i když to zákon přímo nevyžadoval⁴⁰.

K problematice identifikace provedené distančním způsobem

Závěr této části je věnován otázce identifikace klienta prováděné distančním způsobem. Jedná se v podstatě o způsob, kdy klient, který se chce stát klientem nějaké finanční instituce, může na základě přípustnosti ze strany finanční instituce využít nabídky provést svou identifikaci na dálku. Zákon ji v § 11 odst. 4 označuje jako identifikaci provedenou distančním způsobem. Zákon pak přímo stanoví povinnosti, které musí daná finanční instituce prokázat, že její potenciální klient provedl. Krátce lze shrnout, že se jedná o povinnost klienta vytvořit věrnou kopii svého průkazu totožnosti a tuto kopii zaslat nové finanční instituci a následně provést první platbu vůči nově otevřenému platebnímu nebo jemu na roveň postavenému účtu u této finanční instituce z nějaké úvěrové instituce (tzn. jen z banky nebo spořitelního a úvěrního družstva, nikoliv z účtu platební instituce) a z dokladů (dokumentů) o tomto účtu vytvořit kopie, které opět zašle dané finanční instituci. Tuto skutečnost lze vyhodnotit jako velmi rizikovou, a to zejména jednání se o fyzickou osobu, která není dostatečně gramotně způsobilá. Riziko protistrany je zde pro klienta tak velké, že lze obecně doporučit, aby identifikace nebyla využívána s výjimkou velmi renomovaných finančních institucí. O možných podvodech a následném zneužití osobních údajů bylo pojednáno v monografii „Poznej svého klienta“⁴¹. Proto lze i na tomto místě konstatovat, že k tomuto způsobu identifikace je nutno přistupovat ještě obezřetněji než k převzaté identifikaci. U převzaté identifikace totiž proti sobě stojí dva profesionální a finančně fundované subjekty, kdežto u identifikace provedené distančním způsobem tu stojí jeden zcela amatérský subjekt – většinou spotřebitel a na druhé straně profesionální strana obchodu – finanční instituce. Pokud budou na straně profesionálů stát alespoň instituce registrované u České národní banky, lze předvídat „pud sebezáchovy“ a tudíž tyto instituce, resp. jejich zaměstnanci nebudou provádět činnosti, které by byly v rozporu se zákonem. Vnitřní řídicí a kontrolní systém dané instituce by měl takové jednání okamžitě odhalit. Pokud se však jedná o jakýkoliv finanční subjekt nebo dokonce o jakoukoliv osobu povinnou ve smyslu zákona, § 2, který nepodléhá dohledu orgánu státní správy, riziko se podstatně zvětšuje. Proto by bylo vhodné vyžadovat úpravu platného zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, a některé subjekty z procesu možnosti identifikace distančním způsobem vyloučit.

2.5 Proces zjednodušené identifikace

Vymezení problému

Základem pro realizaci řádného procesu boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu je řádná identifikace klienta. O identifikaci klienta pojednává nejkomplexněji pouze zákon č. 253/2007 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu (pro tuto část dále „zákon o AML“). Ten ve své hlavě I vymezuje základní povinnosti, které je nutné ze strany osob

39 Viz § 6 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru.

40 Např. do konce roku 2013 platný a účinný zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, nevyžadoval u úvěru písemnou formu smlouvy. Smlouvy u bank, příp. dalších úvěrových institucí, byly vždy uzavírány výhradně v písemné podobě.

41 Viz kapitola 3.3 knihy: KYNCL, L. a kol. *Poznej svého klienta – základní zásady finančního práva*. 1. vydání, Brno: ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS, IURIDICA, 2012. No 433. 165 stran. ISBN 978-80-210-6085-2

povinných, finančních institucí nevyjímaje, provádět identifikaci strany obchodu. O některých úskalích procesu identifikace bylo pojednáno v části 2.4, ale záměrně byla opomenuta ještě jedna významná skutečnost, kterou je úvaha o možném přístupu pro uplatnění tzv. zjednodušené identifikace. Proč lze o této skutečnosti vůbec uvažovat, vysvětlí stručně následující část.

Identifikace ve vazbě na typ obchodu

Ustanovení § 7 zákona o AML stanoví generální povinnost identifikovat účastníka obchodu, pokud obchod převyšuje částku 1 tis. EUR, a to vždy před jeho uskutečněním. Následující ustanovení zákona o AML pak uvádí ve svém odst. 2, jaký způsobem se identifikace klienta provádí. Samotné identifikační znaky nalezneme pak v § 5 zákona o AML, kterými jsou u fyzické osoby:

- všechna jména a příjmení,
- rodné číslo (nebylo-li přiděleno, pak datum narození),
- místo narození,
- pohlaví,
- trvalý nebo jiný pobyt,
- státní občanství.

U podnikající osoby dále k uvedeným znakům je nutno ověřit její obchodní firmu, místo podnikání a identifikační číslo osoby. Tyto skutečnosti se musejí ověřit z průkazu totožnosti, jsou-li tam uvedeny. Navíc je nutno zaznamenat si do informačního systému nebo evidence číslo průkazu totožnosti, stát a orgán, který jej vydal a jeho dobu platnosti. Příslušná osoba, která tuto identifikaci provádí, je povinna ověřit shodnost podoby s vyobrazením v průkazu totožnosti. Už jen tyto povinnosti vyvolávají různé otázky. Jednou z nich může být např. co dělat, když všechny údaje v průkazu totožnosti obsaženy nejsou. Např. u osob narozených mimo území současné České republiky je v průkazu totožnosti uvedeno nikoliv místo narození, ale stát. U cestovních pasů, které jsou základním průkazem totožnosti pro cizince mimo zemí EHP, nebývá uveden trvalý pobyt nebo bydliště apod. Praxe tedy nahrazuje chybějící údaj požadavkem čestného prohlášení osoby, např. kde se ve skutečnosti narodil nebo kde má trvalý pobyt. V případě přísnějšího postupu by bylo možné vyžadovat předložení rodného listu, což však praxe opomíná. Na druhé straně však zákon o AML výslečně nestanoví požadovat čestné prohlášení nebo jiné jednání ze strany identifikovaného nebo identifikaci provádějícího subjektu. Jedná se tedy o jednání, která zákon nevyžaduje, avšak je nezakazuje.

Obdobný přístup při identifikaci probíhá u osob právnických, u kterých zákon o AML považuje za základní identifikační znaky:

- obchodní firmu nebo název vč. odlišujícího dodatku,
- sídlo firmy,
- identifikační číslo nebo číslo jemu obdobně přidělené v zahraničí,
- a dále identifikační znaky statutárních zástupců podle pravidel používaných zákonem o AML pro osoby fyzické.

I u osob právnických se předpokládá, že při provádění identifikace budou všechny identifikační znaky ověřeny z „*dokladů o existenci právnické osoby...*“⁴². Z uvedeného tedy vyplývá, že je tuto identifikaci všech uvedených znaků nutno vždy ověřit a zaznamenat z dostupných státem uznávaných listin (dokladů), u cizinců příp. ověřených apostilní doložkou nebo provedenou superlegalizací⁴³.

42 § 8 odst. 2 písm. b) zákona č. 253/2007 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

43 Superlegalizace = vyšší ověření pravosti listiny. Blíže např.: SCHLOSSBERGER, O. *Platební služby*. 1. vydání. Praha: Management Press, 2012, 325 s. ISBN 978-80-7261-238-3, s. 45 – 47.

Původní zákon, který pojednával o boji proti praní špinavých peněz (viz výše – část 2.2) stanovil jedno-
dušší identifikační znaky. Jednalo se pouze u osob fyzických o:

- jméno a příjmení,
- adresu,
- a rodné číslo nebo datum narození, příp. identifikační číslo.

Pro osoby právnické se jednalo o stejné znaky, které předvídá i zákon o AML, avšak u statutárních zá-
stupců se vyžadovaly pouze výše uvedené tři základní identifikační znaky. Z těchto znaků vychází stále
také zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, pro potřeby pojištění pohledávek z vkladů⁴⁴. Ty další znaky, které
je nutno u fyzických osob zjišťovat, zavedla až III. směrnice o AML, která byla transponována do českého
zákona o AML v roce 2008.

Tato transpozice uplatňování procesu identifikace v praxi u některých obchodů poněkud zkomplikova-
la. Zákon o AML sice připouští celou řadu výjimek z procesu identifikace, které jsou uvedeny taxativně
v ustanovení § 13. Praxe však může přinést situace, které lze jen těžko podřadit pod některý z uvede-
ných důvodů, a pokud ano, tak příslušná finanční instituce, zejména banka, se může vystavovat vyšším
rizikům tím, že neprovedla řádnou identifikaci ve smyslu zákona o AML.

O jaké produkty či služby se může jednat? Jedná se zejména o složení hotovosti na účet třetí osobou, ale
mohou to být i další služby, kde se dnes vyžaduje identifikace podle zákona o AML, a jen obtížně osoby
povinné, zejména banky, aplikují výjimky umožněné právě ustanovením § 13 zákona o AML.

Konkrétně pro zjednodušenou identifikaci by bylo možné využít textu zákona v § 13 odst. 2 písm e).
Ustanovení lze charakterizovat takto:

*Výjimku z povinnosti identifikace (a příp. kontroly klienta) by bylo možno uplatnit, resp. „povinnost iden-
tifikovat a kontrolovat klienta není třeba plnit u... e) dalších produktů, pokud představují nízké riziko zneuží-
tí legalizace výnosů z trestné činnosti nebo financování terorismu a splňují současně následující podmínky...
1. Smlouva o poskytnutí produktu má vždy písemnou formu, 2. Platby v rámci tohoto produktu se provádějí
pouze prostřednictvím účtu vedeného na jméno klienta u úvěrové instituce...“.*

Z uvedeného tedy vyplývá, že v případě vkladu na účet, který má prozatím písemnou formu⁴⁵, se platby
vždy realizují z neanonymního účtu. Vklad hotovosti sice není považován ve smyslu zvláštního právního
předpisu za platbu⁴⁶, ale jedná se o samostatnou platební službu. Nicméně v širším kontextu by bylo
možno vklad peněžních prostředků na účet vedený u banky nebo spořitelního a úvěrního družstva
považovat za obchod (službu), která by mohla být vyňata z identifikace. Praxe však postupuje tak, že
do výše vkladu o protihodnotě 1 tis. EUR identifikovat vkladatele není potřeba, pokud tak nerozhodne
ten, kdo peníze přijímá, s ohledem na okolnosti, které směřují k pochybnosti o legálnosti tohoto jednání.
V případě, že částka bude nad 1 tis. EUR, by měla postačovat identifikace, kterou lze označit za zjedno-

44 § 41c odst. 3 písm. a) a b).

45 Do konce prosince 2013 se vždy jednalo v podstatě o smlouvu o běžném účtu ve smyslu bývalého zákona č. 513/1991
Sb., obchodní zákoník, § 708, který vyžadoval písemnou formu. Praxe bank a spořitelních a úvěrních družstev, které jediné
mohou přijímat vklady, zůstává i po účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, stejná, i když ten již písemnou formu
nevyžaduje. Takto také přistupuje k řešení i zvláštní právní předpis, kterým je v tomto případě zákon č. 284/2009 Sb., o pla-
tebním styku, který vyžaduje u smlouvy o platebním účtu to, že práva a povinnosti smluvních stran musí být zachyceny na no-
síči schopného trvalého záznamu (obsah smlouvy musí být zachycen na trvalém nosiči dat, což může být i papírová forma).

46 Jde opět o zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku. Platba je zvláštním druhem platební služby tak jako vklad na účet – viz
§ 3. Blíže např. SCHLOSSBERGER, O. *Platební služby*. 1. vydání. Praha: Management Press, 2012, 325 s. ISBN 978-80-7261-238-
3, s. 13 an.

dušenou. Prakticky by to znamenalo, že by u vkladatele byly ověřeny základní identifikační znaky, které stanoví zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, pro potřeby pojištění pohledávek z vkladů. Jednalo by se tedy u dané fyzické osoby vždy o jméno a příjmení, bydliště nebo trvalý pobyt a rodné číslo nebo jemu na roveň postavené identifikační číslo. Tyto skutečnosti lze ověřit ze základního průkazu totožnosti, kterým je občanský průkaz. V případě, že by tato osoba vkládala peněžní prostředky jménem instituce, byly by ověřeny ještě základní znaky této instituce, kterými jsou obchodní firma, sídlo a identifikační číslo instituce. Tyto náležitosti lze více než doporučit, aby byly obsaženy v dokladech úvěrových institucí, pokud je používají. Pokud nikoliv, bude nutno tyto informace zaznamenat přímo do systému finanční instituce.

Pokud se úvěrová instituce rozhodne používat tento typ zjednodušené identifikace, kterou zákon prozatím nezná, bylo by nanejvýše vhodné doporučit vtělit tento postup při provádění identifikace do Systému vnitřních zásad ve smyslu § 21 odst. 5 písm b) s řádným odůvodněním, které vedou banku nebo spořitelni a úvěrní družstvo k domněnce, že rizikovost takového obchodu je nízká nebo téměř žádná. Pokud totiž došlo k řádné identifikaci klienta, který je majitelem účtu, a pokud klienta známe, jakými aktivitami se zabývá, není pak předpoklad, že by peníze, které byly na tento účet vloženy, sloužily k jejich legalizaci nebo dokonce k financování terorismu. Nicméně i takovému obchodu, kterým je vložení peněžních prostředků na účet, je potřeba věnovat náležitou pozornost.

Závěr

Pro jasné právní vymezení by však bylo vhodné, aby došlo k úpravě zákona o AML o možnost realizovat u vybraných obchodů tzv. zjednodušenou identifikaci. Určitě by se našlo více operací či jednání, které by při aplikaci zjednodušené identifikace přinesly méně administrativy osobám povinným na jedné straně, a klientům bank a příp. dalších finančních institucí na straně druhé.

3. Proces boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu – vybrané otázky

3.1 Úvod

V této části se budou autoři zabývat vybranými otázkami z procesu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, které mají nebo mohou mít jistou vazbu na uplatňovanou praxi. Uváděná témata jsou velmi pestrá a každé z nich může mít dopad na proces AML. Nejdříve bude pojednáno o třech klíčových oblastech KYC procesů, kterými jsou identifikace klienta, audit klienta a pravidelný a kontinuální monitoring. Dále bude charakterizován průběh hodnocení klienta v rámci KYC a budou uvedeny jednotlivé přístupy ke KYC. Stať se zabývá také rozsahem informací, které jsou požadovány k identifikaci skutečného vlastníka. Závěr této první části kapitoly je věnován otázce možnosti přesunu identifikace klienta v rámci KYC do virtuálního prostředí.

Dále se bude kapitola věnovat některým požadavkům na systémy vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu finančních institucí se zaměřením na banky. V rámci obezřetnosti je třeba se otázce praní špinavých peněz věnovat v maximální možné míře, proto bude zdůrazněno, že je třeba odhalovat „nekalé“ praktiky finančních institucí i ostatních účastníků finančních trhů. Pod nekalými praktikami se rozumí i ty, které jsou v rozporu s pravidly stanovenými regulátory a jinými institucemi, které upravují rámec fungování finančních institucí. Toto je však třeba konat s maximální opatrností, aby nedocházelo k falešným obviněním a negativním náladám na finančních trzích, díky přemíře regulace v této oblasti. Jedním z vhodných nástrojů při možné pomoci odhalovat nekalé praktiky v samotných finančních institucích je klást větší důraz na účetní a statistické výkazy, které národní i nadnárodní regulátoři či orgány dohledu získávají od subjektů finančního trhu. Na druhé straně by subjekty finančního trhu měly informace do předkládaných výkazů odevzdávat v co největší kvalitě z hlediska sledovaných informací a s co největší vypovídací schopností. Díky disciplíně povinných subjektů i regulátorů samotných lze na finančních trzích eliminovat rizika spojená s využitím finančních institucí jako nástroje praní špinavých peněz.

Třetí část této kapitoly se bude věnovat poněkud jiné oblasti, která souvisí se zvýšením účinnosti při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Jedná se o oblast práce s dostupnými zdroji dat, jež jsou užitečná pro znalecká zkoumání v oblasti tzv. finanční kriminality. Budou také ukázány problémy, se kterými se setkávají znalci v ČR v souvislosti se snahou získat a použít zmíněné zdroje dat. Je konstatováno, že množství informací obsažených na výpisech z bankovních účtů u různých bank je rozdílné. Informace poskytnuté od ČNB nejsou často po odnětí licencí regulovaným subjektům dostatečné. Informace of FAU jsou cenným zdrojem informací o dnes již neexistujících bankovních účtech. Velmi užitečným zdrojem informací je databáze EDGAR, která je vedena SEC⁴⁷.

Další část této kapitoly bude věnována úvaze nad úkoly bank, příp. jiných finančních institucí nebo dokonce osob povinných zjišťovat a ověřovat, zda je klient politicky exponovanou osobou nebo osobou blízkou této osobě. Platí, že banka nesmí provést transakci (poskytnout službu nebo produkt) politicky exponované osobě, pokud jí není znám původ finančních aktiv. Stať propojuje povinnosti bank a dalších, zejména finančních institucí, a postupy kontroly ve veřejné správě.

V páté části této kapitoly je cílem vysvětlit význam identifikace finančních institucí pro zvýšení finanční bezpečnosti ve světě. V první subkapitole této části jsou charakterizovány různé aspekty finanční

47 SEC – Securites Exchange Commission (bude pojednáno v dalším textu).

bezpečnosti a tzv. bezpečnostní sítě. Druhá subkapitola se zabývá vlivem mezinárodních Summitů poslední doby na zvýšení bezpečnosti fungování finančních trhů ve světě. Třetí subkapitola stručně charakterizuje výsledky jednání summitu v Cannes. Čtvrtá pak rozebírá problém regulace systémové významných bank, která má zajistit omezení rizika narušování finanční stability jakožto významného prvku finanční bezpečnosti. Pátá subkapitola je věnována různým aspektům budování identifikátoru finančních organizací. V závěru pak autor zdůrazňuje potřebnost racionální vazby mezi konstrukcí systému finanční bezpečnosti a praxí potírání finanční kriminality. Reálná bezpečnost finančních operací je v dnešním světě plněm rychlých ekonomických a finančních zvrátů podmíněna včasným zachycením potřeby změny zavedeného systému a včasnou reakcí na tuto potřebu.

Na závěr této kapitoly je pojednáno o některých problémech při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti v praxi a o zjištěních v rámci dotazníkového šetření u vybraných poskytovatelů finančních služeb v České republice. Tento průzkum byl mimo jiné podkladem pro výstupy z projektu „Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb“. Dále jsou uvedeny základní statistické údaje o četnostech oznámení o podezřelých obchodech v posledních letech.

3.2 Proces „Poznej svého klienta“ a jeho možný přesun do virtuálního prostředí

Velmi častá otázka, kterou je třeba zodpovědět v rámci procesu poznávání klienta neboli KYC, je skutečnost, zda lze generalizovat některé způsoby přístupu k identifikaci klienta a roztřídit je podle obecných vlastností. Vzhledem k faktu, že veškeré informace vyměněné mezi bankou a klientem tvoří součást bankovního tajemství a nejsou tedy veřejně přístupné, je získání jakýchkoliv poznatků v této oblasti velmi obtížné.

Důvěrnost informací a existence dohod o utajení (neboli v jazyce anglickém „confidentiality undertakings“), které jsou uzavřeny mezi klientem a bankou, jsou odpovědí na velmi komplikovaný celkový přístup k informacím v oblasti KYC a prvním důvodem, proč je velmi obtížné obecně popsat trendy v přístupu k provádění KYC. Za druhé, klienti jsou většinou z různých zemí a jsou součástí různého regulatorního rámce a režimů, které mají vliv na způsob provádění KYC procesu. Třetím důvodem je odlišnost procesů a procedury KYC, které se liší od banky k bance, ale mnohdy se liší i v rámci jedné bankovní instituce.

Cílem této části kapitoly je naznačit aktuální trendy ve vývoji KYC přístupu v oblasti poznávání klienta ze strany finanční instituce a zabývat se možnými problémy a navrhopvat zlepšení. Zabývá se také otázkou možnosti výkonu „virtuálního“ KYC.

V této části bude rovněž charakterizován současný stav splnění všech KYC požadavků ze strany bankovních institucí. Zaměří se dále na popis identifikace totožnosti klienta a bude proveden pokus o zobecnění používaných metod. Bude dále kladen důraz na praktický průběh procesu KYC z pohledu klienta.

Tři klíčové oblasti KYC procesů

Za účelem zodpovězení otázky, co banky provádějí v rámci KYC, můžeme identifikovat tři hlavní klíčové oblasti KYC procesů.

Tři oblasti, na které se zaměřujeme, jsou:

1. Identifikace klienta neboli „**Customer identification**“⁴⁸
2. Audit klienta neboli „**Customer due diligence**“⁴⁹, jehož součástí je:
 - a) hodnocení rizikového profilu klienta neboli „risk based approach“,
 - b) seznam již sankcionovaných subjektů neboli „sanctions list“,
 - c) identifikace skutečného vlastníka neboli „identification of beneficial ownerships“.
3. Pravidelný a kontinuální monitoring neboli „**ongoing monitoring**“⁵⁰

Identifikace klienta – regulační požadavky

U každé finanční instituce a u každého klienta je základem zjištění, pod který regulační rámec spadá, a podle toho bude prováděna identifikace klienta jako první součást KYC procesu a také součást AML.

Identifikace klienta je začátkem KYC procesu. Jednoduše řečeno, důkladná identifikace klienta a tento proces je podkladem pro jakýkoliv vhodný postup (doporučený postup neboli „**best practise**“) v celkovém procesu poznávání klienta. Související otázkou je, kolik informací je oprávněný zástupce, pracovník bankovní instituce (nejčastěji tzv. front desk manager) oprávněn požadovat.

Při porovnání jednotlivých přístupů identifikace klientů lze identifikovat tři přístupy, pomocí kterých je KYC proces prováděn:

- **Nestrukturovaný** – bez jakékoliv organizace, či systému.⁵¹
- **Strukturovaný** – formulář, emailový dotazník, který je konzistentně zasílán.⁵²
- **Přístup v angličtině zvaný jako „System to system“** – tedy systém přístupu ad hoc ke každému klientu a organizaci.⁵³

Customer due diligence – vhodný přístup

Lze rozlišovat několik vhodných přístupů či postupů při identifikaci klientů. Některé se mohou zdát na první pohled samozřejmé. Nicméně lze konstatovat, že řada subjektů nemá právě tyto procesy zavedeny.

V souvislosti s výše uvedeným se lze domnívat, že při výkonu KYC procesů je možné nalézt tato zobecnění doporučených přístupů k procesu Poznej svého klienta:

- Nutnost implementování procesů, kde je možné.
- V rámci regulačního auditu jsou využíváni specializovaní pracovníci.
- KYC je prováděno konzistentním způsobem.
- Potřeba kvalifikovaného KYC personálu a odborníků.
- Auditová stopa – záznam o každé provedené KYC identifikaci.

48 Anti-Money Laundering. Understanding global KYC differences. London. January 2013. Dostupný z: <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/publications/anti-money-laundering-know-your-customer-quick-reference-guide.jhtml>

49 Tamtéž.

50 Tamtéž.

51 Tamtéž.

52 Tamtéž.

53 Tamtéž.

- Vytvoření databáze tzv. „do not do business with“ – vytvoření databáze, která zabrání nadbytečné práci a velmi rychle indikuje, že spolupráce finanční instituce s touto entitou může být riziková a je třeba se jí vyhnout.
- Vytvoření databáze společností s kladným rozhodnutím o absolvovaném KYC.
- Dodržování právních předpisů v souvislosti se zpracováním osobních údajů. Při opětovném styku s klientem jsou již odevzdaná data klientem znovu zkontrolována a potvrzena.⁵⁴

Hodnocení rizikového profilu

Základní set pravidel, na základě kterých hodnotíme riskový rating každé společnosti, je založen zejména na zemi původu, typu obchodu, který chce klient provádět s bankou nebo etablovanosti podnikání klienta.

Míra zkoumání závisí na velikosti plánovaného obchodu s finanční institucí.

Banky na území ČR při identifikaci klienta dodržují nejen požadavky platného právního řádu, jak je zmíněno výše, ale většina také dodržuje principy tzv. *soft law*, které představují právní principy a doporučení, jako jsou například Doporučení FATF („FATF Recommendations“).⁵⁵

Informace o skutečném vlastníkovi

Identifikace skutečného vlastníka neboli „beneficial owner“ nebo též „ultimate owner“ je nejsložitější částí procesu KYC. Nejčastěji se vychází z podkladů dodaných samotným klientem, jako jsou například výpisy z obchodního rejstříku, výpisy z bankovních účtů, výpisy od telekomunikačních společností, kterými se dokazuje skutečná existence dané osoby.⁵⁶

Je otázkou, jaká jsou stanovena kritéria pro identifikaci?

Na začátku byla identifikace skutečného vlastníka prováděna pouze u vlastníků nad 50 % podílu ve společnosti a více. Následně byla prováděna identifikace skutečného vlastníka pouze u společností, či subjektů s podílem nad 20 %. Například podle amerického zákona FATCA (**Foreign Account Tax Compliance Act**)⁵⁷, jehož cílem je přimět prostřednictvím systému srážkových daní zahraniční finanční instituce, aby podávaly informace o účtech Američanů americkým daňovým úřadům, má být prováděna identifikace skutečného vlastníka i u podílů menších než 10 %. Díky tomuto se celý proces KYC stává složitějším.⁵⁸

Pro získání informací o beneficial owner je používána řada databází. Due diligence (neboli audit) ohledně klienta je třeba provádět zároveň s due diligence ohledně beneficial owner. Tyto audity je třeba provádět společně s cílem ušetření času a nákladů.⁵⁹

54 Anti-Money Laundering. Understanding global KYC differences. London. January 2013. Dostupný z: <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/publications/anti-money-laundering-know-your-customer-quick-reference-guide.jhtml>

55 Dostupný z: <http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%20improved%20February%202012%20reprint%20March%202012.pdf>

56 Paragraf 5 písmeno b) zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu („Zákon proti prání špinavých peněz“).

57 Dokument dostupný z: <http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-55893980-fatca-v-boji-proti-danovym-unikum>

58 FATCA pro zahraniční finanční instituce znamená zvýšené nároky pro postup identifikace amerických osob investujících na neamerické bankovní účty a zavádí s tím související specifické kontrolní postupy a další povinnosti.

59 Anti-Money Laundering. Understanding global KYC differences. London. January 2013. Dostupný z: <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/publications/anti-money-laundering-know-your-customer-quick-reference-guide.jhtml>

Banky na území ČR již zavedly řadu procesů v oblasti KYC zahrnující identifikaci klienta a ověření jeho totožnosti a prozkoumání a ověření skutečného vlastníka podle dostupné dokumentace, dat a informací získaných z veřejných zdrojů. Záznamy klientů jsou uchovávány po dobu alespoň pěti let od data, kdy skončil vztah banky a klienta. V případě identifikace nového klienta finanční instituce používají řadu databází, například údaje z katastru nemovitostí, obchodního rejstříku, které jsou veřejně přístupné, a dále samozřejmě informace běžně dostupné v síti Internet.

Možný přesun KYC do virtuálního prostředí

V této oblasti došlo na počátku letošního roku k zásadnímu vývoji na základě rozhodnutí Nejvyššího soudu spisové značky 31 Cdo 1571/2010 ze dne 16. ledna 2013⁶⁰, které překonává dosavadní judikaturu, ze které plynulo, že písemná smlouva je uzavřena teprve v okamžiku, když si smluvní strany vymění originály dokumentů opatřené svými podpisy.

Nejvyšší soud potvrdil rozsudkem velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia, že smluvní strany se mohou odchýlit od některých pravidel kontraktačního procesu stanovených občanským zákoníkem. Toto přelomové rozhodnutí mimo jiné právě umožňuje uzavření písemné smlouvy prostřednictvím e-mailu neboli tzv. *virtuální signing*. Následně dává prostor možné pouze elektronické kontraktaci v souvislosti s KYC procesem. Na základě uvedeného rozhodnutí si již v prostředí českého práva dokážeme představit kontraktační proces pouze v elektronické podobě, jak je znám v ostatních zemích v zahraničí, kde komunikace s bankou, KYC proces a veškerá další jednání probíhají pouze v elektronické podobě, bez nutnosti fyzické přítomnosti stran.

Finanční instituce mají povinnost dodržovat všechny postupy v procesu ověřování identity klienta. Rozsah použití těchto zásad může být upraven v návaznosti na potenciální míru rizika, vztah klienta s finanční institucí a vzhledem k povaze daného obchodu.

Je možné celý proces identifikace klienta finanční institucí zcela přesunout do prostředí virtuálního?

Praxe běžná celosvětově se nyní přesouvá do České republiky, kde zcela virtuální transakce nebyly až do poslední doby možné. Virtuální identifikace klienta s sebou přináší zvýšené požadavky na odbornost personálu a jeho profesionalitu, nicméně může přinést významné snížení nákladů a zejména urychlení transakce. V zahraničí je dokonce běžné, že po proběhnutí virtuálního signingu si smluvní strany nevyměňují paré smluvní dokumentace ani v „papírové“ podobě. V některých případech si smluvní strany vymění pouze podpisové stránky smluv. Uvedené rozhodnutí Nejvyššího soudu otevřelo cestu k virtuálnímu signingu, nicméně jeho zákonné ukotvení bylo již učiněno, a to přijetím nového Občanského zákoníku⁶¹, jež nabude účinnosti 1. ledna 2014.

Závěr

Lze shrnout, že proceduru identifikace klienta neboli KYC finanční instituce je třeba provádět důsledně od samého počátku a nelze podceňovat žádný prvek celého procesu. Začátek procesu a jeho nastavení je kritický pro celkový výsledek. Čím více informací je od klienta získáno na samém začátku, tím je celý KYC proces efektivnější. Různé subjekty používají různou míru pečlivosti při hodnocení rizikového profilu klienta.

V dnešní době pohled na KYC ovlivňují také celkové náklady na tento proces a náročnost veškerých souvisejících nákladů, například náklady na kvalifikovaný personál. Je třeba konstatovat, že při prová-

⁶⁰ Blíže viz například <http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/uzavirani-smlouvy-89710.html>

⁶¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

dění KYC finanční instituce mají na mysli také možný pohled regulátora a již při provádění KYC si budují ucelenou složku podkladů pro případný audit, či kontrolu ze strany orgánu vykonávajícího dohled nad finančním trhem.

3.3 Výkaznictví jako nástroj proti praní špinavých peněz v rámci finančních institucí

Finanční a ekonomická krize byla zásadní prověrkou účinnosti dohledu a fungování regulatorních projektů pro banky, pojišťovny a ostatní finanční instituce. Zatímco v otázce dohledu se neobjevil závažnější problém, regulace nedokázala před krizí indikovat počátky problémů. Krize však dala do rukou politiků argument, že je třeba více regulovat, a to zejména finanční trhy, aby se již krizové situace nemohly opakovat. Výsledkem je politický tlak na extenzivní rozšiřování regulace, nikoli na její zkvalitnění. V rámci obezřetnosti je třeba se též věnovat otázce legalizace výnosů z trestné činnosti a financování terorismu neboli „praní špinavých peněz“ i s ohledem na daňovou politiku, problematiku zaměřenou na potlačování kriminality a také na respektování mezinárodních embarg a sankcí. Toto téma bylo aktuální nejen před obdobím finanční krize, ale i v období jejího odeznívání. Oblast je stejně závažná ve vazbě na společenský dopad kriminální činnosti, proto bude docházet k aktualizaci závazných právních norem, které se k této problematice vztahují. Na adaptaci normativní základny má jistě vliv také chování subjektů a vznik nových forem kriminality.

Je nutno zdůraznit, že je třeba odhalovat „nekalé“ praktiky, toto je však třeba konat s maximální opatrností, aby nedocházelo k falešným obviněním a negativním náladám na finančních trzích. Lze stanovit hypotézu, že budou-li subjekty finančních trhů motivovány k vykazování svých účetních i statistických dat v co největší kvalitě, bude docházet k závažným problémům souvisejícím s praním špinavých peněz jen zřídka. A naopak, budou-li se regulátoři finančních trhů moci na vykazovaná data spolehnout, bude také jejich činnost velmi usnadněna a budou moci eliminovat rizika s tímto problémem spojená.

Současný stav identifikace podezřelých transakcí

Vzhledem k tomu, že na finančních trzích stále dochází k různým přeskupením – fúzím a akvizicím finančních institucí, je tedy na místě zabývat se otázkou původu peněžních prostředků, případně identifikovat transakce se zeměmi, které jsou předmětem mezinárodního embarga či jiných restrikcí. I v případě fyzických osob je mnohdy zcela na místě prověřit původ finančních prostředků, případně zemi původu konečného vlastníka těchto prostředků.

Na finančním trhu je jednou z primárních institucí banka. Banky mají dnes již nastavena pravidla, podle kterých dokážou klasifikovat podezřelé transakce, ze kterých plynou finanční prostředky z ilegální činnosti, jako je například obchod se zbraněmi, drogami atd. I ostatní finanční instituce, kterými jsou družstevní záložny, pojišťovny a zajišťovny, penzijní společnosti a fondy penzijních společností, obchodníci s cennými papíry, investiční společnosti a investiční fondy, platební instituce a instituce elektronických peněz, emitenti kótovaných cenných papírů a další osoby, provozovatelé vypořádacích systémů a centrální depozitář, organizátor regulovaného trhu a provozovatel mnohostranného obchodního systému, a v neposlední řadě také směnárny, mají ve většině případů zájem na tom, aby měly nastaven systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních mechanismů k včasné identifikaci praní špinavých peněz.

V případě realizace bankovních operací, díky kterým dochází k legalizaci výnosů z trestné činnosti, bankám a ostatním finančním institucím hrozí postih ze strany regulátorů, kterým může být, kromě finanční sankce, i odebrání bankovní licence, příp. omezení povolení pro obchodování na příslušném teritoriu nebo s příslušnou měnou.

Národní i mezinárodní regulátoři striktně sledují transakce, u kterých mají banky povinnost identifikovat protistrany či konečné příjemce, a to nejen podezřelých transakcí. Např. v případě bankovních převodů, aby se předešlo tomu, že transakce byly realizovány „z“ nebo „do“ zemí, na které se vztahuje embargo nebo zvýšený dohled. Nebo jsou protistranou takového obchodu subjekty, které obchodují v kriminálním kontextu, anebo jsou předmětem takového obchodu komodity a zboží, které jsou regulovány nebo podléhají souhlasu národních, příp. mezinárodních institucí přidávajících licence pro daný typ obchodu, např. obchod se zbraněmi, obchod s obohaceným uranem apod. Jsou však i standardně obchodované komodity, např. drahé kovy, diamanty, které využívají pachatelé kriminálních činů jakožto prostředek k obchodování, resp. prostředek uchovávání hodnoty výnosů z nelegální činnosti, které se jejich držitelé snaží přenášet do jiných zemí a tam legalizovat výnosy z nelegální činnosti prodejem těchto komodit.

Z toho důvodu banky vyžadují, aby byl vždy znám subjekt, respektive konečný vlastník společnosti, pro kterou banka bankovní služby poskytuje. Banky, které podléhají regulaci v zemích vyspělého světa, mají zpravidla k dispozici databáze, které umožňují identifikovat osoby se zvýšeným rizikem (osoby, které byly trestně stíhány, nebo osoby, které podnikají v oblasti, která je v rozporu se strategií finanční instituce, nebo se jedná o politicky exponované osoby, u kterých hrozí zvýšené riziko z povahy jejich politické angažovanosti nebo národní příslušnosti). Banky mají povinnost detailně zkoumat konečné vlastníky bankovních účtů, které spravují, a v případě zjištění porušení pravidel ukončit spolupráci a/ nebo informovat příslušný orgán o nastalém možném porušení pravidel proti praní špinavých peněz. V nedávné minulosti byly některé z bank přistiženy, že konaly v rozporu s principy vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. Např. HSBC banka se přiznala a následně omluvila za to, že přes její účty v Mexiku docházelo k praní špinavých peněz, pocházejících z trestné činnosti – specificky obchod s drogami. Výsledkem toho bylo udělení pokuty ze strany amerických úřadů a zvýšený dohled nad činností banky ze strany amerického regulátora⁶². Po dobu 5 let je banka pod zvýšeným dohledem amerických úřadů, které zkoumají zpřísněná pravidla proti praní špinavých peněz a jejich dodržování v praxi. Britská banka RBS⁶³ byla v nedávné minulosti přistižena, že se přes její účty převáděly prostředky spojené s transakcemi „do“ a „ze“ zemí, na které se vztahuje embargo (a to specificky Irán, Sýrie aj.).

Banky mají povinnost identifikovat jednotlivé transakce i mezi účty, u kterých je zvýšené riziko pouze z důvodu teritoriálního rizika, a takové transakce reportovat regulátorům nebo dohledovým orgánům. Každá země si stanoví vlastní podmínky regulace a mechanismus monitorování. Banky, které na těchto teritoriích působí, mají povinnost toto implementovat, proto mnohé banky s velkou mezinárodní působností jsou více striktní z hlediska monitoringu, tedy dohledu, než banky, které mají působnost pouze v jedné zemi či jednom regionu. Mnohé banky se též vyhýbají transakcím s určitými typy komodit nebo jejich financování, jako transakcím s drahými kovy a obchodování s těmito komoditami, které znamenají zvýšené riziko zakrývání výnosů „nekalého“ původu.

Současný stav výkaznictví a predikce jeho vývoje

V nedávné minulosti Evropská unie zavedla striktnější pravidla regulace finančních trhů s účinností od počátku roku 2011. Došlo k přeskupení, resp. ustanovení nových dohledových a regulatorních orgánů, které mají na starosti regulaci finančních trhů v rámci Evropské unie.

62 Např.: <http://www.bloomberg.com/news/2013-07-02/hsbc-judge-approves-1-9b-drug-money-laundering-accord.html>

<http://www.theguardian.com/business/2013/may/23/hsbc-court-threat-money-laundering-charges>

<http://www.theguardian.com/business/2012/dec/11/hsbc-fine-prosecution-money-laundering>

63 RBS – The Royal Bank of Scotland.

Stejně jako v bankovní oblasti se pomocí nastavení nových, resp. lepších pravidel snažily týmy odborníků svým sofistikovanějším přístupem pomocí různých indikátorů včas odhalit potíže dané banky. Také u pojišťoven je nový a kvalitnější přístup zajišťován pomocí projektu „Solvency II“.

Nyní jsou v rámci Evropské unie vytvářeny reporty a hlášení, na základě nichž se budou jednotlivé evropské dohledové instituce snažit včas odhalit blížící se problém a samozřejmě i včas zasáhnout.

Stejným způsobem i národní regulátoři, resp. orgány dohledu, kladou větší důraz na transparentnost bankovních transakcí, aby nedocházelo k praní špinavých peněz. Banky mají již v tuto chvíli nástroje, díky nimž vyfiltrují příchozí i odchozí platby, které představují zvýšená rizika pro banky, zejména z hlediska jejich reputace. Tyto informace následně na měsíční bázi reportují národnímu dohledovému orgánu, kterým je v České republice Česká národní banka.

Pojišťovnictví však, na rozdíl od bankovníctví, funguje na zcela jiném principu. Zatímco v bankovníctví je většina parametrů daná, v pojišťovnictví se většina skutečností zjišťuje na bázi „nejlepšího odhadu“. Díky odhadu budoucnosti by tedy jednotliví pojistní matematici měli co nejkvalitněji odhadnout možná rizika. V této oblasti podnikání se podle názoru autora nedají s takovou přesností vyfiltrovat podezřelé transakce, jako je tomu u bank.

Vyplácení peněz z pojištění není klasickým obchodem, a proto se na takovéto transakce nevztahují zákony bránící v České republice praní špinavých peněz. V České republice, ale i v rámci Evropské unie, jsou u plateb nad patnáct tisíc euro (zhruba 375 tisíc korun) stanoveny přísné podmínky kontroly. Firmy a úřady musí poskytnout veškeré informace o účelu a pohybu peněz. Při vyplácení peněz z pojištění ale nyní subjekty tyto přísné podmínky plnit nemusí, což se dá klasifikovat jako významná „mezera v zákoně“.

Bohužel, nejsou ojedinělé případy, kdy za určitých okolností lidé zaplatí vyšší sumu peněz v hotovosti – tzv. z ruky do ruky – a stát proti tomu nic nezmůže, i když je účinná zákonná právní úprava⁶⁴.

Indikátorem podezřelých transakcí v pojišťovnictví může být např. skutečnost, kdy pojistník požaduje extrémní navýšení pojistné částky nebo uzavírá více pojistných smluv ve prospěch více pojištěných. Varovným signálem je také provádění vícenásobných změn účtu pro placení a vracení pojistného. Dalším ukazatelem, který vysílá varovný signál, je rovněž změna chování pojistníka. Je zde uvažováno chování, kdy pojistník místo pravidelných příspěvků do pojistného programu najednou provede jednorázovou úhradu na několik let dopředu. V případě plateb jsou téměř vždy varovným signálem platby v hotovosti, šekem, nebo jednání o možnosti platit častěji. O možném úmyslu prát špinavé peníze může svědčit i volba produktů. O mnohém také vypovídá, když si klient zvolí pojištění pouze pro případ smrti a pojištění vážných chorob. Zde však jde jen o nízkou úroveň rizika. Riziko výrazně narůstá v případě, když si klient zaplatí jednorázové pojistné s možností odkupného nebo flexibilní investiční životní pojištění s možností odkupného. Za zmínku stojí také riziko geografické. To se vztahuje na země s nedostatečnou právní úpravou a ty, které poskytují financování nebo podporu teroristickým aktivitám. V této kategorii jsou i země, které mají významnou úroveň korupce nebo jiných kriminálních aktivit.

Výkazy sloužící k identifikaci hrozby spojené s praním špinavých peněz

Kontrolou finančních výkazů mohou být podchyceny včas případné hrozby související s již zmíněnou problematikou praní špinavých peněz. U bank lze na základě předkládaných informací identifikovat nejen růst problematických aktiv a rostoucí procento ohrožených úvěrů, které se projevují růstem opravných položek k úvěrům tvořených bankami a jinými subjekty poskytujícími financování. Může to být

64 Zákon č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti.

i klesající objem primárních vkladů, což vyvolává tlak na likviditu bank a následně na růst úrokových sazeb na mezibankovních trzích, nesoulad mezi dobou splatnosti aktiv a pasiv bank – zejména tak, že banky nejsou schopny získat na trhu prostředky pro zajištění potřebné likvidity, především v krátkodobém časovém horizontu, a financování aktuálních potřeb a splatných závazků. Dále pak rostoucí úrokové sazby a klesající objem úvěrů v důsledku tohoto růstu úrokových sazeb. Výše zmíněné indikátory jsou specifické spíše pro možné riziko finanční krize. V případě hrozby měnové, resp. devizové krize by byly jistě použitelné ukazatele identifikující zvyšující se devizové závazky či snižující se devizové pohledávky apod.

Při podrobném zkoumání všech získávaných dat lze dospět k názoru, že jedním z klíčových ukazatelů pro hodnocení rizika praní špinavých peněz je výkaz obsahující objem přeshraničních inkas a plateb. Jedná se o bilancí objemů inkas a plateb provedených bankou nebo pobočkou zahraniční banky ve sledovaném měsíci v konvertibilních cizích měnách a v korunách českých vůči zahraničí za vybrané operace, v členění na nákup a prodej cizí měny a v členění podle měn, dále finanční služby v rozdělení podle zemí (výkaz obsahuje inkasa a platby tuzemských bank nebo poboček zahraničních bank ve vztahu k zahraničním obchodním bankám za poskytované a čerpané finanční služby při provádění vlastních transakcí nebo transakcí z příkazu klienta), realizované zisky/ztráty z finančních derivátů v členění podle podkladového aktiva.

Ve výkazu obsahujícím objem inkas a plateb provedených bankou nebo pobočkou zahraniční banky jsou povinná pole, ve kterých musí banky vykazovat zemi původu transakce, měnu, ve které je transakce uskutečněna, a další skutečnosti, které mohou poukázat na skutečnost, zda se může jednat o rizikový obchod či nikoliv. Jak již bylo uvedeno výše, určitě též záleží na velikosti, resp. objemu transakce. V praxi se lze setkat i s přístupem vykazujících subjektů, které raději opravily či upravily data tak, aby nemusely tato data vůči orgánu dohledu vykazovat jako klasifikovaná. V případech, kdy účetní systémy nebyly schopny kompletní data poskytnout, bylo přistoupeno k odstranění nekompletních dat či jejich redukci nebo dokonce k nepravdivému doplnění. Nelze s určitostí tvrdit, že u takto upravených dat došlo k záměrnému zkreslení, avšak jestliže byly mezi těmito údaji i podezřelé transakce, nedošlo díky tomuto zásahu k jejich identifikaci a následnému odhalení legalizace výnosů z trestné činnosti.

Díky této analýze by mohlo dojít ke zvážení změny v současném stavu výkaznictví. Možností by bylo nastavit požadavky na taková data, která by lépe klasifikovala případná nadcházející riziková jednání. To vše samozřejmě ne za cenu zvýšeného objemu požadovaných dat, a tedy větší zátěže vykazujících institucí, ale lze uvažovat o jejich kvalitativní úpravu. Toto by mohlo být určitým vodítkem, jak by bylo možno předcházet nestandardním situacím nejen na národní úrovni, ale i v globálním měřítku. S postupným přechodem na centralizované vykazování dat do centralizovaných dohledových institucí, bude záviset také na tom, v jaké periodicitě budou data získávána. Dále bude určujícím kritériem, zda národní dohledové orgány budou nadále sledovat, v mnohem kratších periodách, důležité ukazatele, na základě kterých by bylo možné nestandardní situaci při snaze o legalizaci výnosů z trestné činnosti nebo financování terorismu předejít. Vzhledem k tomu, že jsou nyní v otevřených diskusích některé výkazy bank, díky „projektu“ Basel III a Basel IV, a všechny výkazy pojištěny – projekt Solvency II, závisí jen na evropských centrálních autoritách, zda subjektivně správně rozhodnou o sledování skutečně důležitých informací a upustí od nadbytečnosti dat, která nemají požadovanou vypovídací schopnost. Na národních regulátorech, resp. orgánech dohledu, nyní závisí, zda budou mít chuť a vůli prosazovat své požadavky a názory vůči centrálním institucím.

Závěr

Tato část třetí kapitoly měla poukázat na význam včasného a správného reportingu a na skutečnost, že je nezbytně nutné důsledně a včas analyzovat data, která regulátor, resp. orgán dohledu, z „trhu“ pravidelně získává. Prostřednictvím účetních i statistických výkazů je možné včas zachytit externalitu,

kteří na trhu vznikají, a na základě těchto nekonzistentností identifikovat hrozbu spojenou s praním špinavých peněz. Je však nutné postupovat velice obezřetně, aby nedošlo k šíření negativních nálad mezi subjekty finančního trhu a následně uměle vytvořené panice.

Je otázkou, zda není vhodná doba k tomu, aby došlo k přehodnocení současného stavu výkaznictví, které by ještě lépe klasifikovalo případný problém související s odhalováním výnosů z trestné činnosti a financování terorismu. To vše samozřejmě ne za cenu zvýšeného objemu požadovaných dat, ale jejich kvalitativní úpravou.

Lze jistě doporučit klást větší důraz na účetní a statistické výkazy, které národní i nadnárodní regulátoři, resp. orgány dohledu, získávají od subjektů finančního trhu. Na druhé straně by subjekty finančního trhu měly informace do předkládaných výkazů odevzdávat v co největší kvalitě a s co největší vypovídací schopností. Díky dobré disciplíně povinných subjektů i regulátorů samotných lze na finančních trzích eliminovat rizika spojená s využitím finančních institucí jako vhodného prostředníka pro praní špinavých peněz.

Informace, které jednotliví regulátoři nebo orgány dohledu od finančních institucí požadují, by měly být co nejméně komplikované. Je tím myšleno, aby byly snadno dostupné, měly určitou vypovídací schopnost, nebyly duplicitní a tedy nadbytečné.

3.4 Znalecký pohled na zdroje informací o toku špinavých peněz

Vyšetřování tzv. hospodářské kriminality je obecně mezi policisty považováno za nejsložitější typ kriminality vůbec, neboť klade obrovské nároky na odbornou znalost vyšetřovatelů, dostupnost podkladů a dostatek času k získání a zpracování podkladů. Zvýšené nároky jsou kladeny i na znalce, kteří se musejí zorientovat typicky v desetitisících stránek dokumentů různé kvality. Potom ještě z detailních, navzájem zdánlivě nesouvisejících informací musejí znalci logickým a srozumitelným způsobem popsat ve znaleckém posudku, co se vlastně stalo. Specifikum policejní práce v oblasti vyšetřování hospodářských trestných činů je věnována práce autora J. Mazánka⁶⁵. Potenciální indikátory problémů obchodních společností, které mohou mj. vznikat jako důsledek kriminálních aktivit managementu či vlastníků obchodní společnosti v hospodářské oblasti lze mj. nalézt v práci autora J. Brady⁶⁶.

Práce poukazuje na problémy, se kterými se setkávají znalci poskytující odborné poradenství orgánům působícím v trestním řízení v souvislosti se snahou získat dostatek podkladů potřebných pro sledování majetkových a zvláště pak peněžních toků vznikajících v souvislosti s páčáním trestné činnosti, a to především trestné činnosti „bílých límečků“. V ČR se problematikou ekonomické kriminality zabývá řada institucí a autorů – můžeme například připomenout práce Balouna⁶⁷ nebo Cejpa⁶⁸.

Nepokradeš

Mojšíš sice obdržel pro svůj lid od Hospodina na hoře Sinaji přikázání „Nepokradeš“ (Ex 20,15), ovšem jak se mohli přesvědčit naši předkové a mohou přesvědčit naši současníci, lidstvo nebylo a není Hospodina příkazu právě dbalé. Z pohledu ekonomy je smyslem páčání majetkové trestné činnosti dosa-

65 MAZÁNEK, J. Specifika dokazování hospodářské trestné činnosti. In: *Trestní právo*, 2008, roč. 13, č. 2, s. 5 – 13.

66 BRADA, J. Hodnocení úvěrové bonity obchodní společnosti. In: *Zadlužení – fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s.r.o., 2012. s. 108-116, 8 s. ISBN 978-80-86744-92-6.

67 BALOUN, V. *Finanční kriminalita v České republice*, Praha, 2004, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Dílčí studie úkolu „Výzkum ekonomické kriminality“.

68 CEJP, M. *Organizovaný zločin v České republice III*, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004.

žení vlastního majetkového prospěchu pachatelů těchto trestných činů, resp. majetkového prospěchu subjektů, které přinášejí pachateli nějaký typ užítku. Obvyklým doprovodným jevem páchání zmíněné trestné činnosti jsou proto majetkové přesuny od poškozeného subjektu k pachatelům, či resp. k subjektům, kterým pachatel chce zajistit majetkový prospěch.

Majetkový prospěch z nelegálních aktivit

Z praktického hlediska lze za nejdůležitější toky majetkového prospěchu považovat toky majetku v peněžní formě. Právě peněžní forma majetku umožňuje pachatelům majetkové trestné činnosti nakupovat potřebné statky a služby, aniž by byli příliš omezováni problémy spojenými se zlikvidním nepe- něžního hmotného majetku (nemovitosti, předměty umělecké a sběratelské povahy). Je však vhodné připomenout, že některé typy majetku – např. dematerializované cenné papíry, lze rovněž považovat za určitý typ majetku, který je svojí povahou mimořádně blízký peněžním prostředkům, protože s jeho zlikvidním nemusejí být nutně spojeny velké finanční ani časové náklady.

V soudně znalecké praxi je nedílnou součástí práce soudních znalců, policistů a státních zástupců vyhledání a dokumentace toků hmotného majetku, zvláště pak ve formě peněžních toků na bankovních účtech. V některých případech se jedná dokonce i o toky nehmotného majetku – např. pohledávek za nakoupenými cennými papíry apod.

Budeme-li abstrahovat od prevence trestné činnosti a zabránění vzniku škod, je snahou orgánů činných v trestním řízení zdokumentovat majetkovou trestnou činnost, dokázat ji konkrétním pachatelům a pachatele pak potrestat. Chování pachatelů majetkových trestných činů ve snaze zabránit dohledání a i případnému vrácení neoprávněného majetkového prospěchu původním majitelům trestně vystihuje výrok bývalého předsedy vlády a pozdějšího prezidenta ČR V. Klause „*Já vím, kde ty peníze jsou, ale proč to chcete vědět vy?*“⁶⁹

V této části se proto zaměříme na popis toho, s jakými informačními zdroji se pracuje ve znalecké praxi, a ukážeme, s jakými problémy je získání a konkrétní využití dostupných informačních zdrojů spojeno v procesu zkoumání majetkových přesunů, resp. přesunů majetkového prospěchu od poškozených k pachatelům trestné činnosti z pohledu soudně znalecké praxe.

Zdroje nelegálního majetkového prospěchu

Klasickými zdroji vzniku „moderních“ špinavých peněz po roce 1993 v České republice byly a stále ještě jsou aktivity spojené s kriminalitou bílých límečků:

1. Státní či národní podniky vytunelované či významně poškozené svým managementem. Dříve bylo typickou cestou založení různých obchodních společností managementem, na které pak byly převáděny ziskové aktivity ze státních podniků. V současné době toto poškozování nabývá formy poskytování veřejných zakázek spřáteleným subjektům managementem pomocí zmanipulovaných výběrových řízení.
2. Banky – Ekonomickou podstatou získávání neoprávněného majetkového prospěchu z bankovních zdrojů bylo vědomé nesplácení úvěrů, často za spolupráce vyššího managementu bank (jak státních bank, tak i nově založených bank po roce 1990) a rovněž získávání majetkových účastí bank na podnikání „spřátelených“ ekonomických subjektů, např. formou nákupu předražených majetkových podílů v akciových společnostech. Tato etapa fakticky končí rokem 2001 – pádem Investiční a Poštovní banky. V současnosti jsme nicméně svědky renesance této činnosti u úvěrových družstev (kampeliček).

⁶⁹ http://cs.wikiquote.org/wiki/Václav_Klaus

3. Instituce kolektivního investování – Typicky jde o investování investičních fondů a podílových fondů spravovaných investičními společnostmi a rovněž investování tzv. „penzijních fondů“ do aktiv, která do svého majetku nakupují cenné papíry spřátelených subjektů.
4. Investování municipalit a orgánů státní správy – Jde o poskytování veřejných zakázek spřáteleným subjektům managementu via např. účelových výběrových řízení.
5. Daňové úniky – Z hlediska makroekonomického jde o provádění nezdaňovaných, tj. nelegálních ekonomických aktivit. Klasickými příklady jsou neoprávněné odpočty „DPH“ a neplacení spotřební daně.

Jsme si vědomi, že zákonné i podzákonné normy se snaží shora uvedeným aktivitám zabránit, či je alespoň silně omezit. Odborná a časová náročnost zkoumání případných nelegálních aktivit v těchto oblastech však příliš nepodporují hypotézu, že by úspěšnost vymáhání práva silně zredukovala objem majetkového prospěchu plynoucí z nelegálních aktivit ve shora uvedených oblastech.

Vedle špinavých peněz vznikajících jako důsledek kriminality bílých límečků jsou zde i špinavé peníze vznikající jako důsledek klasických kriminálních aktivit, které jsou „legalizovány“ formou investování do „mrvných aktivit“.

Nicméně z odborného hlediska není žádný rozdíl při zkoumání toků majetkového prospěchu plynoucích z nelegálních aktivit klasické (násilné) kriminality a kriminality bílých límečků (vč. nelegálního podnikání).

Obecné zdroje informací používané ve znaleckých zkoumáních

Bez ohledu na to, zda původ informací je již obsažen ve vyšetřovacím či trestním spisu, či zda znalec vyžaduje informace od příslušného vyšetřujícího orgánu, jsou pramenem informací pro analýzu majetkových toků především informace od bank, od obchodníků cennými papíry, od depozitářů cenných papírů, katastru nemovitostí, obchodních rejstříků, informace od orgánů státní moci a správy (ČNB, MF ČR, příp. dalších).

Dále se proto podíváme na nejdůležitější typy informací podrobněji a připomeneme si význam těchto informací pro potřeby znaleckých zkoumání majetkových toků, které mohou být důsledkem trestné činnosti.

Banky

Informace od bankovních subjektů mají naprosto unikátní postavení ve znaleckém zkoumání. U bankovních subjektů (bank) se totiž automaticky předpokládá, že záznamy a kopie příslušných dokumentů identifikující majitele bankovního účtu i osoby oprávněné disponovat peněžními prostředky na bankovním účtu i osoby vkládající či vybírající peněžní hotovost z účtu jsou jednoznačně a kvalifikovaně ztotožnitelné s reálně existujícími subjekty.

Rovněž se automaticky předpokládá, že peněžní toky zachycené na bankovních účtech poskytnutých bankou v listinné či elektronické formě jsou úplné a bezchybné.

I když se dokonce můžeme setkat s určitou nevolí bank poskytovat informace orgánům činným v trestním řízení, lze ochotu bank poskytovat informace označit za dobrou.

Nicméně při poskytování výpisů z účtů svých klientů se na straně bank vyskytují rovněž některé nedostatky, jakými jsou:

- absence mimořádně důležitého „textového pole“ (údaje vyplňovaného plátcem), která velmi usnadňuje znalecké zkoumání příslušných peněžních toků, vazeb na další peněžní toky, a důvodů, které k těmto tokům vedly,
- výpisy poskytované v elektronické formě pouze jako výpis archaické transakční věty vnitrobankovního platebního styku, která nejenže má proměnnou délku, ale která pochází z doby, kdy společnost Microsoft byla garážovou firmou,
- výpisy poskytované výhradně formou pdf souborů, které vynikají naprostou nečitelností.

Při dotazu na bankovní účty zájmových subjektů banky zapomínají i na již neaktivní (zaniklé) bankovní účty a v důsledku toho tyto historické výpisy činným orgánům v trestním řízení neposkytnou. Banky ostatně často zapomínají na výpisy účtů subjektů, které se v minulosti jmenovaly stejně jako dnes existující subjekty. Z důvodu výše uvedeného je vysoce vhodné požádat o všechny dostupné informace o všech zájmových subjektech rovněž Finančně analytický útvar MF ČR, u kterého mohou být záznamy o transferech peněžních prostředků zájmových subjektů, které proběhly na později zrušených bankovních účtech – tzn. je velká naděje, že se podaří získat tolik důležité informace o zaniklých číslech bankovních subjektů bez časově velmi náročného analyzování toků plateb na účtech zájmových subjektů.

Poznámka: Nebankovní subjekty, které zprostředkovávají mezinárodní platební styk s využitím technik platebního styku uskutečňovaného mimo „státem regulovaný“ bankovní sektor se v ČR, alespoň podle dostupných informací, v době psaní této části již (nebo snad prozatím?) nevyskytují.

Obchodníci s cennými papíry a depozitáři (evidence) cenných papírů

Informace od obchodníků s cennými papíry (někdy jsou těmito obchodníky i bankovní subjekty) jsou svým charakterem velmi podobné informacím od bankovních subjektů. Typicky se předpokládá naprosto přesná identifikace subjektů vlastnicích majetkové a peněžní účty u obchodníka s cennými papíry. Poněkud složitější je to v situaci, kdy jsou zaznamenávány obchody klienta a majetkové přesuny na klientův účtech u obchodníka s cennými papíry. Oblíbeným nešvarem obchodníků s cennými papíry je držení tzv. sdružených účtů českého obchodníka s cennými papíry u amerického obchodníka cennými papíry v USA (typicky u Penson). V podmínkách stávající právní úpravy a podle názorů regulačních orgánů v ČR nejde o nic nelegálního, pokud se smluvní strany – tj. obchodník cennými papíry a klient obchodníka s cennými papíry – na tomto dohodnou.

Z ekonomického hlediska zde vzniká problém, protože v případě úpadku obchodníka s cennými papíry mohou být cenné papíry na tzv. sdruženém účtu ve vlastnictví úpadce, tj. takovéto sdružené účty obecně nejsou schopny zajistit oddělení majetku klientů obchodníka s cennými papíry od vlastních cenných papírů obchodníka s cennými papíry v ČR.

Existence sdružených účtů „českých obchodníků s cennými papíry“ u zahraničních obchodníků s cennými papíry rovněž velice komplikuje možnost zjistit vlastnictví cenných papírů, kterým je u zahraničního obchodníka s cennými papíry výhradně český obchodník s cennými papíry.

V případě tzv. depozitářů (centrálních registračních autorit) cenných papírů vzniká problém související především se skartačními lhůtami. V elektronické evidenci je sice zřejmé, že byl nějakým ekonomickým subjektem dán příkaz k převodu cenných papírů, ale už naprosto jasné není, kdo tento příkaz dal, a či zda vůbec podpis příkazu k převodu cenných papírů nebyl údajně či skutečně zfalšován.

Evidence nemovitostí a obchodní rejstříky

Ekonomickým problémem všech veřejných či poloveřejných evidencí majetku (např. v podmínkách ČR katastru nemovitostí či obchodního rejstříku) je, že vlastnictví v právním smyslu (tj. vlastnictví uvedené v příslušném registru) je nahrazováno vlastnictvím ekonomickým, kdy majitel podle práva není totožný s majitelem v ekonomickém smyslu.

V současnosti je obvyklé, že platné právo různých zemí požaduje, aby existovala dostupná evidence majitelů obchodních podílů či majetkových účastí či nemovitostí. Klasickým příkladem je odklon od používání akcií na majitele (doručitele) k používání akcií na jméno, kdy je akciová společnost povinna vést evidenci svých akcionářů. Do evidence majetkových účastí v konkrétní společnosti pak mají přístup jak orgány státní moci či správy – zejména pak finanční úřady. Právě tak jsou z údajů o majitelích obchodních společností vytvářeny různé systematické evidence formou obchodních rejstříků. K vybraným údajům z těchto rejstříků mohou mít přístup i fyzické či právnické osoby. Pro zjednodušení budeme souhrnným názvem „veřejnost“ nazývat subjekty, které mohou mít zájem zjišťovat, kdo je skutečným vlastníkem té které obchodní společnosti.

Základním způsobem, jak před nezajímavou veřejností zakrýt vlastnictví, je nahradit vlastnictví v právním smyslu vlastnictvím v ekonomickém smyslu. V právním smyslu je vlastníkem obchodní společnosti osoba, která je vedena jako její majitel v příslušné evidenci. Například v ČR je majitelem společnosti s ručením omezeným osoba zapsaná v obchodním rejstříku jako společník, majitelem akciové společnosti, která vydává akcie na jméno, je akcionář uvedený v seznamu vedeném akciovou společností. Pokud akciová společnost vydává akcie na doručitele, je pochopitelně držitel těchto akcií současně majitelem příslušného podílu na základním kapitálu (základním jmění) akciové společnosti. V ekonomickém smyslu je vlastníkem obchodní společnosti tzv. beneficiant, kterým je obvykle fyzická osoba. Beneficiant má faktickou možnost neomezeným způsobem disponovat majetkem obchodní společnosti. Práva beneficianta disponovat majetkem nejsou nikterak omežována vlastníky (v právním smyslu), kteří jsou viditelně a víceméně veřejně evidováni jako vlastníci obchodní společnosti. Angličtina pro takového vlastníka v ekonomickém smyslu používá pojem „Beneficial Owners“ (oprávněný vlastník).

Prvním krokem k nahrazení vlastnictví v právním smyslu je „získat“ pod svoji kontrolu obchodní společnost působící v zahraničí. Případné provádění dále popsanych operací v rámci jednoho národního právního režimu např. v ČR není vhodné, protože „domácí“ národní dohledové a regulatorní orgány, finanční úřady či Policie ČR disponují mnohem menšími možnostmi zkoumat podezřelé obchodní aktivity uskutečňované zahraničními subjekty působícími v ČR a provádějíci své obchodní aktivity rovněž v zahraničí.

Subjekty působící na území ČR využívají typicky následující možnosti, jak získat (tj. koupit, či jinak ovládnout) zahraniční obchodní společnosti, a to:

- a) Nákup již existující nebo nově založené zahraniční obchodní společnosti od českého zprostředkovatele – typicky může jít například o společnost Akont Trust Company, s.r.o.
- b) Založení nové společnosti prostřednictvím v Čechách působící advokátní kanceláře, která se mj. zabývá poskytováním právních služeb souvisejících se založením a správou zahraničních obchodních společností.
- c) Založení nebo nákup již existující společnosti prostřednictvím zahraniční advokátní kanceláře (kontakt lze dohledat na internetu). – Toto je nejdražší způsob založení a správy zahraniční obchodní společnosti, ovšem z hlediska pachatele jde o způsob nejbezpečnější, neboť většina potřebných dokumentů pro vyšetřování trestné činnosti je v zahraničí a navíc chráněna povinností mlčenlivosti advokáta.

Standardním postupem pro převod vlastnických práv od vlastníků konkrétní obchodní společnosti na beneficianta je generální plná moc, která je vystavena vlastníky (v právním smyslu) obchodní společností. Ve své ekonomické podstatě jde o plnou moc, která má nejbližší k tzv. prokuře. V angličtině se zmíněná generální plná moc nazývá „Power Attorney“. Ve výjimečných případech se lze setkat s názvem „General Power Attorney“. Typickými znaky generální plné moci jsou:

- Beneficiant získá neomezenou možnost disponovat majetkem obchodní společnosti, včetně práva čerpat úvěry, zastavovat majetek společnosti, jmenovat další fyzické a právnické osoby, které jsou oprávněny disponovat majetkem apod.
- Beneficiant nemůže být své generální plné moci jejími výstavci fakticky zbaven. Tedy generální plná moc obsahuje klauzule, které vylučují zneplatnění či odnětí generální plné moci – např. generální plná moc může být vypovězena jen v případě, že se „beneficiant věrohodným způsobem o vypovězení plné moci dozví“, že se „beneficiant dostaví každoročně v určitý den a určitou hodinu do právní kanceláře, kde může být generální plné moci zbaven“ a podobně. Generální plná moc může být – podle našich zkušeností jde však spíše o výjimky – uzavřena i na dobu určitou (s neomezenou opcí na opakování této plné moci).

Výsledkem poskytnutí generální plné moci od vlastníků (v právním smyslu) k beneficiantovi (tj. k vlastníkovi v ekonomickém smyslu) obchodní společnosti je možnost beneficianta neomezeným způsobem disponovat majetkem obchodní společnosti – tj. výsledkem je nahrazení „vlastnictvím v právním smyslu“ tzv. „vlastnictvím v ekonomickém smyslu“.

Je zřejmé, že ze shora uvedeného pohledu nemá z hlediska profesionálního příliš velký smysl usilovat o to, aby akcie byly pouze na jméno, aby státní zakázky byly poskytovány pouze obchodní společností s prokazatelnými vlastníky a podobně.

FAÚ, ČNB, SEC a další

Přístup k informacím zjišťovaným (dostupným) od FAÚ, od ČNB, finančních úřadů atd. je v zásadě výhradně možný pouze pro potřeby vypracovávání znaleckých posudků pro orgány činné v trestním řízení – tj. typicky na vyžádání Policie ČR.

Finančně analytický útvar MF ČR je ze znaleckého hlediska velmi užitečným subjektem, který může poskytnout znalecky významné informace.

Typickou vlastností analýz souvisejících s rozsáhlou kriminalitou bílých límečků je několikaleté provádění nelegálních či pololegálních ekonomických aktivit, které bývá typicky doprovázeno různými „podezřelými transakcemi“ na bankovních účtech, které obchodní banky nahlásí FAÚ.

Právě dlouhodobost provádění zmíněných operací je důležitá – v průběhu plynutí času u finanční kriminality skupiny fyzických osob vznikne a zanikne řada obchodních společností, řada obchodních společností se sloučí či rozdělí, vznikne a zanikne řada bankovních účtů a podobně. Naštěstí pro znalce banky často zachytí některé neobvyklé operace, které proběhly, a nahlásí je na FAÚ a tedy na FAÚ jsou zachycena jména obchodních společností, fyzických osob a čísla jejich účtů. Samotný popis proběhlé transakce a okolnosti, které transakce doprovázejí, nebývají v praxi až tolik důležité. Pokud později pro potřeby znaleckého zkoumání jsou kontaktovány banky se žádostí o sdělení informací o tzv. zájmových subjektech, banky poměrně často neposkytnou úplné informace – např. bankovní účty zájmových subjektů už dávno neexistují, obchodní společnosti se mezitím přejmenovaly, bankovní účty byly přečíslovány apod. Proto jsou informace z FAÚ mimořádně významné – zde jsou zachyceny informace o bankovních účtech existujících v minulosti, což v případě potřeby umožní formulovat konkrétní dotazy bankám a ev. i dalším subjektům, a tím doplnit obraz o peněžních a popř. i dalších majetkových tocích souvisejících s majetkovou trestnou činností navzájem propojené skupiny fyzických osob.

Klasickými „podezřelými transakcemi“ jsou například „vícenásobný výběr hotovosti“ po přítku velmi velké částky na účet klienta, přítky velkých částek na bankovní účet se „skoro nulovým“ zůstatkem a následné převody jinam apod. Naproti tomu se ve znalecké praxi setkáme s řadou zjevně vysoce nestandardních peněžních transakcí, které banky nebyly schopny detekovat ve svém informačním systému a FAÚ je nenahlásily. Ke cti nejmenovaných bankovních domů však poznamenejme, že při znaleckém zkoumání se můžeme setkat i s opakující se nevěří a neochotou některých bank poskytovat součinnost orgánům činným v trestním řízení. Proto nelze vyloučit totéž chování bank i vůči FAÚ, tj. nelze vyloučit, že některé banky zjištěné skutečnosti o zjištěných „podezřelých transakcích“ vůbec FAÚ nenahlásí.

V posledních letech se u finanční kriminality setkáváme stále častěji se situací, kdy majetkové převody nebývají doprovázeny peněžními toky, což situaci ve znaleckém zkoumání nepříjemným způsobem komplikuje.

Česká národní banka jakožto orgán bankovní regulace a dohledu a jakožto orgán dohledu nad kapitálovým trhem představuje z hlediska znaleckého poměrně užitečný zdroj informací.

Nicméně z hlediska potřeb znalecké praxe zde existuje poměrně významné „ale“. ČNB má možnost získávat informace od znalecky zajímavých subjektů pouze na základě zákonného zmocnění. Tedy v okamžiku, kdy právo České národní bance neumožňuje dohlédnout na zájmové subjekty – banky, pojišťovny, obchodníky s cennými papíry či investiční zprostředkovatele, nemá ČNB žádnou možnost ex post získat znalecky potřebné informace. Typicky jde o stav po vzdání se či odejmutí bankovní licence, licence obchodníka s cennými papíry či investičního zprostředkovatele, případně vstupu do likvidace apod. Toto je rovněž určitou překážkou, která omezuje možnosti regulátora učit se ze svých případných chyb, protože regulátor nemůže získat ex post další informace – tj. v kybernetické terminologii regulátorovi nevznikne zpětná vazba tolik potřebná pro schopnost se zdokonalovat a rozvíjet své schopnosti. Pro potřeby znaleckých zkoumání tak zůstávají k dispozici informace a data získaná o zájmových subjektech v minulosti (např. zápisy z dohlídek na místě, deníky obchodníka cennými papíry apod.). Nicméně často bývají získané údaje z hlediska časového neúplné – souvisí to s nárazově vykonávanými šetřeními ČNB u zájmových subjektů v minulosti. V určitých situacích jsou užitečné informace získané z CERTISu provozovaného ČNB.

Naprostou nezastupitelnou úlohu má ČNB jakožto zdroj přístupu k informacím o zahraničních subjektech působících na finančních trzích. Jedná se typicky o bankovní subjekty či subjekty působící na kapitálových trzích – zejména o obchodníky s cennými papíry. Odborné znalosti pracovníků ČNB v zásadě zabraňují vzniku nadbytečných či neúplných informací o zájmových zahraničních obchodních společnostech působících ve finančním sektoru. Právě tak lze „obchodní“ informace o subjektech působících ve finančním sektoru získávat prostřednictvím EuroPolu či InterPolu, který je získává typicky s využitím dotazů do příslušných „registrů ekonomických subjektů“ v jednotlivých členských zemích – poskytují větší množství balastních informací, přičemž informace podstatné pro znalecká šetření nebývají dostatečně rozsáhlé.

Zvláště je potřeba ocenit zdroje informací, které jsou typicky s využitím pomoci ze strany ČNB získávány od U.S. Securities Exchange Commission (dale jen „SEC“).

Americká SEC je velmi cenným zdrojem informací především o obchodních aktivitách subjektů fungujících v ČR, jakými jsou obchodníci s cennými papíry. Čeští obchodníci s cennými papíry mají u amerických obchodníků s cennými papíry vedené tzv. sběrné účty svých (českých) klientů, na které nakupují a ze kterých prodávají cenné papíry, případně na kterých provádějí maržové obchody i obchody sell short. Američtí obchodníci s cennými papíry jsou předmětem regulace ze strany americké SEC. Množství dostupných informací o obchodních aktivitách českých obchodníků s cennými papíry získané via

SEC bývá nezvykle velké a dostupné informace jsou svojí kvalitou významným podkladem využitelným ve znaleckém zkoumání.

Pro potřeby zkoumání majetkových převodů cenných papírů, popřípadě i pouhých obchodů cennými papíry u obchodníků s cennými papíry, je vhodné připomenout ještě existenci databáze EDGAR, která je zdarma dostupná např. prostřednictvím internetových stránek americké SEC. Zmíněná databáze obsahuje informace, které o sobě musejí poskytovat subjekty, které jsou předmětem regulace či dohledu ze strany americké SEC. Jedná se o celosvětově naprosto unikátní a naprosto mimořádně rozsáhlou databázi dokumentů, přičemž takřka ve většině dostupných dokumentů současně lze hromadně fulltextově vyhledávat potřebná klíčová slova. V databázi lze nalézt např. prospekty emitentů cenných papírů, hlášení poskytovaná ekonomickými subjekty či výroční zprávy.

Porovnáme-li bohatost informací dostupných z EDGAR s bohatostí informací od *Centrálního depozitáře cenných papírů* (dřívější Středisko cenných papírů), snadno zjistíme, proč ochrana investorů v USA byla a je na daleko vyšší úrovni nežli v ČR.

Individuální zdroje informací používané ve znaleckých zkoumáních

Každá nelegální ekonomická aktivita související s praním špinavých peněz bývá doprovázena takřka vždy tokem bezhotovostních peněžních prostředků a dalšími majetkovými toky (např. převodem nemovitostí) zachycenými v úředních registrech. Ve znalecké praxi u tzv. finanční kriminality se s používáním hotovostního oběživa příliš často nesetkáváme, i když existují výjimky potvrzující toto „pravidlo“ – např. používání oběživa při úplatcích či při obchodování s drogami. Jakékoliv přesuny peněžního či nepeněžního majetku bývají logicky doprovázeny či odůvodňovány dalšími pro daný případ unikátními (individuálními) typy dokumentů, které jsou cenným zdrojem informací pro potřeby znaleckých zkoumání konkrétního případu.

Jako klasický příklad individuálních dokumentů odůvodňujících existenci peněžně-majetkových toků při páchaní trestné činnosti si můžeme uvést dokumenty obsahující zdůvodnění, které subjekty páchající trestnou činností převody peněžních prostředků na obchodní společnosti či fyzické osoby používají (či jimiž činnost odůvodňují):

- Smlouvy obsahující smluvní pokuty či penále za víceméně hypotetická provinění (např. za drobné zpoždění platby, za nedodání služby apod.). Toto je nejčastější odůvodnění nutnosti převést peněžní prostředky. Variantou smluvní pokuty je propadnutí zástavy, kdy jedna obchodní společnost použije peněžní částku či jiný majetek jako záruku za splnění své povinnosti či svého závazku (opět víceméně hypotetického).
- Smlouvy zajišťující poplatek za poskytnutí ochranné známky či poplatek za poskytnutí know-how. Typicky pak o tomto know-how nikdo není schopen říci, v čem vlastně spočívá.
- Smlouvy zajišťující poplatek za poskytnutí peněžní půjčky (úvěru) od domácích obchodní společností typicky do zahraniční obchodní společnosti, přičemž odměna za poskytnutí peněžní půjčky závisí na zisku dosaženém v obchodní společnosti věřitele. Typické je např. to, že čím je větší zisk dosažený u dlužníka, tím je větší velikost poplatku placeného dlužníkem. (*Poznámka:* I když uvede- ný způsob poskytování peněžních prostředků je typický pro tzv. islámské bankovníctví, v podmínkách ČR a EU se s tímto postupem setkáváme ve znalecké i auditorské praxi rovněž mezi subjekty, u kterých nelze ekonomické chování podle „islámského bankovníctví“ předpokládat.). Často dokonce peněžní půjčka není z různých důvodů vrácena.

Speciálním typem znaleckého zkoumání jsou analýzy finančních aktivit probíhajících mezi skupinami domácích společností a zahraničních obchodních společností, které jsou součástí nadnárodních holdingů (koncernů)⁷⁰. Předmětem zkoumání je především správnost výše fakturovaných cen, které jsou účtovány za poskytnuté zboží a služby mezi jednotlivými členy koncernu. V případě odlišných daňových režimů u jednotlivých obchodních společností (tvořících holding) existuje totiž možnost, že fakturované ceny jsou z ekonomického hlediska tzv. transferové ceny (používaným pojmem jsou rovněž tzv. předací ceny). Neodůvodněně vysoká či nízká transferová cena může být snadno použitelná k přesunutí daňového základu do států, kde je nízká míra zdanění daňového základu. Předmětem znaleckého zkoumání v této oblasti nebývá existence či správnost odůvodnění ekonomických toků, ale výhradně ekonomická oprávněnost velikosti peněžních toků.

Závěr

Byly zde představeny v ucelené podobě dostupné zdroje dat užitečné pro znalecká zkoumání v oblasti tzv. finanční kriminality. Dále byly ukázány problémy, se kterými se setkávají znalci v ČR v souvislosti se snahou získat a použít zmíněné zdroje dat. Bylo mj. konstatováno, že množství informací obsažených na výpisech z bankovních účtů u různých bank je rozdílné. Informace poskytnuté od orgánu dohledu a nepřímé regulace (ČNB) nejsou po odnětí licencí regulovaným subjektům dostatečné. Informace od FAÚ jsou cenným zdrojem informací o dnes již neexistujících bankovních účtech. Velmi užitečným zdrojem informací je databáze EDGAR, která je vedena SEC.

3.5 Podvody ve veřejné správě – záležitost nejen politicky exponovaných osob

Úvod

Téma „poznej svého klienta“, tedy klienta finančních institucí, se logicky objevuje ve většině příspěvků publikovaných ve zdrojích zabývajících se procesem AML. Lze si ale položit otázku, jestli to už není pozdě řešit problémy praní špinavých peněz na pobočkách bank a ve finančních institucích. Jestliže si odpovíme kladně, potom musíme hledat jinde, a to u zdrojů špinavých peněz. Které zdroje to ale jsou? V evropském kontextu se nezdá jako významné zneužívání evropských fondů. To ale je podle médií v ČR poměrně „oblíbený“ zdroj peněz pro nelegální použití.

Obecné schéma

Česká republika je malá otevřená exportně orientovaná ekonomika celkem ústředně umístěná v Evropě. Je ale podle některých analytiků stále silně orientovaná na transakce na bázi hotovostních peněžních toků, a to bez ohledu na vývoj moderních platebních metod a prostředků. To v některých odvětvích umožňuje míchání trestné činnosti s legitimním podnikáním. Neplacení cel, padělky značkových produktů, narkotika, obchod s lidmi jsou ještě stále uváděny v zahraničních analýzách jako primární zdroje vypraného majetku. Jde o údaje zveřejněné v databázích⁷¹, kde lze dále najít informace, že domácí český a zahraniční organizovaný zločin propírá špinavé peníze získané z kriminálních aktivit prostřednictvím finančních institucí na území České republiky. Mezi kriminálními aktivitami se uvádí zpravidla krádež, korupce, drogové obchody, obchod s lidmi (a sex), daňové podvody a ozbrojené loupeže. Ty realizují především zahraničních skupiny, zejména z bývalých sovětských republik, z Balkánu a z Asie.

70 BUSS, T. a J. BRADA, *Economics of Transfer Pricing Reviewed*, 2010, (dostupné on-line http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=954333)

71 Money Laundering and Financial Crimes Country Database, s. 107.

Tematikou operací směřujících proti praní špinavých peněz v bankách se zabýval Schlossberger⁷², ale neřešil detailně zdroje nelegálních příjmů klientů bank.

Jen některá obecná schémata procesu praní špinavých peněz zahrnují nelegální operace s prostředky z veřejných zdrojů, tedy podvody ve státní správě, její okrádání a korupční prostředí, které v ní vzniklo. Podvodem rozumí trestní zákoník obohacení sebe nebo jiného tím, že uvede někoho v omyl, využije něčího omylu nebo zamílčí podstatné skutečnosti, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoliv nepatrnou. Obecně veřejnost chápe jako podvod veškeré chování, které je v rozporu s platnými pravidly. To znamená, že kromě úmyslného obcházení nastavených pravidel do této skupiny spadá i chování, které je neúmyslné, avšak ve výsledku také v rozporu s těmito pravidly. Jde například o chyby, omyly, neefektivitu a nekvalitně odvedenou práci.

Podvody, které je možno charakterizovat jako zneužití postavení a jsou často spojené s porušením principu nestrannosti při rozhodování, se obecně označují jako korupce. Korupci v Evropě se zabývá také například Evropská komise. Tabulka 1 ukazuje podíl dotázaných, kteří vidí korupci jako sociální problém ve vybraných státech. Česká republika je blíž k Řecku, než k Dánsku.

Problém okrádání řešil vedle jiných autorů Levi⁷³, jehož práce patří k významným v oboru kriminologie, trestního práva a vězeňství. Je využitelná pro výzkum, akademickou sféru i pro studenty. Obsahuje rozsáhlý soubor esejí vhodných pro získání přehledu o nejnovějších teoriích a poznacích v této rychle se rozvíjející oblasti kriminálních aktivit.

Peníze nelegálně získané potřebuje organizovaný a v některých případech i neorganizovaný zločin (daňové podvody podniků) legalizovat. K tomu využívá subjekty na finančních trzích a další, například banky v různých státech, v zahraničí i v daňových rájích. Využívá investování do nemovitostí, investiční fondy, herny a také kapitálový trh. Cirkulace peněz mezi finančními i dalšími zainteresovanými institucemi vede k tomu, že ve výsledku je obtížné najít vazby a spojení mezi něčí původní trestnou činností a jeho následujícím luxusním životem.

Účinné nástroje na odhalování podvodů a korupce ve veřejné správě mohou radikálně snížit jejich výskyt, přičemž by měly fungovat zejména preventivně.

Oblastmi vhodnými pro nasazení nástrojů pro aktivní odhalování podvodů jsou zvláště systémy pro výběr daní a poplatků, systémy pro rozdělování dávek a příspěvků, tedy oblasti, ve kterých se pracuje s větším objemem finančních prostředků. Základem je detekce podvodu.

V průběhu realizace projektu „Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb“ se ukázalo jako účelné studovat tři základní přístupy k detekci podvodů. Využití expertních pravidel, využití minulých dat a extrapolace vývoje do budoucnosti a vyhledávání anomálií (především v průběhu kontrol a auditů).

72 SCHLOSSBERGER, O. AML procedures in financial institutions - suggestions for changes. In: *Platební služby on-line v EU, praktické aplikační problémy elektronických platebních prostředků*. 2012.

73 LEVI, M. *Fraud: Organization, Motivation and Control*. Ashgate, 1999. 1036 s. ISBN 978-18-5521-716-4.

Tabulka 1: Podíl dotázaných, kteří vidí korupci jako sociální problém ve vybraných státech

Stát	Podíl [%]
Řecko	98
Bulharsko	97
Maďarsko	96
Malta	95
Portugalsko	93
Česká republika	88
Španělsko	88
Irsko	85

Stát	Podíl [%]
Itálie	83
Polsko	81
Německo	75
Rakousko	61
Holandsko	51
Švédsko	37
Dánsko	22

Zdroj: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_325_sum_en.pdf dostupný online dne 27. prosince 2013

Tři přístupy k detekci podvodů

Prvním z přístupů je využívání expertních pravidel, která hodnotí okolnosti transakce (např. žádost o dávku, lékařské vyšetření), nebo vlastnosti účastníků transakce. Podle těchto příznaků se snaží nástroj vymezit okruh problematických případů, které je třeba zkoumat. Expertní pravidla nebývají velmi účinná a často vedou k příliš velkému počtu „falešných“ poplachů, či k vysokému počtu neidentifikovaných případů.

Druhým přístupem je extrapolace minulých dat a vybudování predikčního modelu, který odhaduje pravděpodobnost přítomnosti podvodu nebo chyby v daném případě nastavuje podle minulých dat o podvodech a chybách. Model vyžaduje takzvanou trénovací množinu, u níž je známé, které případy jsou podvodem a které případy jsou v pořádku. V případě existence kvalitních trénovacích dat z minulých období o podvodech a chybách jsou tyto metody velmi efektivní, spolehlivé a s pomocí statistických programů i dostupné. Nevýhodou a kamenem úrazu je kvalita a kvantita trénovací množiny dat. Připravit ji skutečně kvalitně vyžaduje mnoho času a kvalitní expertní tým.

Třetím přístupem je identifikace anomálií, kdy se v datech identifikují případy, které se vymykají z porovnatelné skupiny. Fungují na principálně jednoduché myšlence, že podobné případy by se měly chovat podobně. Když se objeví odlišné chování, tak ho něco muselo způsobit – možná je to chyba v datech, možná se jeví odlišně, protože data chybějí, a možná je to podvod. Je nutné daný případ prozkoumat. Úspěšnost modelu je závislá na spolupráci mezi statistiky a experty v oblasti odhalování podvodů.

Financování nástrojů na detekci podvodů

Samotné nasazení nástrojů pro aktivní odhalování podvodů má silný preventivní účinek, zvyšuje efektivitu systémů na rozdělování finančních prostředků a posiluje důvěru občanů k těmto systémům. Jejich úspěšnost se odvíjí od systémů, na které jsou nasazeny, a úrovně, s jakou se proti podvodům dosud bojovalo. Zkušenosti ze světa ukazují, že návratnost investic do těchto nástrojů se pohybuje v řádech měsíců.

Důležitou otázkou je samozřejmě financování těchto nástrojů. Jedním z poměrně inovativních a neběžně používaných modelů je takzvaný „benefit sharing“ model, kdy je dodavatel odměněn podílem na dosažených úsporách. Tento model nepředstavuje pro zadavatele žádné investiční náklady, jen náklady na spolupráci s dodavatelem. Aby byl takový model úspěšný, je nutné detailně definovat, co je úspora, jak se bude měřit, a nastavit řadu procesních a organizačních pravidel. Je nutno myslet na řadu detailů, které zabezpečí, že myšlenka „placení projektu podílem z realizovaných úspor“ se promítne do reality a obě strany budou spokojeny.

Korupce a veřejné zdroje

Veřejné zdroje představují objem peněz, který je nutný pro fungování státu, tedy jeho ministerstev, vlády i sociálních služeb. Jeví se ale také velmi zajímavý jako zdroj špinavých peněz použitelných pro korupci.

V ČR způsobily nárůst nelegálních operací souvisejících s veřejnou správou prostředky z evropských fondů určené na regionální rozvoj. Miliardy z evropských fondů vzbudily zájem místních podnikatelů a byly podnětem pro vznik struktur, které zprostředkovávaly podnikatelům přístup ke krajským politikům, kteří rozdělování evropských peněz ovlivňovali. Korupce a předražování zakázek, tedy postupy označované ve světě jako jedna z forem organizovaného zločinu, byly důsledkem jejich činnosti. To potvrdila i zpráva BIS⁷⁴ za rok 2012, která se soustředila na dva hlavní aspekty organizovaného zločinu v ČR – dysfunkci orgánů státní moci a působení regionálních klientelistických struktur. Popisované jevy nelze v žádném případě považovat za novinky roku 2012. Celá řada uváděných negativních jevů je v různých formách a podobách ve společnosti přítomna již minimálně od posledních let minulého století. BIS zaznamenala mimo jiné aktivity skupin působících nelegitimními metodami na rozhodování nejvyšších orgánů státní správy, samosprávy a legislativní proces v ČR způsobem, který negativně ovlivňoval výkon základních funkcí státu. Struktury organizovaného zločinu podle BIS systematicky a delší dobu vyvádějí prostředky z veřejných rozpočtů. Využívají k tomu např. dotace, veřejné zakázky, outsourcing veřejných služeb. Hlavně ale byly schopny ovlivnit důležitá rozhodnutí orgánů státu a samosprávy, která se týkala infrastrukturních projektů, dotačních programů, veřejných zakázek souvisejících s poskytováním veřejných služeb, či samotný legislativní proces. Organizovaný zločin v ČR podle BIS úspěšně využívá stavu, který lze zjednodušeně charakterizovat jako zásadní absenci faktické osobní odpovědnosti představitelů orgánů státní správy či samosprávy i volených zástupců občanů za učiněná rozhodnutí.

K neutěšenému stavu podle BIS přispívají také obecně nepříliš vysoký respekt k právu a absence některých právních norem v určitých oblastech či právní úprava realizovaná cestou „prolobbovaných“ zákonů, a tedy úprava „šitá na míru“ určitým zájmovým skupinám.

Za jeden z hlavních projevů dysfunkce ve veřejné správě BIS pokládá střet zájmů, který byl nejčastěji zaznamenán při přidělování evropských dotací z operačních programů a při přidělování veřejných zakázek. Jednalo se o přímé propojení představitelů statutárních orgánů společností, kterým byly veřejné zakázky či evropské dotace přiděleny, na veřejné subjekty, které zakázky či dotace přidělily.

Evropské fondy tedy vytvářejí specifické prostředí pro korupci. Jejich oficiálním cílem je podpořit ekonomický rozvoj regionů, které mají HDP na hlavu menší, než je 75 % průměru EU, nebo regiony, které řeší restrukturalizace. Objem peněz je zajímavý a v některých regionech opravdu pomáhá rozvoji podnikatelských aktivit, vzdělávání nebo ochraně a údržbě historických objektů či historických center měst. Z tabulky čerpání výdajů v ČR v letech 2004 až 2006 je patrné, že v předchozím programovacím období nebyly identifikovány žádné problémy s využíváním evropských fondů a prostředky z fondů byly vyčerpány na maximum.

Tabulka 2: Alokace prostředků z fondů v programovacím období 2004 – 2006

Operační programy a fondy	Alokace na období 2004 – 2006 (EUR)	Vyčerpáno z alokace (EUR)	Vyčerpáno z alokace
Celkem	1 692 594 657	1 684 759 313	99,5 %

Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/dostupny-on-line-dne-20-9-2010>

74 Výroční zpráva 2012 dostupná dne 29. listopadu 2013 na <http://www.bis.cz/n/2013-11-07-vyrocní-zprava-2012.html>

Současně ale probíhaly v Evropské komisi práce na strategii auditu. Společná auditní strategie byla přijata poprvé v roce 2005 a vycházela z doporučení ve Sdělení Komise ze srpna 2004, o konkrétních krocích k zajištění podpory ucelené auditní metodiky pro audit zajišťovaný útvary služeb Komise v systému sdíleného řízení. Jejím cílem je pokud možno co nejvíce synchronizovat auditní strategie fondů v jednotlivých zemích a podpořit společný přístup tak, aby se dosáhlo jednotného zaměření auditní činnosti. Toto bylo považováno za zvláště důležité pro fázi přípravy na uzavření programového období 2000 – 2006 a pro strukturování auditu v programovém období 2007 – 2013. Auditní strategie pokrývala tři programová období, a to 2007 – 2013, 2000 – 2006 a 1994 – 1999, jež podléhají třem různým právním režimům.

Hlavní cíle pro činnost auditních útvarů ve vztahu k fondům

Hlavními cíli činností auditních útvarů všech institucí, které spravují strukturální fondy, je nalézt přiměřené ujištění, že řídicí a kontrolní systémy nastavené a realizované členskými státy a realizované státy přijímanými do EU:

- vyhovují požadavkům předpisů Společenství,
- fungují účinně tak, že jsou schopny předcházet a odhalovat chyby a nesrovnalosti a zajistit zákonnost a řádnost výdajů vykázaných Komisi.

V případě, že v systémech jsou identifikovány chyby, jsou dána doporučení pro nápravná opatření a v závažných případech a/nebo tam, kde potřebná opatření nejsou přijata okamžitě, jsou platby pozastaveny a jsou provedeny finanční korekce (opravy).

Celková rizika

Řízení strukturálních akcí je spojeno s inherentním rizikem, pokud je zajišťováno velkým počtem organizací a systémů a pokud zahrnuje velmi velké množství různorodých operací. Tato podmínka je při práci s evropskými fondy v ČR splněna. K 5. červnu 2013 předložili žadatelé o dotaci ze strukturálních fondů a národních zdrojů celkem 70 053 žádostí na individuální projekty v celkové hodnotě 1 264,8 mld. Kč.

Hlavní riziko ve finančním řízení strukturálních akcí spočívá v tom, že Komise nemůže ve všech případech odhalit nezpůsobilý výdaj vykázaný některým ze států, protože nedisponuje přiměřenými doklady.

U každého výdaje je riziko ovlivněno:

1. významností příslušného výdaje,
2. důvěryhodností řídicích a kontrolních systémů členských států nebo přijímaných států,
3. kvalitou, kvantitou a charakterem auditů, které provádí auditní orgány členských států nebo přijímaných států,
4. složitostí a povahou řídicích a kontrolních systémů a spolufinancovaných operací.

Toto riziko snižují především spolehlivé finanční řídicí a kontrolní systémy, certifikace řádnosti výdajů odpovědným orgánem členského státu nebo přijímaným státem, rámcová pravidla pro odložení plateb nebo provedení finančních korekcí (oprav) v návaznosti na zjištění z auditů provedených následně, opatření přijatá ke zjednodušení právního rámce a opatření přijatá v oblasti vedení a výcviku všech osob podílejících se na práci penězi z evropských fondů.

Obvykle je systémové riziko minimalizováno implementací dobré auditní strategie na úrovni jednotlivých států i v EU jako celku. Realizace dobré auditní strategie poskytuje základy pro řízení identifikovaných rizik a pro provádění nápravných opatření. Podporuje také vznik systémových zlepšení, která by měla vést ke snížení chybovosti.

Čerpání prostředků v programovacím období 2007 - 2013

Zpřísnění auditní strategie vedlo k tomu, že byly v letech 2011 až 2013 pozastaveny certifikace výdajů spojených s realizací projektů financovaných z operačních programů uvedených v tabulce 3 a požadavky na proplacení nebyly z ČR vůbec odeslány.

Tabulka 3: Přehled pozastavených certifikací výdajů

Operační program (OP)	Řídící orgán operačního programu	Datum pozastavení certifikace
ROP/* Severovýchod	Regionální rada (RR) Severovýchod	25. 3. 2011
ROP Střední Čechy	RR Střední Čechy	22. 5. 2012
ROP Střední Morava	RR Střední Morava	16. 1. 2013
ROP Severovýchod	RR Severovýchod	16. 1. 2013
Integrovaný OP	Ministerstvo pro místní rozvoj ČR	16. 1. 2013
ROP Moravskoslezsko	RR Moravskoslezsko	17. 1. 2013
OP Podnikání a inovace	Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR	17. 1. 2013
OP Praha-Adaptabilita	Magistrát hlavního města Prahy	4. 4. 2013

Zdroj: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/> dostupné online dne 17.9.2013

*ROP - Regionální operační program.

Jsou známy hlavní příčiny, proč čerpání prostředků z evropských fondů není uspokojivé:

- nevhodné nastavení implementační struktury,
- složitost a počáteční absence metodik,
- vysoká fluktuace pracovníků,
- velké problémy v projektovém řízení příjemců, kvalita zadávacího řízení, odvolávání se jednotlivých neúspěšných uchazečů, lhůty ÚOHS,
- závěry auditů Evropské komise, které zjistily pochybení přímo v samotném nastavení programů,
- nejasné výklady výsledků kontrol a auditů.

Ministerstvo pro místní rozvoj ČR výše uvedené příčiny považuje za významné. Nezávislí analytici ale docházejí k závěrům, že regionální klientelistické systémy, zaměřené na vyvádění prostředků z veřejných rozpočtů, prostupují na úrovni krajů veřejnou správou i podnikatelskou sférou. K rozvoji regionálního klientelismu významně přispěla i několikanásobná kumulace funkcí a z toho vyplývající provázání orgánů ROP s krajskými i místními samosprávami, zcela minimální osobní odpovědnost zástupců regionů v orgánech ROP a absence nezávislé věcné kontroly účelnosti projektů žádajících o dotace.

Závěr

Obecně lze říct, že obraz korupce ve společnosti může být zkreslený. Na jedné straně je třeba konstatovat, že korupce, stejně jako jiné negativní jevy ve společnosti, je věcí každého občana. Korupce není izolovaným jevem, který se objevuje jen „někde“. Korupční jednání lze nalézt na všech úrovních veřejné správy v linii obec – kraj – stát, stejně jako v dalších oblastech. Jedním z účinných postupů, kterými lze snížit korupci na minimum, je boj s tímto negativním jevem již na nejnižších úrovních. To však vyžaduje osobní zodpovědnost každého občana i každého voleného zástupce občanů, správně nastavené kontrolní mechanismy a současně také kvalitní práci auditorů.

3.6 Přispěje vznik identifikátoru finančních institucí k bezpečnějšímu fungování finančních trhů ve světě?⁷⁵

Úvod

Bezpečnost podnikání na finančních trzích patří mezi prastaré problémy, které si každá doba řeší podle existujících možností. „Bezpečnost“ fungování finančních trhů má mnoho možných podob. V současné době bývá akcentován boj proti finanční kriminalitě a proti drogám. Avšak ani kdyby na finančních trzích nedocházelo k událostem kriminální povahy, finanční trhy by nemusely být „bezpečné“: na finančních trzích totiž vždy existují různá rizika, daná např. povahou tržního mechanismu, počtem účastníků, jejich chováním a mnoha jinými faktory včetně zavedených pravidel, která nutno dodržovat, aby trh mohl řádně fungovat.

Pro fungování moderních finančních trhů – mimo jiné – je nezbytné, aby stát byl schopen jejich účastníkům, klientům finančních zprostředkovatelů, poskytovat účinnou ochranu. Chránit však je nutno i finanční instituce nejen před chybnými rozhodnutími, jimž se nevyhnou, ale i před „nedokonalostmi finančních trhů,“ před systémovými vadami, které mimořádně zvyšují rizika a nejistotu.

V této části máme na mysli právě tyto „nedokonalosti“, jimiž je ovlivňována „bezpečnost“ finančních trhů v širším smyslu, tj. tím, co zvyšuje rizika a omezuje finanční stabilitu.

Některé aspekty „bezpečnosti“ fungování finančních trhů

Otázka „bezpečnosti“ fungování finančních trhů má mnoho různých aspektů a dimenzí; problém lze rozložit např. na dále uvedené prvky:

- a) **technická** stránka fungování finančních trhů: spolehlivé fungování tržního mechanismu podložené spolehlivým technickým zařízením – HW i SW – nejen při obchodování, ale také při dalších činnostech, jako je vypořádání obchodů, clearing, činnost centrálního depositeře, fungování centrální protistrany apod.). Správné fungování finančního trhu je v mnoha ohledech podmíněno řádným fungováním jejich infrastruktury. Zabezpečení technického vybavení institucí podnikajících na finančních trzích může výrazně přispět k omezení tržních rizik (zejména rizika protistrany), operačního rizika a systémového rizika;
- b) **ekonomická** stránka fungování finančních trhů: hlavním postulátem je zde efektivní fungování; předpokládá to hledat úspory nákladů např. dosahováním úspor z rozsahu apod., zaváděním inovací (technických, ekonomických i organizačních) apod.⁷⁶
- c) **právní** stránka, zabezpečující fungování finančních trhů kvalitními právními předpisy, jejich udržováním a včasným obnovováním, což předpokládá přizpůsobovat je úrovni techniky i požadavkům ekonomické efektivnosti.
- d) **osobnostní profil** (psychologická stránka) účastníků finančních trhů, zabezpečující vhodné („správné“) chování uživatelů finančních trhů; zahrnuje v sobě mj. i nezbytnou míru finanční gramotnosti.

75 Tato část byla vytvořena v rámci projektu podporovaném IGA VŠFS s názvem „Adekvátnost infrastruktury finančních trhů a cesty jejího dalšího rozvoje (se zvláštním zřetelem k situaci v ČR)“, číslo projektu 7427.

76 Srovnaj inovační procesy na burzovních trzích: PAVLÁT, V. *Globální finanční trhy*. Praha: VŠFS, 2013, edice EUPRESS, s. 94-98. ISBN 978-80-7408-076-0.

e) **společenská** stránka je spojena nejen s fungováním vlastního obchodování na finančních trzích, ale i s fungováním prvků širší infrastruktury finančních trhů (rating, media, výzkum, osvěta). Bez účelné a výkonné finanční infrastruktury moderní trhy nemohou fungovat.

Jako alternativní schéma ochrany finančního trhu a jeho účastníků lze např. uvést dále uvedený jednoduchý model:

Tabulka 4: Schematické znázornění systému bezpečnosti finančních trhů

Kritérium
Objekt ochrany: CO chránit?
Subjekt ochrany: KOHO chránit?
Proces ochrany: JAK chránit?
Prostor: KDE chránit?

Pramen: vlastní sestavení autora

Pozn. Nutno rozlišovat národní a mezinárodní záchranné sítě.

Bezpečnost fungování moderních finančních trhů nelze zajistit bez adekvátní finanční regulace. V posledních letech zde dochází k významným změnám. Uvedme alespoň dvě:

- a) dřívější přístup byl charakterizován mikro-obežetnostní povahou regulace, kdežto současný přístup klade současně důraz na makro-obežetnostní charakter regulace; tato změna má pro fungování finančních trhů a jejich bezpečnost zásadní význam a je již institucionálně zakotvena;
- b) zatímco dříve byl kladen značný důraz na represi, dnes je naopak důraz kladen na prevenci, při níž velkou roli hraje i samospráva a pokroky v oblasti řízení a správy finančních organizací.

Zhruba od konce 70. let se projevují výraznější snahy účastníků finančních trhů o zvýšení bezpečného fungování těchto trhů. Postupně vznikaly nástroje, pravidla, procedury, mechanismy a systémy, sloužící k odstraňování „nedokonalostí“ trhů.⁷⁷

Tyto „záchranné prvky“ (označované za záchranné sítě – „security nets“)⁷⁸ byly zaváděny s ohledem na zajištění prospěchu národní ekonomiky, ve prospěch účastníků trhů finančních zprostředkovatelů a celé veřejnosti.

Do souboru těchto prostředků bývají zahrnovány tyto prvky:

1. pojištění vkladů,
2. funkce centrálních bank, zabezpečující potřebnou likviditu a efektivní fungování platebních systémů a systémů vypořádání,
3. ochrana investorů,
4. kompenzace majitelům pojištění a příjemcům penzijních důchodů,
5. kompenzace některých ztrát způsobených živelními pohromami,
6. ochrana soukromých společností před některými riziky,
7. rekapitalizační opatření sloužící k překonání insolvence klíčových finančních institucí.

⁷⁷ PAVLÁT, V. *Globální finanční trhy*. Praha: VŠFS, 2013, edice EUPRESS, s. 58-59. ISBN 978-80-7408-076-0.

⁷⁸ MIKDASHI, Z. Regulating the Financial Sector in the Era of Globalization. In: *Perspectives from political economy and management*. Palgrave Macmillan, 2003, p. 92. 249 p. ISBN 1-4039-1638-1.

Mezinárodní snahy o zvýšení bezpečnosti fungování finančních trhů

Nedávná světová krize vyvolala značný tlak na intenzifikaci úsilí o vytváření předpokladů pro národní a mezinárodní finanční stabilitu, tj. o snahu o zvýšení „bezpečnosti“ fungování finančních trhů.

Významnou úlohu v tomto úsilí sehrála různá setkání nejvyšších státních představitelů v rámci různých skupin, jako je např. G-8 nebo G-20, na nichž se řešily nejdůležitější aktuální problémy mezinárodních vztahů a kde byl zejména hledán konsenzus při přípravě opatření k zmírnění dopadů světové finanční krize. Některé Summity sehrály klíčovou roli pro přijetí řady rozhodnutí, která mohou pozitivně dlouhodobě ovlivnit světový vývoj. Jedním z úspěšně řešených problémů je např. to, že bylo dosaženo rozhodujícího průlomu v otázce mezinárodní dohody Basilej III, která se postupně realizuje v dohodnutých krocích. V tabulce 5 jsou uvedeny summity skupiny G-20, které zřejmě pro další vývoj mívaly i ve finanční sféře příznivý efekt.

Tabulka 5: Charakteristika významných mezinárodních Summitů

Rok	Datum	Země	Město	Hlavní host
2008 – první	14. – 15. listopadu	USA	Washington D. C.	George W. Bush
2009 – druhý třetí	2. dubna 24. – 25. září	VB USA	Londýn Pittsburgh	Gordon Brown Barack Obama
2010 – čtvrtý pátý	26. – 27. června 11. – 12. listopadu	Kanada J. Korea	Toronto Soul	Stephen Harper Lee Myung-bak
2011 – šestý	3. – 4. listopadu	Francie	Cannes	Nicolas Sarkozy
2012 – sedmý	18. – 19. června	Mexiko	Los Cabos	Felipe Calderón
2013 – osmý	5. – 6. září	Rusko	Strelina, Petrohrad	Vladimír Putin
2014 – devátý	Bez údaje	Austrálie	Brisbane	Bez údaje
2015 – desátý	Bez údaje	Turecko	Bez údaje	Bez údaje

Pramen: Protokoly jednotlivých Summitů

Pro řešení problematiky finanční stability, systémového rizika, systémově významných finančních institucí a pro otázku zavedení globálního indikátoru finančních subjektů měly největší význam summity v Cannes a v Los Cabos.

Aktuální problémy řešení finanční stability a vybudování globálního indikátoru

V jednom z významných článků závěrečné rezoluce ze summitu G-20 v Cannes je obsažen požadavek na vytvoření pravidel pro likvidaci velkých finančních korporací, aby daňoví plátcí nenesli tíhu jejich selhání. Od r. 2016 mají být stanoveny dodatečné požadavky pro globální SIFI týkající se absorpce ztrát. Summit se usnesl, že seznam systémově významných finančních organizací bude uveřejňován každý rok.⁷⁹ Summit podpořil také myšlenku na vytvoření globálního finančního indikátoru a pověřil FSB (Agentura pro finanční stabilitu) přípravou příslušných podkladů, které budou projednány na příštím summitu.⁸⁰

79 Cannes Summit Final Declaration – Building Our Common Future: Renewed Collective Action for the Benefit of All. Draft of November 4. Cannes, November 4, 2011. Dostupné z: <http://www.g20.utoronto.ca/summits/2011cannes.html>. (Staženo 31.3.2013.)

80 V závěrečné rezoluci bylo uvedeno toto: 'We support the creation of a global legal entity identifier (LEI) which uniquely identifies parties to financial transactions. We call on the FSB to take the lead in helping coordinate work among the regulatory community to prepare recommendations for the appropriate governance framework, representing the public interest, for such a global LEI by our next Summit. Viz FSB. A Global Legal Entity Identifier for Financial Markets. Dostupné z: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_120608.pdf

Na summitu v Los Cabos byla opět (v čl. 42 a 44 závěrečné rezoluce) vyzdvížena nutnost regulovat systémově významné finanční instituce a bylo rozhodnuto vybudovat globální identifikátor finančních právních subjektů. Tento úkol byl svěřen FSB.⁸¹

Cesta k finanční stabilitě posílením regulace „globálních“ (SIFI) bank

Zkoumání faktorů ovlivňujících finanční stabilitu velkých bank přineslo již koncem minulého tisíciletí závažná zjištění o potenciálních hrozbách pro národní ekonomiku při jejich selhání. Z těchto poznatků vzešel názor, že velké finanční instituce by měly být dokonaleji regulovány a dohlíženy.

Regulace velkých bank, vycházející z identifikace jejich systémové významnosti, představuje vážný problém: nalézt vhodná opatření a nástroje minimalizující potenciální negativní účinky selhání těchto gigantů není snadné.

Systém národní regulace a dohledu nad velkými finančními společnostmi původně měl mikroekonomický rozměr: spočíval v regulaci a dohledu nad jednotlivými velkými finančními jednotkami. Mezinárodní regulace a dohled byl prováděn tímž způsobem; dohody Basel I a Basel II jsou dokladem tohoto úzkého přístupu. Koncem 90. let se situace začala měnit ve prospěch nového, systémového přístupu, který vycházel z úvah o finanční stabilitě: do systému regulace vstoupil makroekonomický prvek. Potřeba změny systému nakonec vyústila ve vznik nových národních a mezinárodních regulatorních institucí (Financial Stability Board aj.)

Již během světové finanční krize byla na národní úrovni uplatněna řada opatření týkajících se SIFI. Šlo hlavně o tyto druhy opatření:

1. likvidace SIFI v případě selhání;
2. reorganizace SIFI;
3. zmenšení SIFI;
4. omezení rozsahu činnosti SIFI;
5. zvýšení daní směřující k demotivaci dalšího růstu SIFI.

Tato opatření však vesměs nebyla důsledně uplatňována, mj. i pro některé jejich možné kontroverzní dopady.

Budování rozsáhlého souboru nástrojů, metod a indikátorů k regulaci SIFI pokračuje v rámci činnosti výboru SIB při FSB.

Cílem této činnosti je:

1. Snížit pravděpodobnost selhání SIFI a omezit důsledky tohoto selhání, pokud nastanou;
2. Snížit náklady veřejného sektoru na případné intervence, pokud by došlo k jejich uplatnění.

V současné době jsou pro účely regulace a volby příslušné hospodářské politiky rozlišovány dvě velké skupiny systémově významných bank. První z nich jsou tzv. G-SIFIs, tj. globální systémově významné banky; druhou skupinu představují systémově významné banky činné na území jednotlivých států, tzv. D-SIFIs neboli domácí banky.

Tím, že toto rozlišení respektuje odlišnou povahu „globálních“ a „domácích“ systémově významných bank, je umožněno, aby vlády jednotlivých států pro skupinu D-SIFIs přijímaly specifická opatření, vyplývající z rozdílné povahy bankovních sektorů různých zemí.

⁸¹ Pro úplné znění závěrečné rezoluce viz: Telegraph.G20 Leaders Declaration-Los_Cabos_Summit. Dostupné z: <http://www.telegraph.co.uk/finance/g20-summit/9343250/G20-Summit-communication-full-text.html> (Staženo 29.3.2013.)

Z rozlišení obou výše uvedených skupin bank vyplývá pro jejich regulaci praktický závěr, že od globálních SIFI (G-SIFI) bude trvale vyžadována vyšší absorpční kapacita, účinný postup při případné jejich likvidaci, intenzivní dohled a existence robustní infrastruktury finančního trhu, což má umožnit snížení rizika nákazy. Naproti tomu ovlivňování chování „národních“ SIFI (D-SIFIs) zůstává v rukou národních orgánů regulace, v jejich pravomoci je přijímání vlastních specifických opatření o jejich regulaci.

Regulace globálních SIFI zahrnuje řadu nových opatření: 1. povinnost velkých finančních institucí vypracovávat plány obnovy a likvidace; povinnost uzavírat specifické kooperační dohody o přeshraniční likvidaci korporací; 2. implementaci regulace monitoruje zvláštní orgán (Peer Review Council).

Pro praktickou implementaci výše uvedených regulačních opatření má kardinální význam identifikace systémově významných bank (ať již globálních nebo národních) a jejich klasifikace umožňující diferenciaci daných regulačních opatření. V dále uvedené tabulce je ve zkratce znázorněn vývoj přístupů k identifikaci a klasifikaci SIFIs.

Tabulka 6: Identifikace a klasifikace subjektů podle kritérií systémové významnosti

2009	<ol style="list-style-type: none"> 1. skupina – pouze podle hlediska velikosti a koncentrace 2. skupina – podle vzájemné propojenosti 3. skupina – podle expozice korelačnímu riziku 4. skupina – velké firmy, které sice nejsou systémově významné, ale jejich selhání by mohlo mít vážné důsledky pro regionální ekonomiky 5. skupina – finanční instituce nezařazené v ostatních skupinách, představující lokální (komunální) finanční instituce.
2012 (FSB)	Systémově významné banky (SIB): <ol style="list-style-type: none"> 1. G-SIB – globální systémově významné banky 2. D-SIB – banky systémově významné pro národní hospodářství země
Perspektivně (FSB)	<ol style="list-style-type: none"> 1. předpokládá se aplikace kritérií systémové významnosti na ostatní typy finančních institucí (tj. obchodníky s cennými papíry, pojišťovny apod.) 2. předpokládá se diferenciaci regulace jednotlivých typů finančních institucí 3. předpokládá se zavedení národních diskrecí při regulaci domácích subjektů

Pramen: vlastní sestavení autora

Poznámka: pro ilustraci vývoje kritérií systémové významnosti bank viz Pavlát, V. Cesta ke globálním trhům a její peripetie. In: 6. mezinárodní konference o finančních trzích, VŠFS, 29. - 30. 5. 2013.

První oficiální seznam systémově významných velkých bank FSB uveřejnil v listopadu roku 2011 (ještě bez rozlišení SIFI na skupinu G a skupinu D). O rok později, v listopadu 2012, byl uveřejněn další seznam, který již obsahoval některé nové, velmi významné prvky.

Seznam z listopadu 2012 je nově uspořádán: banky jsou roztrženy do 5 skupin s ohledem na požadovanou úroveň schopnosti bank k absorbování úbytku základního jmění, která je u každé skupiny bank uvedena v procentech rizikově vážených aktiv. Skupina 5 zůstala v roce 2012 neobsazena. Agentura pro finanční stabilitu hodlá vydat další seznam systémově významných bank v listopadu roku 2013.

Tabulka 7: Nový seznam systémově významných bank (G-SIBS)

Skupina 5 (3,5%) (prázdna)	Skupina 2 (1,5%) Bank of America Bank of New York Mellon Credit Suisse Goldman Sachs Mitsubishi UFJ FG Morgan Stanley Royal Bank of Scotland UBS	Skupina 1 (1,0%) Bank of China BBVA Groupe BPCE Group Crédit Agricole ING Bank Mizuho FG Nordea Santander Société Générale Standard Chartered State Street Sumitomo Mitsui FG Unicredit Group Wells Fargo
Skupina 4 (2,5%) Citigroup Deutsche Bank HSBC JP Morgan Chase		
Skupina 3 (2,0%) Barclays BNP Paribas		

Pramen: FSB. Update of group of global systemically important banks (G-SIBs). November, 2012. Dostupné z: r_121031ac.

V posledních dvou-třech letech se přístup k identifikaci SIFI postupně měnil: dnes jsou charakterizovány pomocí souboru specifických znaků. Byl vyvinut – mimo jiné – větší počet ukazatelů (indikátorů), které slouží k regulaci a dohledu na SIFI na národní i mezinárodní úrovni. Všechna tato opatření týkající se systémově významných finančních institucí jsou součástí komplexu opatření v rámci dohody Basel III. Regulace SIFI se v blízké budoucnosti má vztahovat nejen na bankovní sektor, ale i na ostatní instituce ve finančním sektoru.

Identifikátor ekonomických entit jako jeden z předpokladů zvýšení bezpečnosti na finančních trzích

Jedním z významných kroků Agentury pro finanční stabilitu (FSB), jehož realizace může v blízké budoucnosti usnadnit sledování a ovlivňování finanční stability v národním i mezinárodním měřítku (a v tomto rámci také regulaci SIFI), je vybudování identifikátoru finančních organizací, který ve finančním sektoru až dosud neexistoval.⁸²

Citovanou zprávu FSB předložila summitu v Los Cabos, který ji schválil a přijal rozhodnutí o implementaci systému identifikátorů.

Pojem identifikátoru právních entit

Finančním identifikátorem se podle uvedené zprávy FSB rozumí systém sloužící k rozpoznávání smluvních stran finančních transakcí, které jsou označovány jako „právní entity“.

Právní „entita“ je ve zprávě FSB chápána jako „právní osoba nebo struktura, organizovaná podle zákonů kteréhokoliv zákonodárství.“ Právní entity zahrnují také subjekty, které odpovídají za provádění finančních transakcí nebo mají právo (podle daného zákonodárství) nezávisle uzavírat právní dohody. Pojem „právní entita“ je vykládán velmi široce: „entita“ je chápána jako podnikání, společnost, vlastnění, společenství nebo firma.⁸³

⁸² FSB. A Global Legal Entity Identifier for Financial Markets. Dostupné z: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_120608.pdf

⁸³ Místo slova „entita“ zde někde používáme slova „subjekt“, což není zcela přesné.

Smysl zavedení finančního identifikátoru

Systém všeobecného finančního identifikátoru má přispívat ke snadnějšímu sledování cílů spojených s formováním finanční stability.

Jde zejména:

1. o zlepšené řízení firemních rizik,
2. o lepší zvládnání mikro-obezřetnostního a makro-obezřetnostního rizika,
3. o usnadnění a řádné uskutečňování likvidace firem,
4. o omezování zneužití trhu a finančních podvodů a
5. o dosažení vyšší kvality a přesnosti finančních údajů.

Zavedení systému by také mělo vést k omezení operačního rizika a spolu s tím ke snížení dosud obvykle vysokých nákladů spojených s identifikací firem.

Historické podmínky vzniku globálního identifikátoru

Pokusy o vytvoření systému sloužícího k identifikaci finančních subjektů se datují již do druhé poloviny 90. let minulého století. Neskončily však úspěšně, takže „finanční průmysl“ v tomto ohledu donedávna zaostával za jinými odvětvími. Jednoznačná a spolehlivá identifikace finančních subjektů až donedávna – z různých důvodů – prakticky nebyla možná.⁸⁴

Rozhodujícím impulzem pro řešení otázky jednoznačné identifikace finančních subjektů se stala světová finanční krize, která otázku identifikace finančních subjektů přenesla do výrazné makroekonomické roviny: bez možnosti identifikace finančních entit totiž se nelze účinně vyrovnat se systémovým rizikem, jeho nejvýznamnějšími nositeli jsou systémově významné finanční instituce.⁸⁵

Finanční krize obnažila neobyčejnou složitost vzájemných vztahů mezi různými finančními subjekty a odkryla i některé jejich důsledky. Nelze-li zjistit, kdo vlastně s kým jedná a obchoduje, ani silný regulátor nemůže na podporu ohrožených finančních subjektů účinně zasáhnout. Za situace, kdy se prolínají horizontální vztahy s vertikálními, kdy není známo, kam ve spleti různých vztahů vedou nitky ke kritickým místům, a kdy to ani spolehlivě nelze zjistit, je neobyčejně obtížné nalézt vhodné řešení.

Není od věci na tomto místě poznamenat, že nakonec také správná aplikace zásady „poznej svého klienta“ závisí na tom, zda vůbec klienta lze identifikovat. Podobně tomu koneckonců je i při řízení rizik na mikro-obezřetnostní úrovni.⁸⁶

O vážnosti situace spojené s otázkou finanční stability – a spolu s tím i s otázkou nedostatečné identifikace finančních subjektů – svědčí mj. skutečnost, že v roce 2010 byly tyto problémy projednávány v americkém kongresu. V r. 2010 byla uveřejněna i fundamentální studie Bottega - Powell, která jednak podala podrobný rozbor situace v identifikaci finančních subjektů v USA, jednak již tehdy formulovala nejdůležitější možnosti praktických řešení. Z této práce vyšly návrhy pro pozdější summitu skupiny G-20.

84 Yet: “a standard way to uniquely identify one financial entity from another does not currently exist. A Social Security number distinguishes one John Smith from another John Smith, but at present no single identifier distinguishes one First National Bank from another. Several private companies have developed proprietary identifiers created for their own purposes but none of those identifiers are industry-wide, universal, or strictly focused on identifying a specific institution.” Viz http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1723298

85 Viz výše.

86 BOTTEGA, J., POWELL, L. *Creating a Linchpin for Financial Data: The need for a Legal Entity Identifier*, p. 4. SSRN-id1723298.

Principy fungování systému globálního identifikátoru

Systém rozpracovaný FSB vychází z 12 zásad („Global LEI System High Level Principles“). Uvádíme zde prvních 6 zásad; ostatních 6 zásad má organizační povahu. Ze Zásad vycházejí i doporučení, podle nichž probíhá implementace systému.

Tabulka 8: Zásady fungování systému

1. Globální systém pro identifikaci právních entit má sloužit výhradně k identifikaci účastníků finančních transakcí kde je to vhodné.
2. Měl by odpovídat požadavkům globální komunity regulátorů na přesnou, konzistentní a jednotnou identifikaci entit.
3. Měl by být konstruován tak, aby přinášel prospěch účastníkům finančního trhu.
4. Systém musí být pružný, aby mohl expandovat, vyvíjet se a přizpůsobovat inovacím na finančních trzích.
5. Systém by neměl být svěřen žádnému z poskytovatelů klíčových služeb a procesů. Zásady konkurence by měly být zajištěny na globální a lokální úrovni tam, kde je to vhodné.
6. Systém by měl podporovat vysoký stupeň federace a lokální implementace na základě dohodnutých a implementovaných společných standardů.

Zdroj: cit. Zpráva FSB, Annex 3. (vlastní překlad autora)

Struktura specifických orgánů vytvořených za účelem implementace system

Globální systém identifikátoru právních entit se opírá o tři skupiny orgánů: (1) Výbor pro regulatorní dohled (Regulatory Oversight Committee – ROC), (2) Centrální operační jednotku (Central Operating Unit-COU) a (3) Lokální operační jednotky (Local Operating Units).⁸⁷

Tabulka 9: Struktura globálního systému

Výbor pro regulatorní dohled (Regulatory Oversight Committee – ROC)
Centrální operační jednotka (Central Operating Unit-COU)
Lokální operační jednotky (Local Operating Units-LOU)

Zdroj: podle cit. zprávy FSB (zjednodušeno autorem)

Výbor pro regulatorní dohled (ROC) je vrcholovým orgánem, který odpovídá za řízení a správu celého systému. Jeho úkolem je zajišťovat, aby systém dodržoval přijatých 35 zásad a fungoval ve veřejném zájmu.

Centrální operační jednotka (COU) je základním operačním orgánem celého systému, odpovídá za jeho kvalitní fungování na základě schválených metod a protokolů, pomocí nichž se s touto jednotkou spojují lokální operační jednotky. Centrální operační jednotka má status veřejné neziskové společnosti, financované celým odvětvím finančního průmyslu.

Lokální operační jednotky (LOU) zajišťují implementaci globálního systému na místě. Provádějí místní registraci a validaci údajů; zároveň udržují referenční údaje. Povinností místních operačních jednotek také je chránit lokálně skladované údaje. Prostřednictvím místních operačních jednotek se ke globálnímu systému mohou připojovat další entity. Lokální operační jednotky mohou být uspořádány diferencovaně podle situace v jednotlivých zemích: někde bude v zemi působit pouze jedna operační

⁸⁷ Legal entity identifier: what else do you need to know? <http://www.federalreserve.gov/pubs/feds/2011/201131/201131pap.pdf>

jednotka, v jiných zemích může působit i více místních operačních jednotek. Protože lokální operační jednotky v různých zemích budou vznikat postupně, počítá se s tím, že tyto jednotky budou muset být konstruovány tak, aby se mohly přizpůsobovat rozdílnému zákonodárství.

Průběh implementace

Implementace projektu finančního identifikátoru v současné době pokračuje formováním organizačních útvarů, které byly popsány výše. Výbor pro regulativní dohled (ROC) byl ustaven v lednu 2013: jeho členy se stali zástupci z 35 zemí.

Závěr

Pro reálnou bezpečnost finančních operací nepostačuje jen zjišťovat, zda ta či ona operace probíhá v souladu s platnými předpisy, tj. zda představuje operaci legální. Toto porovnávání nutně probíhá ex post v době, kdy již ekonomická a finanční praxe pokročila natolik, že daný předpis může být tak zastaralý, že „podle zdravého rozumu“ umožňuje i kriminální počínání hodnotit jako legální. Reálná bezpečnost finančních operací je v dnešním světě plněm rychlých ekonomických a finančních zvrátů podmíněna včasným zachycením potřeby změny zavedeného systému a včasnou reakcí na tuto potřebu.

Pokud ekonomická a finanční realita vybočila z rámce původně nastaveného systému, mělo by co nejdříve dojít k identifikaci tohoto „odklonu“ a k nápravě cestou změny systému. Je to velmi obtížné z řady známých důvodů (jako je např. odpor zájmových skupin, byrokracie a tendence k setrvačnosti státního aparátu, nedostatečná kvalifikace úředníků i zákonodárců, která bývá podhoubím korupční nákazy apod.), avšak je to leckdy i neschůdné pro obavu z potenciálních vysokých nákladů na provedení účelových změn nebo z politických a sociálních dopadů.

Jako příklady neovládnutých systémových problémů v oblasti „finanční bezpečnosti“ v širším smyslu lze uvést např. „pseudo-legální“ out-sourcing, manipulace s konsolidací bilančních údajů, těžko postižitelné vytunelování firem s okamžitým zakládáním nových firem týmiž lidmi, různé projekty předem koncipované tak, aby poskytl jejich realizátorům možnost obohacení na úkor společnosti apod.

Pro reálnou bezpečnost finančních operací – ať již jde o operace a transakce jednotlivců, podniků nebo států – nutno od počátku tvorby různých prvků finanční bezpečnosti a celých systémů do nich zabudovávat prvky usnadňující jejich kontrolu, zpětné vazby a pojistky flexibility. Mohlo by to přispět – s podporou veřejnosti (a nejen investigativní žurnalistiky často prahnoucí jen po „zviditelnění“) k rychlejší reakci státního aparátu na reálné projevy finanční kriminality a k jejímu potlačování.

3.7 Vybrané problémy odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti v praxi poskytovatelů finančních služeb

Úvod

Podle zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, se legalizací výnosů z trestné činnosti rozumí jednání sledující zakrytí nezákonného původu jakékoli ekonomické výhody vyplývající z trestné činnosti s cílem vzbudit zdání, že jde o majetkový prospěch nabytý v souladu se zákonem. K zakrytí nezákonného původu majetkového prospěchu získaného trestnou činností využívají pachatelé řadu různých postupů a majetkových transakcí s cílem znemožnit anebo alespoň ztížit odhalení zdroje (původu) nelegálního majetkového prospěchu, který je předmětem těchto transakcí.

Podezřelý obchod – základní indikátor možné legalizace výnosů z trestné činnosti

Jestliže finanční instituce jako povinná osoba ve smyslu zákona č. 253/2008 Sb. uzavírá obchod a tento obchod je uskutečněný za okolností vyvolávajících podezření ze snahy o legalizaci výnosů z trestné činnosti, je povinná identifikovat účastníky obchodu. Zákon o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu výčtovým způsobem uvádí některé skutečnosti, které umožňují finanční instituci takovýto obchod (obchodní vztah) označit jako podezřelý. Jedná se např. o následující skutečnosti:⁸⁸

- a) klient provádí výběry nebo převody na jiné účty bezprostředně po hotovostních vkladech,
- b) během jednoho dne nebo ve dnech bezprostředně následujících uskuteční klient nápadně více peněžních operací, než je pro jeho činnost obvyklé,
- c) počet účtů zřizovaných klientem je ve zjevném nepoměru k předmětu jeho podnikatelské činnosti nebo jeho majetkovým poměrům,
- d) klient provádí převody majetku, které zjevně nemají ekonomický důvod,
- e) prostředky, s nimiž klient nakládá, zjevně neodpovídají povaze nebo rozsahu jeho podnikatelské činnosti nebo jeho majetkovým poměrům,
- f) účet je využíván v rozporu s účelem, pro který byl zřízen,
- g) klient vykonává činnosti, které mohou napomáhat zastření jeho totožnosti nebo zastření totožnosti skutečného majitele,
- h) klientem nebo skutečným majitelem je osoba ze státu, který nedostatečně nebo vůbec neuplatňuje opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu, nebo
- i) povinná osoba má pochybnosti o pravdivosti získaných identifikačních údajů o klientovi.

V případech, kdy klientem povinné osoby je osoba, vůči níž Česká republika uplatňuje mezinárodní sankce podle zákona o provádění mezinárodních sankcí, předmětem obchodu je nebo má být zboží nebo služby, vůči nimž Česká republika uplatňuje sankce podle zákona o provádění mezinárodních sankcí, nebo klient se odmítá podrobit kontrole nebo odmítá uvést identifikační údaje osoby, za kterou jedná, musí finanční instituce takovýto obchod vždy označit za podezřelý.

Z praxe konkrétních finančních institucí vyplynula celá řada dalších znaků podezřelého obchodu a je na povinné osobě, aby stanovila, který z nich bude například již sám o sobě důvodem k tomu, aby obchod byl považován za podezřelý. Za takové obecné znaky podezřelého obchodu lze považovat například následující situace:⁸⁹

- klient se chová nervózně, odmítá identifikaci nebo ji podstupuje jen neochotně, případně uvádí nepravdivé údaje ke své identifikaci nebo kontrole (např. k původu peněz či oboru podnikání),
- je známa kriminální minulost klienta nebo styky či vazby na osoby napojené na kriminální skupiny nebo přímo páchající trestnou činnost,
- klient má styky nebo vazby do oblastí rizikových z hlediska praní špinavých peněz (nespolupracující státy, daňové ráje) nebo z hlediska uplatňování mezinárodních sankcí,
- identifikační doklady mají pochybný vzhled,
- klient vystupuje, jako by jednal za někoho nebo pro někoho jiného, je doprovázen nebo sledován další osobou nebo osobami, které zřejmě chtějí zůstat v anonymitě,
- klient požaduje transakce neobvyklé nebo provedené neobvyklým způsobem, chvátá na uskutečnění transakce víc, než je v podobných transakcích obvyklé, vynucuje si vyplacení hotovosti a podobně,

⁸⁸ § 6 zákona č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

⁸⁹ TVRDÝ, Jiří a ADRIANA BÁRTOVÁ. *Zákon o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a předpisy související*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, s. 112-114.

- provozování více podniků se stejným oborem činnosti a převody mezi nimi,
- provozování takových podniků, kde lze předpokládat napojení na kriminální skupiny (erotické služby, diskotéky a jiné noční podniky, obchod s vojenským materiálem a zejména se zbraněmi atd.),
- provádění vědomě ztrátových obchodů,
- vyžadování neobvyklého způsobu vypořádání obchodu, neobvyklé nebo pochybné účely plateb,
- nestandardní operace s cennými papíry,
- obchody s nepřiměřenou výší smluvní pokuty,
- uzavírání smluv s vysokou zálohou a jejich následné vypovězení,
- vklady více „cizích“ osob na stejný účet,
- opakované zakládání a rušení účtů v krátké době.

Úspěšná identifikace podezřelého obchodu je na jedné straně závislá na přítomnosti znaků indukujících možnou legalizaci výnosů z trestné činnosti. Na straně druhé je závislá také na individuální zkušenosti pracovníka finanční instituce jednajícího přímo se zákazníkem, kvalitě informačního systému finanční instituce, dostupnosti informací o zákazníkovi a možnosti jejich ověření.

Vybrané statistické údaje o obchodech indukujících možnou legalizaci výnosů z trestné činnosti

Podle § 18 zákona č. 253/2008 Sb., zjistí-li povinná osoba v souvislosti se svou činností podezřelý obchod, oznámí to Ministerstvu financí. Konkrétně toto oznámení podezřelého obchodu vyhodnotí Finančně analytický útvar MF ČR. Celkové počty oznámení o podezřelých obchodech a nejčastějších oznamovatelích a důvodů oznámení uvádíme v následujících tabulkách.⁹⁰

Tabulka 10: Hlášení povinných osob o podezřelých obchodech 2011, 2012 – počet

Rok	Počty OPO
2011	1970
2012	2191

Zdroj: výroční zprávy FAÚ

Tabulka 11: Nejčastější oznamovatelé Oznámení o podezřelých obchodech – počet

Oznamovatel	2011	2012
Československá obchodní banka, a.s.	278	281
Komerční banka, a.s.	266	268
Raiffeisenbank a.s.	229	213
GE Money Bank, a.s.	161	143
Česká spořitelna, a.s.	125	129
UniCredit Bank Czech Republic, a.s.	116	143
Celkem	1 175	1 177

Zdroj: FAÚ

Komparací vybraných statistických údajů uvedených v tabulce 10 a tabulce 11 vyplývá, že přibližně tři čtvrtiny všech oznámení podezřelých obchodů představují oznámení velkých bank na území České republiky.

⁹⁰ Údaje převzaté z výročních zpráv finančně analytického útvaru MF ČR za roky 2011 a 2012.

Tabulka 12: Nejčastější znaky podezřelých obchodů (podle klasifikace FAÚ) – počet

Charakteristika podezřelého obchodu	2011	2012
Nestandardní vklady a výběry (četnost, objemy)	648	641
Souvislost s trestným činem	410	222
Ostatní	389	449
Surfing a phishing	194	107
Podezřelé či nestandardní chování klienta či doprovázející osoby	188	203
Transakce neodpovídající charakteru účtu nebo podnikatelské činnosti a majetkovým poměrům klienta	134	96
Převody mezi soukromými a firemními účty, podnikatelské platby na soukromé účty	119	107
Absence ekonomické podstaty obchodu včetně transakcí realizovaných cizojazyčnými entitami	105	89

Zdroj: FAÚ

Z tabulky 12 vyplývá, že nejčastějším podezřelým obchodem v obou sledovaných letech jsou nestandardní vklady a výběry. Kategorii „souvislost s trestným činem“ lze chápat jako vazbu na jinou trestnou činnost, která byla doprovázena snahou legalizovat výnos z trestné činnosti.⁹¹

Názory představitelů vybraných poskytovatelů finančních služeb na problematiku identifikace podezřelého obchodu

Řada poskytovatelů finančních služeb je pro identifikaci podezřelého obchodu vybavena různými technickými a jinými systémovými zařízeními, které jim tuto identifikaci umožňují. Konečně rozhodnutí o tom, zda konkrétní obchodní transakce je podezřelá či nikoli, však záleží na příslušném pracovníkovi poskytovatele finančních služeb. Ke zjištění zkušeností povinných osob s odhalováním podezřelých obchodů, provedl výzkumný tým projektu „Zvýšení účinnosti postupů a opatření při odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti a zamezení financování zločineckých struktur v sektoru poskytovatelů finančních služeb“ dotazníkové šetření u vybraných poskytovatelů finančních služeb. Dotázáno bylo více než 200 těchto subjektů, zejména se jednalo o banky, pojišťovny, investiční společnosti a fondy, obchodníky s cennými papíry, spořitelna a úvěrní družstva, ale také finančně analytický útvar MF ČR.

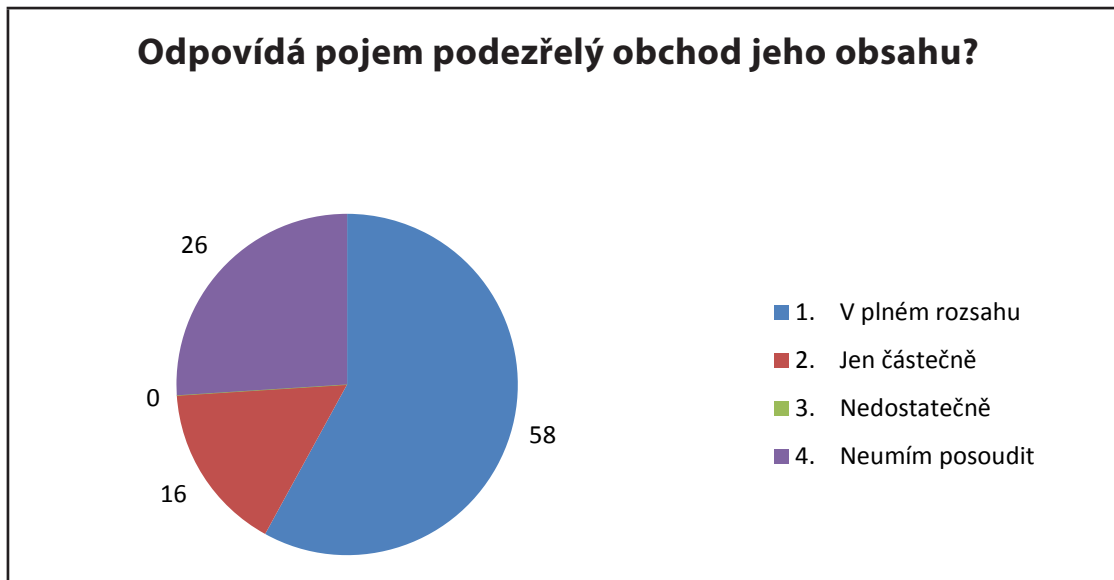
Terminologické vymezení pojmu podezřelý obchod

Terminologické vymezení podezřelého obchodu provádí zákon č. 253/2008 Sb., v § 6, odst. 1, kdy podezřelým obchodem rozumí obchod uskutečněný za okolností vyvolávajících podezření ze snahy o legalizaci výnosů z trestné činnosti nebo podezření, že v obchodu užitě prostředky jsou určeny k financování terorismu, anebo jiná skutečnost, která by mohla takovému podezření nasvědčovat. V dotazníkovém šetření jsme se zajímali, nakolik tento pojem odpovídá jeho obsahu.

Podle názorů, které jsou uvedeny v Grafu 1, více než polovina (58 % z nich) dotázaných představitelů povinných osob uvádí, že pojem podezřelý obchod plně odpovídá jeho obsahu. Podle nich, tento pojem nevyvolává v praxi žádné interpretační problémy. Překvapující je však zjištění, že až čtvrtina dotázaných institucí uvedla: „neumím posoudit“.

⁹¹ Pozn. Každá snaha o legalizaci výnosu z trestné činnosti je spácháním některého z trestných činů ve smyslu zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákon, nejen § 216 tohoto zákona.

Graf 1



Zdroj: vlastní výzkum

Formy podezřelého obchodu

Téměř polovina dotázaných zástupců povinných osob uvedla, že jejich zaměstnanci umí rozpoznat konkrétní formy podezřelých obchodů. Nejlépe to pak dokážou zaměstnanci bank. Nicméně na tuto otázku nebylo schopno odpovědět téměř 32 procent respondentů, což je poměrně velká skupina (viz Graf 2).

Graf 2



Zdroj: vlastní výzkum

Podle názorů dotázaných představitelů povinných osob, nejčastější obtíže při identifikaci podezřelých obchodů způsobuje různé odborné zaměření jednotlivých povinných osob (okruh povinných osob je velmi široký). Povinné osoby nemají stejné předměty činnosti, zaměstnaneckou základnu, možnosti a prostředky k důslednému uplatňování AML zákona. Nelze srovnávat možnosti a ekonomické zájmy velké banky, v jejímž rámci uplatňování a dodržování AML zákona zabezpečuje samostatný odbor s cílem eliminovat tuto nezákonnou činnost a malou směnárnu o dvou zaměstnancích.

V případech, že při rozhodování povinné osoby o tom, co je podezřelý obchod, má důležité místo subjektivní prvek ve formě zvážení všech okolností, plyne z toho možnost, že jeden něco za podezřelý obchod považuje a druhý ne. Potom, ale větší „tolerance“ z tohoto plynoucí se stane výhodou pro rizikové klienty, kteří tak mohou upřednostňovat finanční instituce, kde v posuzování, co je podezřelý obchod, upřednostňují více subjektivní hlediska.

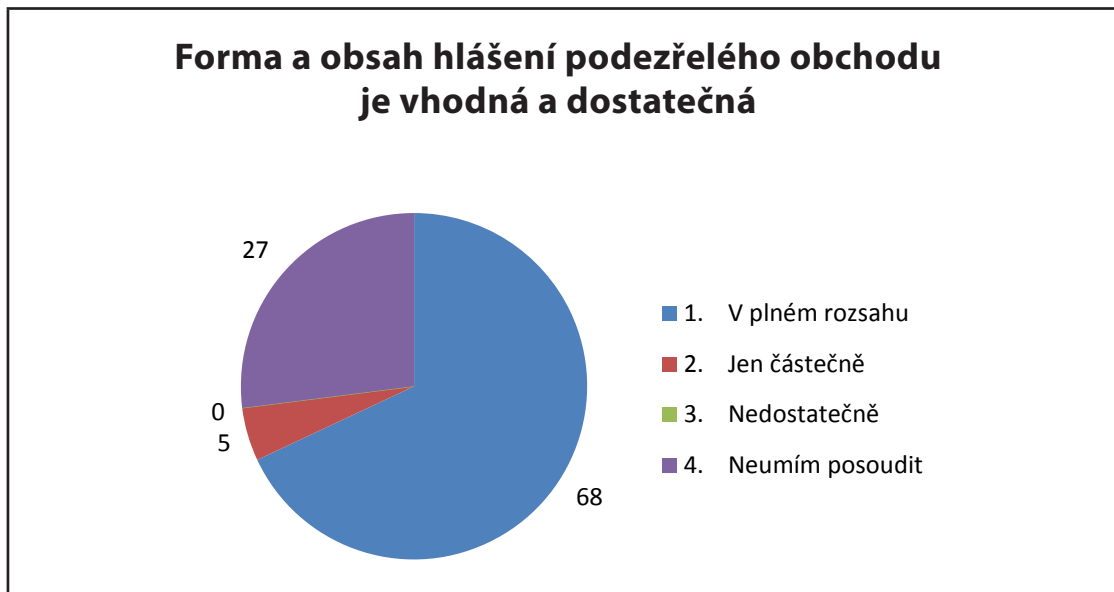
Někteří dotázaní respondenti k eliminaci výše uvedeného uvedli možnost zjišťovat takové obecně povinné údaje o klientech, jež by byly zpracovatelné tak, aby maximálně eliminovaly subjektivní hodnocení povinných osob.

Další z možností, jak eliminovat větší subjektivismus při hodnocení podezřelých obchodů, je trvat na požadované odborné způsobilosti příslušných zaměstnanců povinných osob, např. formou certifikace. Zejména je třeba motivovat povinné osoby (např. směnárny, kasina atd.) k plnění povinností vyplývajících z AML zákona, a to jak formou osvěty, přednáškovou činností nebo pravidelnými školeními ze strany gestorů problematiky (ČNB, FAÚ, Policie ČR), tak důslednou kontrolou uplatňování a dodržování AML za případného užití sankčních opatření.

Forma a obsah hlášení podezřelého obchodu

Více než dvě třetiny dotázaných představitelů povinných osob uvedlo, že forma a obsah hlášení podezřelého obchodu je v plném rozsahu vhodná a dostatečná.

Graf 3

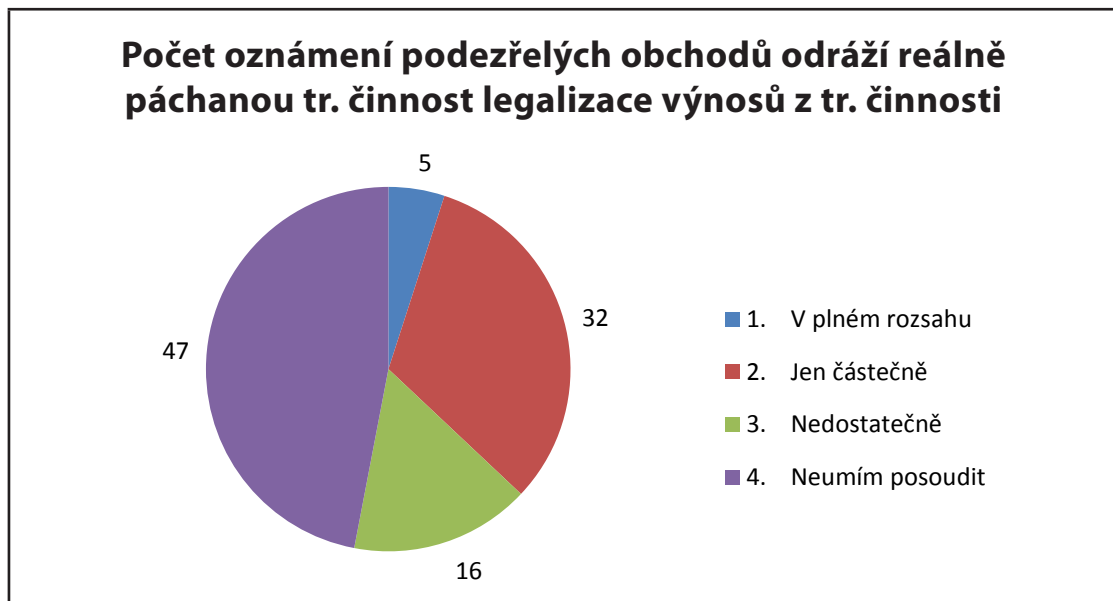


Zdroj: vlastní výzkum

V případech, kdy forma a obsah hlášení podezřelého obchodu je nedostatečná, tak někteří dotázaní představitelé povinných osob doporučují provádět plnou identifikaci klienta a dalších subjektů na obchodu zúčastněných. Dále také provést identifikaci účtů, mezi nimiž se transakce realizuje, popis všech podstatných okolností podezřelého obchodu, který by měl reflektovat 7 kriminalistických otázek⁹² a vymezení toho, co je spatřováno jako podezřelé. Šetření pak doplnit patřičnými přílohami včetně výpisu z účtu v datově čitelném formátu.

Počet oznámení podezřelých obchodů a reálně páchaná trestná činnost legalizace výnosů z trestné činnosti

Graf 4



Zdroj: vlastní výzkum

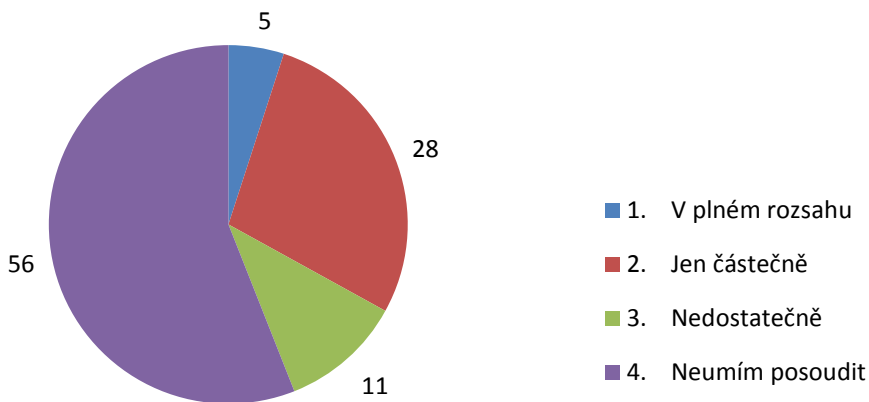
Pouze 5 % dotázaných uvedlo, že počet oznámených podezřelých obchodů odráží reálně páchanou trestnou činnost legalizace výnosů z trestné činnosti. Graf 4 však ukazuje jednu závažnou skutečnost, kterou je to, že téměř polovina dotázaných osob povinných není schopna posoudit, zda jejich hlášení má jistý odraz v reálně páchané trestné činnosti, co se týká snahy legalizovat výnosy z trestné činnosti nebo financování terorismu.

Přibližně stejný počet dotázaných zastává názor, že obsah oznámených podezřelých obchodů vede v plném rozsahu k odhalení případů legalizace výnosů z trestné činnosti. Tuto otázku lze graficky vidět v následujícím Grafu 5.

⁹² **Kdo** – zjištění, identifikace účastníků obchodu; **co** – co je obsahem obchodní transakce; **kdy** – kdy dochází k obchodní transakci, např. Příkaz k převodu peněz je dán ihned po jejich vložení v hotovosti na účet; **kde** – např. K podezřelé obchodní transakci dochází na malé pobočce finanční instituce; **jak** – např. Osobně nebo přes prostředníka apod.; **čím** – způsob zadání obchodní transakce, např. Písemně, telefonicky, elektronickou cestou apod.; **proč** – motiv, pohnutka k uskutečnění podezřelé nebo nevýhodné obchodní transakce.

Graf 5

Obsah oznámení podezřelých obchodů vede k odhalení případů legalizace výnosů z tr. činnosti



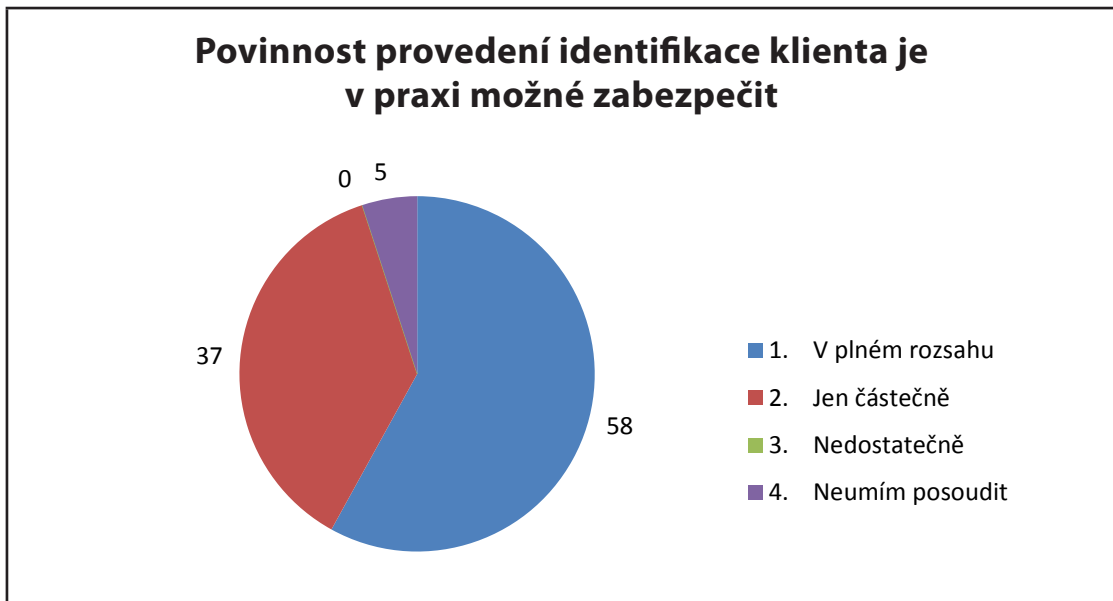
Zdroj: vlastní výzkum

Uvedené údaje naznačují, že pracovníci povinných osob nejsou zřejmě dostatečně připravováni na to, aby dokázali odhalit souvislosti mezi podezřelým obchodem a možnou legalizací výnosů z trestné činnosti. O tom, že obsah oznámení o podezřelých obchodech vede k odhalení případů legalizace výnosů z trestné činnosti, jsou nejčastěji přesvědčeni pracovníci bank a nejméně pak zaměstnanci pojišťoven. Tuto situaci nedokážou vůbec posoudit představitelé investičních společností.

Identifikace klienta

V souvislosti s odhalením podezřelého obchodu je poskytovatel finančních služeb povinen provést také identifikaci klienta. Z analýzy odpovědí dotázaných představitelů poskytovatelů finančních služeb, uvedených v Grafu 6, vyplynulo, že v podstatě všichni souhlasí s názorem, že identifikaci obchodního partnera (klienta, zákazníka) je v praxi možné zabezpečit.

Graf 6



Zdroj: vlastní výzkum

Vnitřní podmínky pro odhalování a oznamování podezřelých osob

Graf 7 uvádí zjištěné skutečnosti, že podle názorů více než poloviny dotázaných představitelů povinných osob mají jejich instituce vytvořeny dostatečné vnitřní možnosti pro odhalování a oznamování podezřelých osob (tzn. klientů). Přesto však téměř třetina respondentů toto nedokáže vyhodnotit. V praxi to pak může představovat jisté riziko možnosti legalizovat výnosy z trestné činnosti prostřednictvím instituce, která toto nedokáže realizovat.

Graf 7



Zdroj: vlastní výzkum

I přes skutečnost, že povinné osoby mají vytvořeny dostatečné vnitřní podmínky pro odhalování a oznámení podezřelých obchodů, tak jen velmi malá část těchto oznámení vede k odhalení trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti. Z přijatých oznámení o podezřelém obchodu pouze pětina z nich je postoupena na policii formou trestního oznámení (v roce 2012 přijal FAÚ MF ČR celkem 2 191 oznámení a na policii bylo postoupeno 449). Asi u poloviny postoupených oznámení o podezřelém obchodu jsou zahájeny úkony trestního řízení (249). Trestní stíhání konkrétního pachatele bylo v roce 2012 zahájeno pouze u 16 oznámení.

Závěr

Celkové statistické údaje i výsledky dotazníkového šetření ukazují na skutečnost, že podezřelý obchod je složitý fenomén, který není zcela jednoznačně ze strany povinných osob vnímán jako indikátor možné legalizace výnosů z trestné činnosti. Ke zlepšení v této oblasti by mohla vést užší spolupráce poskytovatelů finančních služeb a FAÚ, ale také orgánů činných v trestním řízení. Lze doporučit nejen vyšší popularizaci výsledků, kterých dosahuje FAÚ, ale zejména možnost zavedení odborných seminářů a školení ze strany orgánů činných v trestním řízení vůči osobám povinným, zejména pak rizikovějším finančním institucím, mezi které lze řadit např. směnárny nebo kasína.

4. Změny v procesu boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu

4.1 Úvod

Ve druhé kapitole bylo pojednáno o současných východiscích při realizaci aktivit spojených s přecházením legalizace výnosů z trestné činnosti a případného financování terorismu či zločineckých struktur. Hlavním východiskem je jak vnitrostátní, tak zejména evropská právní úprava. Velmi důležité je však postavení FATF, které mj., jak bylo uvedeno, přijímá doporučení, kterými by se měly státy (a to nejen členské) řídit formou zapracování do národní právní úpravy.

Obsahem této části je stručně se seznámit s mezinárodními a tuzemskými právními základy pro oblast boje proti praní špinavých peněz a zejména představit chystané legislativní změny evropského právního rámce v návaznosti na plánované přijetí nové evropské směrnice o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu.

Následující část bude věnována přístupu hodnocení rizik (dále jen „RBA“) v oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu. Tento postup vychází z nově přijatých mezinárodních doporučení a je třeba jej promítnout do platné právní úpravy ČR, ale zejména do konkrétních postupů úvěrových a finančních institucí. RBA má být jedním z nástrojů vedoucích k efektivnímu využívání zdrojů jak finančních, tak i personálních dotčenými institucemi a odpovědnými orgány ČR (MF, ČNB). Hlavní zdroje se tak mají přesunout do oblastí, ve kterých je riziko praní špinavých peněz (a financování terorismu) vysoké, resp. na sledování chování klientů, obchodů a transakcí, které vysoké riziko představují.

4.2 Očekávané právní změny v procesu AML

Snaha zabránit zneužívání finančního systému k legalizaci výnosů z trestné činnosti, nebo chceme-li k praní špinavých peněz, není z legislativního hlediska žádnou novinkou. Tento fenomén s destabilizujícím vlivem na legální ekonomiku je celosvětovou hrozbou již od počátku existence samotných peněz. Samozřejmě stejně jako jiné problematiky, i tato měla svůj vlastní legislativní vývoj, který se v tomto případě vždy prolínal s páchanou trestnou činností a jistou vynalézavostí pachatelů k očistění nelegálně získaných finančních prostředků.

Ačkoli první legislativní reakce na problém praní špinavých peněz se objevily již v 70. letech 20. století ve Spojených státech⁹³, celosvětový normativní boom proběhl až v druhé polovině 80. a začátkem 90. let. Jak již bylo uvedeno v kap. 2, důležitým milníkem se stal rok 1989, kdy představitelé skupiny G7 na summitu v Paříži zřídili mezivládní orgán pro potírání praní špinavých peněz, nazvaný „Financial Action Task Force on Money Laundering“ (FATF), česky označovaný jako „Finanční akční výbor proti praní špinavých peněz“. Ten v roce 1990 přijal tzv. „40 doporučení FATF“, která jsou považována za mezinárodní standard pro oblast boje proti praní špinavých peněz a jsou základním pilířem pro vypracování jednotlivých národních legislativ po celém světě, včetně legislativy evropské.

⁹³ Bank Secrecy Act (BSA), tedy Akt bankovního tajemství, který zavedl povinnost pro banky, spořitelny, úvěrové a další finanční instituce oznamovat Vnitřní finanční službě hotovostní transakce přes 10.000 dolarů, identifikovat osoby provádějící tyto transakce a vést o nich řádné záznamy.

Česká republika přijala odpovídající legislativní opatření až v roce 1996 v návaznosti na podpis Štrasburské úmluvy⁹⁴, a to konkrétně zákonem č. 61/1996 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Po vstupu do EU bylo nutné implementovat směrnici Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES ze dne 26. října 2005 o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu a směrnicí Komise 2006/70/ES ze dne 1. srpna 2006, kterou se stanoví prováděcí opatření ke směrnici Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES, pokud se jedná o definici politicky exponovaných osob a technická kritéria pro zjednodušené postupy hloubkové kontroly klienta a pro výjimku na základě finanční činnosti vykonávané příležitostně nebo ve velmi omezené míře, což se stalo v roce 2008 nahrazením zákona č. 61/1996 Sb. zákonem č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu (tzv. AML zákon). Tento zákon, ačkoliv už několikrát novelizován, je účinný až do současnosti⁹⁵.

Předpokládaný legislativní vývoj

FATF

Abychom dobře pochopili další aktivity v oblasti procesu AML, je nutné si v krátkosti připomenout význam FATF. Finanční akční výbor proti praní špinavých peněz se aktuálně sestává z 36 zemí, dvou organizací (Evropská komise a Rada pro spolupráci arabských států v Zálivu) a 8 přidružených členských uskupení (tzv. FATF-Style Regional Body (FSRB)). FATF navíc spolupracuje s řadou mezinárodních institucí a organizací, čímž dosáhl toho, že k dodržování jím nastavených standardů je zavázáno přes 180 jurisdikcí. ČR jeho členem není, ačkoli o členství zažádala již v roce 1998, nicméně je těmito standardy vázána, jelikož je členem Moneyvalu Rady Evropy⁹⁶, který je jedním z FSRB. Zjišťování, zda jednotlivé jurisdikce dostatečně uplatňují všechna doporučení, provádí FATF vzájemným hodnocením, tzn., že každá země je v časovém intervalu 4 až 5 let hodnocena týmem vybraných expertů z jiných členských států. Následně tento tým vypracuje hodnotící zprávu, kde specifikuje, v jakém rozsahu hodnocený stát naplnil jednotlivá doporučení a publikuje ji na svých webových stránkách. V případě nalezení závažných nedostatků vyvíjí ekonomicky silná G8 tlak na vládu daného státu, aby učinil potřebné kroky k nápravě, případně může zařadit tento stát mezi rizikové země, což pro ostatní členské státy automaticky znamená povinnost přijmout takové postupy, které zajistí efektivní a proporcionální protioopatření. Nedodržení těchto standardů tedy může problematickému státu způsobit citelné ekonomické oslabení. Česká republika byla Moneyvalem Rady Evropy hodnocena počtvrté od r. 1997, naposledy na jaře 2010. Další pravidelné hodnocení by tedy měla podstoupit v roce 2015.

FATF doporučení byla naposledy revidována v únoru 2012, nově je těchto 40 doporučení, kromě oblasti praní špinavých peněz a financování terorismu, zacíleno i na zbraně hromadného ničení, korupci a daňové trestné činy. Revize navíc obsahuje několik koncepčních změn, které musí jednotlivé jurisdikce zahrnout do svých národních legislativ. Členské státy Evropské unie, a tedy i ČR, implementují tato doporučení vždy prostřednictvím evropské legislativy.

IV. AML směrnice

Evropská unie zareagovala na revizi FATF doporučení s relativně velkým zpožděním, což ostatně není v této oblasti nic překvapivého. Skoro dva roky od jejich účinnosti ještě není odpovídající evropská

94 Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu z roku 1990, která mimo jiné vyžadovala přijetí legislativy pro oblast boje proti praní špinavých peněz.

95 K 1. 1. 2014.

96 Výbor expertů pro hodnocení opatření proti praní špinavých peněz a financování terorismu – byl zřízen Výborem ministrů při Radě Evropy v září 1997 s cílem zajistit, aby jeho členské státy měly zavedeny účinné mechanismy proti praní špinavých peněz a financování terorismu a byly v souladu s příslušnými mezinárodními standardy v těchto oblastech.

legislativa stále přijata a členským státům nezbyvá, než vyčkat na výsledek probíhajících jednání, což je například pro ČR, která má být v roce 2015 hodnocena z hlediska uplatňování nových doporučení, značně problematické.

Evropská komise předložila k projednávání návrh nové tzv. IV. AML směrnice v únoru 2013 jako reakci na neustálý vývoj v oblasti boje proti praní peněz a financování terorismu a na nutnost harmonizace evropského právního rámce s mezinárodními standardy přijatými FATF. Směrnice má nahradit a zrušit stávající směrnici Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES, o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu (tzv. III. AML směrnici), a směrnici Komise 2006/70/ES, kterou se stanoví prováděcí opatření ke směrnici 2005/60/ES. Kromě toho doplňuje rozhodnutí Rady 2000/642/SVV, o způsobech spolupráce mezi finančními zpravodajskými jednotkami členských států při výměně informací.

Tento návrh obsahuje několik koncepčních změn, jimiž jsou rozšíření působnosti směrnice, zavedení nového systému hodnocení rizik jak na národní, tak i na vnitrostátní úrovni, přidání nových opatření týkajících se informací o skutečném majiteli, zavedení opatření vůči domácím politicky exponovaným osobám, zrušení rovnocennosti režimů třetích zemí či sladění správních sankcí. Ostatní změny jsou spíše formálního charakteru, bez většího dopadu na stávající právní úpravu.

Rozšíření působnosti

Oproti původní směrnici je návrh ambicióznější, zejména co se týče působnosti směrnice. Návrh dopadá nejen na kasina, ale nově na všechny poskytovatele služeb hazardních her za účelem pokrytí celého tohoto rizikového odvětví. Tato změna je logickou reakcí na detekovanou páchanou trestnou činnost zneužívající další oblast hazardních her mimo herních kasin.

Druhou hlavní změnou v této oblasti je snížení prahové hodnoty pro obchodníky se zbožím vysoké hodnoty, pokud provádějí hotovostní platby, a to z limitu 15.000 EUR na limit 10.000 EUR. Hotovostní transakce byly a vždy budou pro boj proti praní špinavých peněz zásadním problémem, zejména z toho důvodu, že takové peníze nelze nijak sledovat či dohledat jejich původ. Návrh proto požaduje zpřísnění v tom smyslu, aby zmiňovaní obchodníci měli povinnost uskutečňovat identifikaci a kontrolu klienta provádějícího příležitostný obchod v hotovosti ve výši minimálně 10.000 EUR. Snížením limitu bude AML opatřeními povinován mnohem větší okruh obchodníků. Tato změna je nicméně citlivého charakteru, vezmeme-li v potaz, že v ČR je stále platba v hotovosti relativně běžnou formou platebního styku mezi podnikateli a platby v hotovosti jsou (za podmínek stanovených v zákoně č. 254/2004 Sb., o omezení plateb v hotovosti, ve znění pozdějších předpisů) národní legislativou omezeny až od 350.000 CZK. U tohoto typu omezení vyvstává otázka, zda budou kontrolní orgány vůbec schopny dodržování této povinnosti reálně kontrolovat. Tohoto problému si je vědoma zřejmě i Evropská komise, která v průběhu projednávání předloženého znění návrhu ustoupila od původně navrženého limitu 7.500 EUR a změnila jej na přijatelnějších 10.000 EUR.

Systém hodnocení rizik

Asi největší změnou oproti původní směrnici je přístup založený na posouzení rizik (tzv. risk-based approach) jak na nadnárodní, tak i na vnitrostátní úrovni. Po členských státech a po povinných osobách se vyžaduje, aby identifikovaly rizika praní peněz a financování terorismu, která je ovlivňují, a přijaly odpovídající opatření k jejich zmírnění. Prakticky to znamená, že kompetentní státní orgány (v ČR je jím Finanční analytický útvar Ministerstva financí společně s Českou národní bankou) musí vypracovat tzv. národní hodnocení rizik, které bude obecného charakteru a bude zahrnovat jak finanční, tak nefinanční sektor. Na základě tohoto hodnocení by měla být následně přijata zesílená legislativní opatření pro ty oblasti, které byly identifikovány jako rizikové, a naopak tam, kde se projevilo nižší riziko, mohou být přijata odpovídající zjednodušená opatření. V návaznosti na národní hodnocení rizik musí i samotné povinné osoby (definované v tuzemském AML zákoně) identifikovat svá vlastní rizika, zdokumentovat je a pravidelně je aktualizovat.

Ačkoli se nastavení opatření podle míry reálně hrozícího rizika zdá být logické, má i svou skrytou stinnou stránku. Vezmeme-li v úvahu, že každý členský stát EU si pro oblast boje proti praní špinavých peněz nastaví na základě vlastního národního hodnocení rizik rozdílná opatření, hrozí, že vznikne 27 nekonzistentních právních řešení, což by mohlo být problematické zejména u finančních služeb, které lze v rámci EU poskytovat přeshraničně bez zřízení zastoupení. Státy, které by některé z těchto služeb identifikovaly jako rizikové a uplatňovaly by zpřísněná opatření, by byly znevýhodněny proti těm, které by tak neučinily. Navíc by tato situace evidentně mohla nahrávat případným pachatelům. Předloženému návrhu tedy z tohoto pohledu chybí zajištění konzistentnosti v rámci celé EU.

Informace o skutečném majiteli

Snaha zajistit větší srozumitelnost a dostupnost informací o skutečném vlastnictví by měla být podle návrhu zrealizována zpřístupněním informací o skutečném vlastnictví příslušným orgánům i povinným osobám tím, že právnické osoby musí mít k dispozici adekvátní, přesné a aktuální informace o svém skutečném majiteli. Uvažuje se také nad zřízením povinnosti pro členské státy vytvořit rejstříky, ve kterých bude tato informace explicitně uvedena. Obdobně se zvažuje ustanovit povinnost zřídit rejstřík svěrenských fondů obsahující informace o zakladateli, správci a obmyšlených. Zatím však není jisté, zda by tyto rejstříky byly povinně veřejné či pouze dostupné omezenému okruhu subjektů. V každém případě by zavedení těchto typů rejstříků bylo znatelným ulehčením v plnění AML povinností pro povinné osoby, které mají v současné době v praxi mnohdy velké problémy s hledáním skutečného majitele ve smyslu § 4 odst. 4 zákona č. 253/2008 Sb., tzn. konkrétní fyzické osoby, která disponuje více než 25 % hlasovacích práv dané právnické osoby.

Politicky exponované osoby (dále jen „PEP“)

Nově návrh zavádí pojem „domácí politicky exponovaná osoba“, kterou se rozumí fyzická osoba, která je nebo byla pověřena významnými funkcemi členským státem. Kdežto „zahraniční politicky exponovaná osoba“ je ta, která takovou funkci vykonává mimo EU. Vůči oběma typům jsou i nadále nastavena pravidla vyšší obezřetnosti z důvodu zřejmé existence značné rizikovitosti praní špinavých peněz.

Podle zákona č. 253/2008 Sb. je aktuálně jako PEP definována fyzická osoba, která je ve významné veřejné funkci s celostátní působností a která má bydliště mimo ČR nebo takovou významnou funkci vykonává mimo ČR. Domácí PEP v současné době definována není. Z hlediska tuzemské legislativy by hlavní změnou byl fakt, že by se mezi PEP počítali i čeští občané vykonávající předmětnou funkci, což je vítaným prvkem. Rozlišování mezi domácími a zahraničními, navíc „domácí“ myšleno občan EU, se zdá být zbytečnou administrativní zátěží pro povinné osoby, která nepřináší příliš přidané hodnoty. PEP jsou rizikové, ať jsou z EU či z ostatních zemí, navíc bude-li občan EU vykonávat tuto funkci mimo EU, byl by počítán mezi zahraniční PEP, není proto důvod přijímat odlišná opatření pro ten či onen typ.

Rovnocennost režimů třetích zemí

V návaznosti na založení přístupu posuzování rizik se navrhuje odstranit povinnost přijímat rozhodnutí, zda třetí země mají systémy proti praní peněz a financování terorismu rovnocenné těm, které jsou nastavené v EU. To v praxi znamená, že již nebude vytvářena tzv. „bílá listina“. Geografický faktor by měl být nedílnou součástí procesu hodnocení rizik. Evropská komise ovšem zvažuje opačný přístup, tzv. „black list“, a tedy identifikování velmi rizikových zemí, které představují významné riziko pro finanční systémy EU. U tohoto bodu je ale velmi těžké předvídat konečnou podobu textu, jelikož se jedná o politicky citlivé téma. Bílý list sice nepřímou určoval i rizikové státy, nicméně mezi rizikové byly řazeny pouze zaobalenně, kdežto explicitně stanovit, že některá země je z pohledu EU značně riziková, může mít nepochybně dalekosáhlé politické důsledky.

Správní sankce

Z důvodu avizovaného cíle harmonizovat správní sankce, zahrnuje návrh explicitní uvedení řady sankcí, které by měly být ze strany členských států zajištěny pro případ systematického porušování klíčových požadavků směrnice, zejména identifikace a kontrola klienta, vedení záznamů či oznámení podezřelého obchodu. Problematická je v navržené úpravě zejména výše sankcí. Hranice správní peněžitá sankce pro fyzické osoby je v návrhu stanovena ve výši až 5 000 000 EUR, tedy cca 125 000 000 CZK. V případě právnické osoby je správní peněžitá sankce stanovena dokonce ve výši až 10 % celkového ročního obratu uvedené právnické osoby v předchozím hospodářském roce s tím, že pokud se jedná o dceřiný podnik mateřského podniku, je příslušným celkovým ročním obratem myšlen celkový roční obrat stanovený z konsolidované účetní závěrky vrcholného mateřského podniku za předchozí hospodářský rok.

Takto nastavené výše sankcí představují značný nepoměr k obvyklým sankcím ukládaným v ČR, vezmeme-li, že v aktuálním znění zákona č. 253/2008 Sb. se hranice sankcí pro porušení některých opatření proti praní špinavých peněz a financování terorismu pohybuje do 10 mil. CZK. Ve zřetelném nepoměru je i k sankcím, které lze podle platných zákonů uložit v ČR v trestním řízení. Navíc ukládat sankci dle obratu skupiny by mohlo být likvidační i pro relativně silné subjekty.

Transpoziční lhůta pro přijetí příslušného implementačního předpisu je navržená do dvou let od přijetí směrnice. Původně měla být směrnice přijata do konce roku 2013, tato lhůta ale nebyla dodržena. Prvním čtením Evropského parlamentu by měla podle legislativního plánu na rok 2014 směrnice projít v dubnu 2014, v květnu roku 2014 ovšem v Evropském parlamentu probíhají volby, takže další vývoj lze jen těžko odhadovat.

Pro ČR je v každém případě takto odkládané přijetí evropského předpisu proti praní špinavých peněz velmi problematické, jelikož už teď je jisté, že implementaci budoucí směrnice do tuzemské legislativy není možné stihnout do roku 2015, kdy má být ČR podrobena zmiňovanému vzájemnému hodnocení uplatňování FATF doporučení.

Závěr

Hlavní novum pro boj proti praní špinavých peněz by měl být avizovaný přístup založený na hodnocení rizik, o kterém bude pojednáno podrobněji dále. Může být na jedné straně prvkem prospěšným v tom smyslu, že jednotlivá opatření budou odpovídat reálně hrozícím rizikům, na druhé straně ale může, zejména pro povinné osoby, způsobit jistou právní nejistotu, nenastaví-li zákonodárce konkrétním opatřením jasné mantinely. Navíc vezmeme-li v potaz rychlost legislativního procesu v ČR, vzniká důvodná obava, zda opatření budou opravdu odpovídat aktuálně hrozícím rizikům.

Zákonodárce se také bude muset vypořádat s nastavenou neúměrnou výší správních sankcí, se zakotvením rejstříků obsahujících informace o skutečném majiteli právnických osob a pravděpodobně i rejstříků obsahujících stanovené informace o, v ČR nově vznikajících, svěřenských fondech.

Uvedené změny připravované na půdě EU by měly být s největší pravděpodobností promítnuty do tuzemského právního řádu nejpozději na konci roku 2016, respektive k 1. lednu 2017. Otázkou ovšem zůstává, zda mezitím do té doby nebudou mezinárodní standardy pro praní špinavých peněz znovu revidovány.

4.3 Posuzování rizika klienta

Již výše bylo uvedeno, že v únoru 2014 to byly 2 roky, kdy byla zásadním způsobem revidována tzv. Doporučení Finančního akčního výboru proti praní špinavých peněz (dále jen „Doporučení FATF“). Ta ve svém doporučení č. 1 zásadně uvedla, že je třeba aplikovat tzv. přístup založený na posouzení rizika, a to vůči klientům finančních a nefinančních profesí. Předmětná doporučení měla být zahrnuta do nové (v pořadí již čtvrté) Evropské směrnice o předcházení zneužití finančního systému k praní peněz a financování terorismu, na což upozornila již zpráva Evropské komise z dubna 2012. Téměř na sklonku roku 2013 se však dosud nepodařilo vytvořit na evropské úrovni finální návrh této nové evropské směrnice a vzhledem k rozehraným jednáním a volbám do Evropského parlamentu v roce 2014 se ani nedá předpokládat její rychlé přijetí...

Je tedy třeba, aby na Doporučení FATF, jako nejdůležitější mezinárodně uznávané standardy v oblasti boje proti praní špinavých peněz, financování terorismu a dnes již také v oblasti zabránění šíření zbraní hromadného ničení, reagovala Česká republika zatím sama.

Tato část kapitoly je rozdělena na tři subčásti, z nichž první představí současnou právní úpravu hodnocení rizik v oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu a v rámci níž bude vysvětlen přístup založený na posouzení rizik. Další subčást této části se věnuje praktickým dopadům uplatňování předmětného přístupu a v závěrečné subčásti budou nastíněny možné budoucí kroky, které by bylo vhodné v této oblasti přijmout.

Hodnocení rizik – současná právní úprava

RBA

V rámci některých činností úvěrových a finančních institucí je třeba v určitých případech posuzovat rizikovost klienta. V mnoha případech si uvedené instituce vytvořily samy určitou kategorizaci klientů, a to například z důvodu snížení rizika podvodů, útoků na ně samotné, páchání majetkové trestné činnosti. Z pohledu boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu je nutné kategorizovat klienty také.

Kdo je to však klient úvěrové nebo finanční instituce? Budeme-li se pohybovat čistě v oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu (dále jen „AML/CFT“), pak AML zákon⁹⁷, ač přímo definici neupravuje, hovoří o pojmech jako „obchod“, „obchodní vztah“, „příkaz klienta“⁹⁸. Z uvedených definic vyplývá, že se jedná obecně o osobu, která využívá služeb úvěrových nebo finančních institucí, resp., s jejímž majetkem úvěrová nebo finanční instituce nakládá.

Vrátíme-li se k přístupu založeném na RBA, pak z podstaty věci vyplývá, že povinné osoby⁹⁹ (tedy mj. úvěrové a finanční instituce) kategorizují své klienty i z hlediska rizika praní špinavých peněz, resp. financování terorismu. AML zákon se rizikovosti klienta věnuje zejména v ustanoveních o identifikaci a kontrole klienta, resp. u uplatnění výjimek z těchto povinností. Například konkrétně uvádí v § 9 odst. 2 písm. c), že „kontrola klienta zahrnuje získání informací potřebných pro provádění průběžného sledování obchodního vztahu včetně přezkoumávání obchodů prováděných v průběhu daného vztahu za účelem zjištění, zda uskutečňované obchody jsou v souladu s tím, co povinná osoba ví o klientovi a jeho podnikatelském a rizikovém profilu.“ Tentýž paragraf v odst. 3 uvádí, že „povinná osoba provádí kontrolu klienta

97 Zákon č. 253/2008 Sb., o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

98 § 4 odst. 1 až 3 zákona č. 253/2008 Sb.

99 § 2 zákona č. 253/2008 Sb.

v rozsahu potřebném k posouzení možného rizika legalizace výnosů z *restné činnosti a financování terorismu v závislosti na typu klienta, obchodního vztahu, produktu nebo obchodu.*“ V rámci využití zákonných výjimek¹⁰⁰ AML zákon uvádí, že je třeba, aby povinná osoba ověřila, zda jsou splněny podmínky pro uplatnění výjimek a zda podle informací, které má k dispozici, nepředstavuje některý z klientů, některý z produktů nebo některý konkrétní obchod zvýšené riziko zneužití pro praní peněz nebo financování terorismu. V případě pochybností se výjimky neuplatní.

Problematické hodnocení rizik se věnuje také část AML zákona o systému vnitřních zásad¹⁰¹. Úvěrové a finanční instituce mají povinnost zavést a uplatňovat odpovídající postupy vnitřní kontroly a komunikace za účelem naplnění povinností stanovených AML zákonem. Je zřejmé, že tyto povinnosti se budou institucí od instituce lišit, a to vzhledem k rozsahu, ve kterém provádí instituce činnosti, které podléhají AML zákonu, vzhledem ke své velikosti, počtu klientů, podle portfolia nabízených produktů a služeb, apod.¹⁰² Každý systém vnitřních zásad, což je písemný dokument, kterým se v instituci řídí obecně každý zaměstnanec, který se může setkat s podezřelým obchodem, musí mj. obsahovat:

- postupy pro provádění kontroly klienta a stanovování rozsahu kontroly klienta odpovídající ML/TF¹⁰³ riziku v závislosti na typu klienta, obchodního vztahu, produktu nebo obchodu,
- přiměřené a vhodné metody a postupy pro posuzování rizik, řízení rizik, vnitřní kontrolu a zajišťování kontroly nad dodržováním povinností stanovených AML zákonem,
- v některých případech (např. na pobočkách úvěrové nebo finanční instituce, které se nacházejí ve státech, které nejsou členskými státy EU nebo EHS) popis doplňkových opatření k účinnému zvládnutí rizika ML/TF.

Hodnocení rizik se věnuje také vyhláška ČNB č. 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z *restné činnosti a financování terorismu* (dále jen „vyhláška ČNB“)¹⁰⁴. Ze samotného předmětu úpravy vyhlášky je zřejmé, že toto téma je v rámci této vyhlášky stěžejní, když uvádí, že *upravuje požadavky na zavedení a uplatňování postupů pro provádění kontroly klienta a stanovování rozsahu kontroly klienta odpovídající riziku legalizace výnosů z restné činnosti a financování terorismu v závislosti na typu klienta, obchodního vztahu, produktu nebo obchodu; a metod postupů pro posuzování rizik, řízení rizik, vnitřní kontrolu a zajišťování kontroly nad dodržováním povinností stanovených AML zákonem, uplatňovaných v rámci systému vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření povinnými osobami, vůči nimž vykonává Česká národní banka dohled.* Tato vyhláška ČNB uvádí přímo ve svém § 4, že *„instituce při řízení rizik uplatňuje přístup založený na posouzení rizika legalizace výnosů z restné činnosti a financování terorismu.“* Ve svých dalších ustanoveních odkazuje vyhláška k tomu, aby úvěrové a finanční instituce přihlížely k uznávaným a osvědčeným principům a postupům v AML/CFT oblasti. Tyto standardy ČNB uveřejňuje, konkrétně Úředním sdělením ČNB ze dne 26. května 2009 k některým požadavkům na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z *restné činnosti a financování terorismu*. Jedná se o osvědčené principy a po-

100 § 13 zákona č. 253/2008 Sb.

101 § 21 zákona č. 253/2008 Sb.

102 Například také dle způsobu přijetí klienta. Některé banky v současné době preferují vznik obchodního vztahu na dálku, tedy nikoliv „tváří v tvář“.

103 ML/TF = praní špinavých peněz a financování terorismu.

104 Aktuálně (leden 2014) byla připravována novela vyhlášky ČNB č. 281/2008 Sb., a to na základě doporučení plynoucích z hodnotící zprávy výboru MONEYVAL, dále se upravují, doplňují nebo zpřesňují některé problematické formulace a pokrytí některých ML/TF rizik, která vyhláška dosud neošetřuje (např. úprava výčtu rizikových faktorů, rizikový předmět činnosti klienta, rozšíření výčtu situací, kterým je instituce povinna věnovat zvýšenou pozornost, zpřesnění pojmu neprůhledná vlastnická struktura atd.). Aktuální informace lze nalézt na: http://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/legislativni_zakladna/legalizace_vynosu/konzultacni_materialy.html

stupy, standardy, doporučení, rozborů metod a trendů reflektující vývoj v AML/CFT oblasti a obdobné dokumenty (např. guidance documents) určené k předcházení ML/TF, vypracované mezivládní organizací FATF¹⁰⁵, dále dokumenty, které vydávají za účelem usměrnění správné praxe v AML/CFT oblasti ve specifických oblastech finančního trhu mezinárodně uznávaní tvůrci standardů, jako je Joint Forum, Basel Committee on Banking Supervision, International Organisation of Securities Commissions¹⁰⁶ nebo International Association of Insurance Supervisors¹⁰⁷.

Prováděcí vyhláška ČNB k zákonu AML upravuje ve svém § 5 pravidla přijatelnosti klienta. Instituce má „zavést a uplatňovat pravidla přijatelnosti klienta, podle kterých s ohledem na rizikový profil klienta provádí kategorizaci klientů, stanoví podmínky, při jejichž splnění neuzavře s klientem obchodní vztah nebo již existující obchodní vztah s klientem ukončí, stanoví postupy pro zjišťování rizikových faktorů u nových klientů a pro průběžné zjišťování rizikových faktorů během trvání obchodního vztahu s klientem a stanoví postupy uplatňované vůči klientům, u nich byl zjištěn rizikový faktor.“

V současné době je tedy třeba kategorizovat nejen samotné klienty, ale zejména klienty ve vztahu k produktům nebo službám, které využívají, obchodům, které uskutečňují a zároveň sledovat jejich obchodní vztah vůči instituci, jejíž služby nebo produkty klient využívá.

Mezinárodní doporučení – FATF

Ačkoliv se přístup založený na posouzení rizik (RBA) v praxi již mnoho let vyskytuje, a to zejména při činnosti úvěrových a finančních institucí, teprve v únoru 2012 byl oficiálně zařazen mezi mezinárodně uznávaná tzv. FATF Doporučení.

V únoru 2012 FATF revidoval svá doporučení, která vznikla původně v roce 1990 (jako iniciativa v boji proti zneužívání finančního systému pro praní špinavých peněz pocházejících z obchodu s drogami). Doporučení FATF byla revidována podle svého úvodu také mj. „proto, aby se zpřísnily požadavky v situacích zvýšeného rizika a státům byl umožněn cílenější přístup v oblastech, kde přetrvává vysoké riziko nebo by mohla být posílena implementace. Státy by měly nejprve identifikovat, vyhodnotit a porozumět rizikům praní peněz a financování terorismu, kterým čelí, a následně přijmout vhodná opatření ke snížení těchto rizik. Přístup založený na posouzení rizik umožňuje státům, aby v rámci požadavků FATF přijaly flexibilní opatření, účinně využívaly zdroje a zaváděly preventivní opatření přiměřená povaze rizik, a tím docílily nejefektivnějšího nasměrování svých aktivit.“

FATF tak míří na zacílení zdrojů (personálních i finančních) státu i úvěrových a finančních institucí a zároveň tak poskytuje určitou volnost rozhodování těmito osobám, jakým způsobem se vypořádají s hrozbami a riziky ML/TF.

Obecným principem přístupu RBA je, že tam, kde jsou vyšší rizika, měl by stát od úvěrových a finančních institucí požadovat použití zesílených opatření k řízení a snížení těchto rizik (např. požadavek na zvýšenou kontrolu klienta, zákaz uplatnění výjimek u určitých produktů nebo určitými povinnými osobami), a naopak, kde jsou rizika nižší, mohou být povolena opatření zjednodušená (například uplatnění zákonných výjimek). Doporučení vztahující se k RBA bylo umístěno v rámci FATF Doporučení jako č. 1. Z vysvětlivek¹⁰⁸ k tomuto doporučení lze vyčíst, že se jedná o obecnou zásadu, která se vztahuje k dalším jednotlivým FATF požadavkům a doporučením. I ostatní doporučení je tak třeba vykládat právě s ohledem na RBA.

105 www.fatf-gafi.org

106 www.iosco.org

107 www.iais.org

108 Tzv. Interpretative Notes.

FATF ve své vysvětlivce k RBA rozděluje úkoly, které je třeba splnit, na povinnosti státu a povinnosti finančních institucí. Finanční instituce by měly přijmout vhodná opatření k zjišťování a hodnocení rizika ML/FT, a to pro klienty, státy nebo zeměpisné oblasti, pro produkty, služby, obchody nebo distribuční kanály. FATF klade důraz také na rekonstruovatelnost hodnocení, když po předmětných institucích požaduje vedení dokumentace, která doloží základ pro hodnocení a bude sloužit pro poskytování informací o hodnocení rizik kompetentním orgánům. Dále mají finanční a úvěrové instituce zavést strategie, kontrolní mechanismy a postupy, které jim umožní účinně řídit a snižovat zjištěná rizika; tato opatření mají být v souladu nejen s národními požadavky, ale také s pokyny kompetentních orgánů (v ČR lze předpokládat pokyny Ministerstva financí, příp. České národní banky).

Vzhledem k závazkům vyplývajícím pro Českou republiku z členství v Evropské unii budou pro ČR závazná pravidla přijatá na evropské úrovni. Samotné FATF uvádí, že při stanovení rizik se má přihlížet k hodnocení rizika ML/FT provedeného na nadnárodní úrovni.

Evropská unie

Podle návrhu nové evropské AML směrnice by příslušné orgány měly povinnost soustředit se na způsob, jak AML/CFT riziko rozpoznat a především jej snižovat. Evropa tak míří na šetření finančních zdrojů. Z návrhu úpravy se lze domnívat, že finanční instituce mohou díky nové právní úpravě ušetřit, mj. tím, že budou uplatňovat méně přísná opatření u málo rizikových klientů, produktů a služeb. Ale bude tomu skutečně tak?

Podle důvodové zprávy k návrhu nové EU směrnice nová pravidla do značné míry vycházejí z mezinárodních standardů přijatých FATF a vzhledem k tomu, že směrnice vychází z koncepce minimální harmonizace, má být rámec doplněn pravidly přijatými na vnitrostátní úrovni. Důvodová zpráva dále uvádí, že směrnice zohledňuje nutnost zvýšit účinnost opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti, a to přizpůsobením právního rámce, aby bylo zajištěno, že posouzení rizik je prováděno na příslušné úrovni a s nezbytnou mírou flexibility umožňující přizpůsobení vůči různým situacím a aktérům. V důsledku toho směrnice, i když stanovuje vysokou úroveň společných standardů, požaduje po členských státech, orgánech dohledu a povinných osobách, aby posuzovaly rizika a přijímaly adekvátní zmírňující opatření úměrná těmto rizikům. Výsledkem je směrnice méně upřesňující konkrétní opatření, jež mají být přijata.

Z uvedeného vyplývá, že finální požadavky směrnice na členské státy EU i povinné osoby zde působící budou pouze obecné a mechanismy, které bude nutné v praxi přijmout a uplatňovat, tak budou muset, alespoň v minimálním rozsahu, stanovit české kompetentní orgány.¹⁰⁹

Praktické dopady RBA

Kompetentní orgány

Kompetentní orgány v České republice představují FAÚ a ČNB, sekce Dohledu a regulace. V souladu s AML zákonem, jehož je gestorem právě FAÚ, zajišťuje šetření podezřelých obchodů hlášených povinnými osobami a dalších podnětů, kontrolní činnost a právní agendu spojenou s přípravou předpisů v AML/CFT oblasti a oblasti koordinace uplatňování mezinárodních sankcí a s vedením řízení o přestupcích a správních delikttech, spolupracuje se zahraničními orgány se stejnou věcnou působností.

¹⁰⁹ Aktuálně je návrh nové AML směrnice stále projednáván. Vzhledem k volbám do Evropského parlamentu, které proběhnou v květnu 2014, se nelze domnívat, že tento návrh bude schválen jeho současným složením. Autor tak odhaduje přijetí předmětné nové evropské legislativy na začátek roku 2015.

Lze tedy předpokládat, že FAÚ bude odpovědný za přípravu novely AML zákona, která by měla navazovat na přijetí nové evropské směrnice. V současné době lze velmi těžce odhadnout, s jakým konečným návrhem této směrnice se setkáme, proto nelze předjímat rozsah nutných změn AML zákona. Co je však více než zřejmé, vzhledem k nutnosti aktualizovat strategie a národní hodnocení rizik, že bude nutné připravovat také předpisy nižší právní síly nebo metodiky k RBA, které budou určeny úvěrovým a finančním institucím.

Nastavení rizika

Rizikový profil klienta hraje v AML/CFT oblasti významnou roli. Podle vyhlášky ČNB úvěrová nebo finanční instituce sestaví rizikový profil klienta¹¹⁰ a hodnotí jej vždy s ohledem na:

- skutečnost, že některá ze zemí původu klienta nebo zemí původu skutečného majitele klienta, je státem, který nedostatečně nebo vůbec neuplatňuje AML/CFT opatření, nebo státem, který instituce na základě svého hodnocení považuje za rizikový,
- skutečnost, že některá ze zemí původu osoby, s níž klient uskutečňuje obchod, je státem, který nedostatečně nebo vůbec neuplatňuje AML/CFT opatření, nebo je státem, který instituce na základě svého hodnocení považuje za rizikový,
- zápis klienta, skutečného majitele klienta nebo osoby, s níž klient uskutečňuje obchod, na seznamu osob a hnutí, vůči nimž jsou uplatňována sankční opatření v souladu s předpisy o provádění mezinárodních sankcí¹¹¹,
- neprůhlednou vlastnickou strukturu klienta¹¹²,
- nejasný původ peněžních prostředků klienta,
- skutečnost vzbuzující podezření, že klient nejedná na svůj účet nebo že zastírá, že plní pokyn třetí osoby,
- neobvyklý způsob uskutečnění obchodu, zejména s ohledem na typ klienta, předmět, výši a způsob vypořádání obchodu, účel zřízení účtu a předmět činnosti klienta a skutečnosti nasvědčující tomu, že klient uskutečňuje podezřelý obchod¹¹³.

Při nastavení rizik tak hraje významnou roli země původu¹¹⁴ klienta, resp. skutečného majitele klienta v případě právnických osob. FATF vydává k tzv. rizikovým jurisdikcím svá aktuální prohlášení. V říjnu 2013 vydal FATF své nové veřejné prohlášení („Public Statement“), v němž opět vyzývá své členy a další jurisdikce k přijetí protiopatření vůči Íránu a KLDR¹¹⁵, s cílem ochránit finanční systémy proti rizikům praní peněz a financování terorismu, které tyto dvě země pro světový finanční systém představují. V uve-

110 § 5 odst. 2 vyhlášky ČNB č. 281/2008 Sb.

111 Např. zákon č. 69/2006 Sb., o provádění mezinárodních sankcí.

112 § 3 písm. a) vyhlášky ČNB č. 281/2008 Sb. definuje neprůhlednou vlastnickou strukturu takto: „stav, kdy

1. z výpisu z obchodního rejstříku, jiné obdobné evidence země sídla zahraniční osoby, která není zapsána do obchodního rejstříku v České republice, a není-li v zemi sídla této zahraniční osoby taková evidence, pak z úředně ověřené společenské smlouvy, neb

2. z jiné listiny, kterou byla zahraniční osoba založena a která obsahuje všechny její změny, nebo

3. z důvěryhodného zdroje, na který se instituce důvodně spoléhá, nelze zjistit, kdo je skutečným majitelem klienta.“

113 § 6 zákona č. 253/2008 Sb.

114 Země původu dle § 3 písm. b) vyhlášky ČNB č. 281/2008 Sb. je: „stát, jehož je fyzická osoba příslušníkem; ve kterém je fyzická osoba přihlášena k dlouhodobému nebo trvalému pobytu; nebo ve kterém má právnická osoba sídlo, pobočku, organizační složku nebo provozovnu.“

115 Írán představuje riziko zejména z hlediska financování terorismu, v KLDR pak přetrvávají zásadní nedostatky v celém systému boje proti praní peněz a financování terorismu.

deném prohlášení FATF vyjmenovává země, jejichž AML/CFT systém vykazuje strategické nedostatky a které neučinily dostatečný pokrok v odstranění těchto nedostatků nebo neplní akční plán zpracovaný společně s FATF k odstranění těchto nedostatků. Jedná se o tyto země: Barma/Myanmar, Ekvádor, Etiopie, Indonésie, Jemen, Keňa, Nigérie, Pákistán, Sýrie, Tanzanie a Turecko. Tuto informaci vždy zveřejňuje mj. také FAÚ na svých internetových stránkách a zároveň uvádí doporučení všem povinným osobám ve smyslu AML zákona, aby věnovaly „*maximální obezřetnost při vstupu do obchodních vztahů a při platebním styku s osobami a finančními institucemi z těchto jurisdikcí; minimálně je třeba vyžadovat dostatečné informace o klientovi, zdroji jeho finančních prostředků a povaze a účelu obchodu.*“¹¹⁶

Dalším dokumentem, který FATF zveřejnil, je „Improving Global AML/CFT Compliance: On-going Process“. Zde jsou označeny jurisdikce, jejichž AML/CFT systém sice rovněž vykazuje strategické nedostatky, nicméně tyto země se zavázaly k akčnímu plánu zpracovanému s FATF k odstranění nedostatků a tento plán alespoň v uspokojivé míře plní. Jedná se o tyto země: Afghánistán, Albánie, Angola, Antigua a Barbuda, Argentina, Bangladéš, Irák, Kambodža, Kuba, Kuvajt, Kyrgyzstán, Laos, Namibie, Nepál, Nikaragua, Súdán, Tádžikistán, Vietnam a Zimbabwe. FAÚ na svých internetových stránkách opět doporučuje povinným osobám ve smyslu AML zákona *přihlédnout při vstupu do obchodních vztahů a při platebním styku s osobami a finančními institucemi z těchto jurisdikcí k rizikům spjatým s identifikovanými nedostatky.*¹¹⁷

Země původu tak hraje opravdu významnou roli, na druhou stranu je celkem jednoduché zařadit takový rizikový faktor do monitorovacích systémů úvěrových nebo finančních institucí. Důležité bude zaměřit se na konkrétní postupy v rámci identifikace a kontroly¹¹⁸ klienta. Vysvětlivka k Doporučení FATF č. 10 – Identifikace a kontrola klienta, mj. uvádí postup při uplatnění přístupu založeného na posouzení rizik. K parametrům rizika řadí účel účtu nebo obchodního vztahu, objem prostředků, které klient zamýšlí na účet vložit nebo objem uskutečňovaných obchodů, pravidelnost nebo délku trvání obchodního vztahu, a uvádí, že tyto parametry mohou buď samy o sobě nebo ve vzájemné kombinaci zvyšovat nebo snižovat potenciální riziko ML/TF a tím tedy i ovlivňovat vhodnou míru kontroly klienta. Obecně mezi situace s potenciálně vyšším rizikem uvádí například tyto situace:

ve vztahu ke klientovi

- obchodní vztah probíhá za neobvyklých okolností (např. významná nevysvětlitelná geografická vzdálenost mezi finanční institucí a klientem),
- klient není v daném státě rezidentem,
- společnost má pověřené akcionáře nebo akcie na doručitele,
- podnikatelská činnost vyžaduje velké množství hotovosti,
- vlastnická struktura společnosti se jeví jako neobvyklá nebo nadměrně složitá vzhledem k povaze podnikatelské činnosti,

ve vztahu ke státu nebo zeměpisné oblasti

- státy označené důvěryhodnými zdroji za státy bez odpovídajícího AML/CFT systému,
- státy, na něž se vztahují mezinárodní sankce,
- státy označené důvěryhodnými zdroji za státy s významnou mírou korupce nebo jiné trestné činnosti,
- státy označené důvěryhodnými zdroji za státy poskytující finanční prostředky nebo podporu teroristickým činnostem,

116 Zdroj: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/novinky-fau/2013/riziko-ve-jurisdikce--aktualni-prohlaseni-15071>

117 Zdroj: <http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/novinky-fau/2013/riziko-ve-jurisdikce--aktualni-prohlaseni-15071>

118 § 7 – 13 zákona č. 253/2008 Sb.

ve vztahu k produktu, službě, obchodu nebo distribučnímu kanálu

- privátní bankovníctví,
- anonymní obchody,
- neosobní obchodní vztahy nebo obchody,
- platba přijatá od neznámých nebo nepřidružených třetích osob.

Naopak lze vytvořit seznam situací s potenciálně nízkým ML/TF rizikem (a FATF ho taktéž uvádí). FATF v této předmětné vysvětlivce však dále uvádí, že „*jestliže je klient označen za klienta s nízkým ML/TF rizikem pro účely zjištění a ověření totožnosti, neznamená to automaticky, že tento klient představuje nižší riziko pro účely všech druhů opatření kontroly klienta, zejména pro průběžné sledování obchodů.*“

Z výše uvedeného je zřejmé, že úvěrové a finanční instituce musí k hodnocení rizikovitosti sestavit vhodné scénáře a ty aktualizovat podle dostupných informací. Každá instituce si nastavuje rizikovitost individuálně – zejména podle portfolia svých klientů a nabízených produktů a služeb. Zároveň je důležité si uvědomit, že zákonné požadavky tvoří jakýsi obecně uznaný a státem vynutitelný standard, který je však možné překročit a nastavit svá kritéria přísněji. To má význam zejména z pohledu reputace, reklamy a „dobrého jména“ instituce.

Kroky do budoucna...

Primárním řešením při nastavení rizik z pohledu RBA v AML/CFT oblasti je začít s hodnocením rizik země (tedy ČR, resp. umístění ČR v rámci středoevropského regionu) – tedy zaměřit se na hrozby páchaní trestné činnosti, které jsou současné a charakteristické pro daný region, dále se zaměřit na aktuální informace (statistiky, národní strategie, výroční zprávy atd.) o páchání trestné činnosti v regionu (tedy informace o predikativních trestných činech).

Výše uvedené by měl zhodnotit kompetentní orgán (z pohledu autora FAÚ), který má přístup k těmto informacím, resp. si je může od dotčených orgánů vyžádat. V rámci tohoto hodnocení se zdá být užitečné využít informací uvedených v dokumentu FATF Guidance: National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment z února 2013. Ve svých přílohách uvádí seznamy kategorií trestných činů představujících rizika ML/TF pro danou zemi, dále pak příklady faktorů vedoucích k hodnocení ML/TF rizik.¹¹⁹

Existuje celá řada mezinárodních dokumentů, které mohou pomoci při vytváření strategie pro hodnocení rizik. Takové zdroje uvádí například přílohy Guidance on the Risk-Based Approach to Combating Money laundering and terrorist Financing (High level Principles and Procedures) z června 2007. Ačkoliv se nejedná o úplně nejaktuálnější dokument, lze z něho využít pro sestavení rizikovitosti mnoho informací.

V rámci dalších prací, vynecháme-li nové zákonné požadavky, které bude nutné implementovat po přijetí čtvrté evropské AML směrnice do českého právního řádu, bude nutné vytvořit metodiku určenou pro privátní sektor. Příprava metodik se jeví jako praktická a pro privátní sektor také vítaná a prakticky dobře uplatnitelná. K tomu je však nutné vést intenzivní dialog se soukromým sektorem a dalšími zainteresovanými subjekty – například s Českou bankovní asociací.¹²⁰ Metodika¹²¹ by měla nastavit určité

119 Příloha II FATF Guidance: National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment rizikové faktory označuje souhrnným názvem „PESTEL“ dle prvního písmena hlavních hodnotících kategorií: political, economic, social, technological, enviromental, legislative.

120 BEEKARY, N. *Combating Money Laundering and terrorism finance: Past and Current Challenges*, Edward Elgar Publishing Limited, 2013, s. 5: Autoři Lucia Dalla Pellegrina a Donato Masciandaro hovoří o tom, že je v rámci vytváření RBA vzájemný vztah mezi orgány dohledu a finančními institucemi o to důležitější, aby bylo dosaženo efektivnosti a účinnosti při regulaci. Na druhé straně, právě RBA činí regulaci více pružnou, což naopak klade požadavky na odpovědnost finančních institucí.

121 FAÚ vydává také „metodické pokyny“.

pevné procesy a zároveň uvést konkrétní příklady pro hodnocení ML/TF rizik. Jako problematický se může jevit rozsah metodiky, a to vzhledem k počtu a různorodosti subjektů, které vykonávají činnosti podléhající požadavkům AML zákona. Zde bude nutné nejprve tedy řádně promyslet rozsah a obsahové náležitosti metodik, případně upravit jejich počet (dělení sektorově dle vykonávané činnosti, dle typu subjektu, dle jednotlivých AML/CFT povinností...).

Zákonné požadavky, stejně jako požadavky národních metodik, by měly povinné osoby poté zapracovat do svých systémů vnitřních zásad. Ty by měly obsahovat také hodnocení svých vlastních produktů a nabízených služeb.

Závěr

Uvedený exkurz do problematiky RBA se snažil naznačit hlavní východiska přístupu založeného na posouzení rizik. Nemohl však zahrnout všechny jeho aspekty. K dobře zvládnutému určení a zejména snížení ML/TF rizika patří mj. také personální předpoklady. Je tak třeba dbát na osvětovou činnost, na školení zaměstnanců (ať již v rámci povinných osob či kompetentních orgánů ČR), nebo na dostatečné personální obsazení.

Lze konstatovat, že RBA přináší trochu obrácený pohled na problematiku boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti. Cílem je totiž zindividualizovat a rozčlenit přístup úvěrových a finančních institucí ke svým klientům a poskytovaným produktům a službám a nikoliv nastavit jen pevné zákonné požadavky, které budou uplatňovány vždy na všechny situace, na všechny typy klientů, na všechny činnosti těchto institucí podléhající úpravě AML zákona. Jedná se skutečně o efektivní zacílení na rizikové subjekty. Je nutné si však uvědomit, že prvotní posun k tomuto přístupu nebude levný a časově může být poměrně náročný. Z tohoto pohledu je dobré začít s přípravami na tento „posun“ v dostatečném předstihu a pamatovat na něj i v rámci přípravy rozpočtů dotčených institucí.

Nutná bude vzájemná výměna informací mezi soukromým a státním sektorem. Stát bude potřebovat informace z trhu od úvěrových a finančních institucí a zároveň tyto budou požadovat od státu jasně vymezená „pravidla hry“, protože jsou neustále pod hrozbou sankce ze strany státu. Tento vztah tak bude nutno správně vybalancovat. Je vhodné zavázat dotčené privátní subjekty ve vztahu k RBA k pravidelné ohlašovací povinnosti, na základě které budou hodnoceny (vytvoření systému hodnocení – rating system) a stát tak získá cenné informace z trhu.

Závěrem nelze vynechat poznámku o tom, že je důležité, aby nové zákonné požadavky kladené na úvěrové a finanční instituce odpovídaly skutečně minimálnímu evropskému standardu a nevyklučovaly tak podnikatele působící na českém trhu z poskytování služeb jako evropsky, resp. celosvětově, konkurenceschopných subjektů.

5. Znáte svého klienta?

Problematika boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu zasahuje všechny oblasti života ekonomicky činné společnosti. Finanční sektor je na tomto poli obzvláště citlivý. Proto je snahou všech demokratických států světa „bojovat“ dostupnými prostředky, zejména právními, proti snahám legalizovat výnos z trestné činnosti.

Autoři se v této monografii zaměřili na analýzu celé oblasti AML z různých pohledů a hledali možnosti a způsoby, jak zvýšit účinnost nástrojů a procesů při odhalování trestné činnosti spočívající v legalizování zejména peněžních prostředků, které „tečou“ finančními institucemi. Princip „Poznej svého klienta“ je, podle názorů autorů, klíčem k tomu, aby finanční instituce dokázaly včas odhalit podezřelé obchody svého klienta. Tento proces je velmi složitý a nelze s jistotou určit jednotné postupy pro každý typ finanční instituce s ohledem na jejich různorodou činnost. Jiné produkty poskytují banky, jiné pak pojišťovny nebo obchodníci s cennými papíry. Ale všechny finanční instituce jsou ve smyslu zákona o AML osobami povinnými a tudíž musejí aplikovat postupy odhalující tuto činnost.

Abychom napomohli celému procesu při odhalování snah legalizovat výnosy z trestné činnosti, lze nutně použít princip „Poznej svého klienta“. A je tu otázka – známe skutečně svého klienta? Víme, čím se zabývá, jaké produkty a služby využívá? Jsme schopni jeho aktivity monitorovat a zachytit případně jeho rizikovou činnost? Na všechny tyto i další otázky bychom měli umět odpovědět. Proto je nutné aplikovat povinnosti, které mají finanční instituce zakotveny ve vyhlášce č. 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Rizikový profil

Pro poznání svého klienta je nutné, aby finanční instituce stanovily rizikový profil svého klienta. V rámci sestavení a hodnocení rizikového profilu klienta je třeba o klientovi zjistit, případně vyloučit existenci následujících skutečností¹²²:

- zemi původu klienta ve smyslu § 3 písm. b) vyhlášky ČNB (u právnické osoby i zjištění země původu skutečného majitele klienta ve smyslu § 4 odst. 4 AML zákona), zemi původu osoby, s níž klient uskutečňuje obchod,
 - tzv. rizikové jurisdikce zveřejňuje několikrát ročně FATF ve svém „Public Statement“¹²³ a „Improving Global AML/CFT Compliance: On-going Process“¹²⁴
- zápis klienta (u právnické osoby skutečného majitele) nebo osoby, s níž klient uskutečňuje obchod, v seznamu osob a hnutí, vůči nimž jsou uplatňována sankční opatření dle zákona č. 69/2006 Sb. a evropských sankčních opatření¹²⁵,

122 Viz § 5 odst. 2 vyhlášky 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

123 Aktuální informace lze nalézt na: <http://www.fatf-gafi.org/documents/documents/fatf-public-statement-oct-2013.html> nebo www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/novinky-fau/2013/rizikove-jurisdikce--aktualni-prohlaseni-15071

124 www.fatf-gafi.org/documents/documents/fatf-compliance-oct-2013.html nebo www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/novinky-fau/2013/rizikove-jurisdikce--aktualni-prohlaseni-15071

125 Přehled platných sankcí lze nalézt na: <http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/mezinarodni-sankce/prehled-sankci/informace-k-aktualne-ucinnym-predpisum-14100>

- u právnických osob neprůhlednou vlastnickou strukturu klienta¹²⁶,
- nejasný původ peněžních prostředků klienta,
- podezření, že klient nejedná na svůj účet nebo že zastírá, že jedná na pokyn třetí osoby,
- neobvyklý způsob uskutečnění obchodu, zejména s ohledem na typ klienta a předmět činnosti klienta,
- jiné skutečnosti nasvědčující tomu, že klient uskutečňuje podezřelý obchod.

Z ustanovení o identifikaci a kontrole klienta AML zákona vyplývá, že povinná osoba musí vždy zjistit informaci, zda klient je či není PEP. Lze rozlišovat mezi domácími a zahraničními PEPs¹²⁷.

Dále lze doporučit zjištění následujících informací:

- zda subjekt nefiguruje na některém z podpůrných „sankčních“ seznamů, které nejsou pro ČR závazné (např. OFAC list, seznam Bank of England),
- u právnických osob, zda sídlo společnosti není zapsané v některém z off-shore center¹²⁸,
- podnikatelské aktivity klienta a profese klienta,
 - mezi podnikatelské činnosti se zvýšeným rizikem patří například činnost směnárny, sázkových kanceláří, heren, kasin, velkoobchody s alkoholem, tabákem, maloobchody s drahými kameny/kovy, bazary, noční podniky, obchody se strategickými surovinami, s vojenským materiálem apod.
- zda klient nepochází ze země (má sídlo v zemi), která se vyznačuje vysokou mírou korupce, organizovaným zločinem (prostituce, výroba a distribuce drog, výroba zbraní vč. zbraní hromadného ničení apod.),
- typ společnosti (vč. domácí/zahraniční),
- zda je subjekt veden v tzv. insolvenčním rejstříku¹²⁹,
- způsob navázání obchodního vztahu (identifikace bez osobní přítomnosti klienta),
- typ průkazu totožnosti předložený k identifikaci klienta apod.

Je vhodné tato další dodatečná opatření zaznamenat ve vlastním systému vnitřních zásad instituce, výčet však nemůže být taxativní. K doplňujícím zjištěním lze mimo jiné využít veřejně dostupné databáze státní správy, které umožňují dálkový přístup.

Stupně rizika

Pro správné nastavení rizikového profilu klienta je vhodné stanovit stupně rizikovitosti (škálu rizik), kterou bude uplatňovat daná konkrétní finanční instituce. Tuto stupnici pak bude instituce využívat pro ohodnocení rizikovitosti svých klientů tím, že každého klienta zařadí do určitého rizikového stupně. Škála stupňů rizika má odpovídat velikosti instituce, portfoliu jejích klientů a povaze obchodních vztahů, které navazuje. Lze však doporučit minimálně tři stupně – nízké, standardní, vysoké riziko.¹³⁰ Každá instituce si rovněž stanoví tzv. **nepříjemné riziko**, kdy s klientem nebude navázán obchodní vztah, nebude uzavřen obchod nebo bude stávající obchodní vztah ukončen (např. klient figuruje na pro ČR závazném sankčním seznamu). Systém musí být zároveň nastaven takovým způsobem, aby umožňoval rychlé přeřazení klienta mezi skupinami.

¹²⁶ § 3 písm. a) vyhlášky ČNB.

¹²⁷ Kategorie tzv. „domácích“ PEP zahrnuje fyzické osoby, které jsou nebo byly pověřeny významnými veřejnými funkcemi v ČR.

¹²⁸ Lze využít: <http://www.taxhavensguide.com/list-of-offshore-financial-centres.php>

¹²⁹ <http://www.rejstrik-insolvenzni.cz/>

¹³⁰ Pro všechny úvěrové instituce se doporučuje vícestupňová škála (min. 5 a více stupňů).

Pro názornost lze uvést např.:

- **Nízké riziko:** ústřední orgány státní správy ČR, ČNB, vyšší územní samosprávný celek, úvěrová nebo finanční instituce, společnosti, jejichž cenné papíry jsou přijaty k obchodování na regulovaném trhu a které podléhají požadavkům na zveřejnění informací rovnocenným požadavkům práva ES, atd.
- **Standardní riziko:** standardní klient.
- **Vysoké riziko:** klienti, jimž jsou poskytovány služby na individuálním přístupu (private banking), PEPs, korespondenční banka, klienti sídlící v off-shore centrech, klienti pocházející ze zemí s vysokou mírou kriminality, korupce, klienti s neprůhlednou vlastnickou strukturou, atd.

Přístup ke zjištěným rizikům

Při uplatnění přístupu založeného na posouzení rizika je třeba ohodnotit každého klienta podle různých kritérií, zanalyzovat jej a podle zařazení do rizikové skupiny zavést vhodné mechanismy k identifikaci a kontrole klienta, případně k uplatnění zákonných výjimek, resp. k neuskutečnění obchodu (nenavázání/ukončení obchodního vztahu). Každý stupeň rizika by měl být spjatý s daným požadavkem na řízení takového rizika, případně k jeho zmírnění.

Jako účinné postupy lze označit následující:

- stanovení požadavku na zjištění dodatečných informací o klientovi (včetně rozsahu a způsobu ověření informací zjištěných o klientovi a jím poskytnutých) v rámci kontroly klienta dle § 9 AML zákona,
- průběžné sledování klienta, jeho periodicita (včetně standardního/zvýšeného/zjednodušeného monitoringu klienta),
- schvalovací kompetence pro přijetí nového klienta (tj. navázání/ukončení obchodního vztahu, uzavření obchodu s klientem, neuskutečnění obchodu dle § 15 AML zákona),
- neuplatnění zákonných výjimek dle § 13 AML zákona, nepřevzetí identifikace dle § 11 AML zákona,
- vyhodnocení podezřelého obchodu.

Z výše uvedeného lze sestavit přehled podle stanovených kritérií s vazbou na stupeň rizika:

Tabulka 13: Přehled kritérií s vazbou na stupeň rizika

Kritérium Stupeň rizika	Nízké riziko	Standardní riziko	Vysoké riziko
Typ klienta	Klient dle § 13 odst. 1 AML zákona	Standardní klient	Private banking, PEPs, korespondenční banka, sídlo v off-shore centru
Způsob navázání obchodního vztahu	Přípustná výjimka z identifikace „face to face“	Identifikace „face to face“	Neměla by být přípustná identifikace bez osobní přítomnosti klienta (převzetí identifikace); pokud ano, stanovení dodatečných opatření
Akceptace klienta	Obchodní vztah je/bude navázán	Obchodní vztah je/bude navázán	Obchodní vztah je/bude – nebude navázán, případně bude ukončen*
Sledování klienta	Zjednodušený monitoring	Standardní monitoring	Zvýšený monitoring
Výjimky	Uplatnění zákonných výjimek	Uplatnění zákonných výjimek dle konkrétního hodnocení instituce	Neuplatnění zákonných výjimek; použití dodatečných opatření k identifikaci a kontrole klienta
Informace o klientovi	Prohlášení klienta, veřejné zdroje, dokumenty předložené k identifikaci a kontrole klienta	Prohlášení klienta, veřejné zdroje, dokumenty předložené k identifikaci a kontrole klienta	Prohlášení klienta, veřejné zdroje, dokumenty předložené k identifikaci a kontrole klienta, dodatečná zjištění, nezávislé ověření dokladů
Produkty a služby	Produkty a služby dle § 13 odst. 2 AML zákona	Standardní služby (běžný účet, spořicí účet)	Investiční bankovníctví, nadlimitní hotovostní platby, služby směnárny, bezúčelové úvěry, obchodování s virtuální měnou apod.

Zdroj: vlastní zpracování autorů

* nastavení schvalovací kompetence – např. akceptace klienta podléhá souhlasu zaměstnance Compliance oddělení, schválení zaměstnancem s vyšším funkčním zařazením, schválení statutárním orgánem instituce apod.

Další rizikové faktory

Rizikový profil klienta je třeba v konkrétních situacích doplňovat o další rizikové faktory. Níže je uveden demonstrativní výčet dalších rizikových faktorů:

- **osobní riziko** – fyzické osoby (i jako statutární zástupci či skuteční majitelé právnických osob) s trestní nebo jinak pochybnou (nejasnou) minulostí nebo s takovými osobami spojované, osoby s majetkem pochybného/nejasného původu, osoby spojované s PEPs, „kmotři“, lobbisté, osoby pocházející z rizikových teritorií, osoby spojené s účastí ve velkém počtu podnikatelských subjektů, chroničtí „bankrotáři“, atd.

- **platební riziko** – intenzivní platby v hotovosti, nadlimitní platby v hotovosti, časté platby, které neodpovídají typu klienta nebo podnikatelské činnosti klienta, převody do/z rizikových jurisdikcí nebo oblastí, na které se uplatňují mezinárodní sankce, atd.
- **distribuční riziko** – proplácení zahraničních šeků, uplatnění tzv. nových platebních metod (platby pomocí mobilních telefonů, vzdálené platby, elektronické peněženky nad stanovené limity), atd.
- **komoditní riziko** – předmětem obchodování jsou zbraně nebo jejich (potencionální) nosiče, vojenský materiál, zboží dvojího užití či vyspělé technologie, drahé kovy či kameny, strategické suroviny, prekursory apod.
- **produktové riziko** – investice do podílových fondů, flexibilní investiční životní pojištění s možností odkupného, virtuální nebo elektronická měna (BitCoin apod.), zajištění obchodů se strategickými surovinami nebo územními, objemovými či jinými riziky, atd.

Riziko může zvyšovat také subjektivní hodnocení zaměstnance instituce, který je přítomen navázání obchodního vztahu, resp. uzavření obchodu (např. místní a osobní znalost, nedůvěra v poskytnuté informace, pochybnosti o pravosti dokladů předložených k identifikaci a kontrole klienta).

Rekonstruovatelnost a aktualizace

K jednotlivým hodnocením vedou instituce dokumentaci, aby je bylo možné doložit a zároveň zavést vhodné mechanismy k poskytování informací o hodnocení rizik kompetentním orgánům (FAÚ MF ČR, ČNB). Požadavek na rekonstruovatelnost je dán u kontroly klienta, přezkoumávání obchodů, korespondence, všech procesů instituce ve vztahu ke zjišťování rizikového profilu klienta, resp. oznámení podezřelého obchodu. Přístup založený na hodnocení rizik je třeba uplatňovat nejen před navázáním obchodního vztahu (před uzavřením jednotlivého obchodu), ale po celou dobu existence obchodního vztahu.

Instituce provádí pravidelnou aktualizaci nastavených rizik, nastavení IT nástrojů (vč. testování), kontrolu hodnocení a řízení rizik; vždy ji však provádí při změně nabídky produktů a služeb, při změně legislativy určené pro boj proti legalizaci výnosů z trestné činnosti nebo financování terorismu, při převzetí klientského portfolia např. při fúzacích nebo akvizicích společností.

Instituce musí vždy vyhodnocovat všechna v úvahu přicházející rizika a ověřovat naplnění AML zákonem a souvisejícími předpisy stanovených podmínek, a to u jednotlivých klientů, obchodů, typu obchodních vztahů a produktů. Instituce mohou uplatňovat opatření v různém rozsahu v závislosti na druhu a míře rizika u různých rizikových faktorů. Jsou-li však zjištěna rizika vyšší, finanční instituce použije zesílená opatření k řízení a snižování rizik.

Závěr

Bude-li finanční instituce důsledně uplatňovat zásady a doporučení v oblasti stanovení rizikových faktorů klienta a tím v podstatě hlouběji pozná svého klienta, pak lze konstatovat, že se nemůže stát situace, aby prostřednictvím finanční instituce byly legalizovány jakékoliv výnosy pocházející z trestné činnosti. Účinná, nikoliv přehnaná a svazující, kontrola ze strany orgánů státní správy, které jsou kompetentní v této oblasti, dále přispěje k aplikování postupů každé jednotlivé finanční instituce v „boji proti praní peněz“.

Executive Summary

This book has been prepared as part of the scientific research project of the Ministry of the Interior of the Czech Republic implemented by Vysoká škola finanční a správní, o.p.s. (University of Finance and Administration), Department of Finance, entitled ***“Increasing the effectiveness of procedures and measures for detecting legalization of the proceeds from crime and preventing the financing of criminal structures within the sector of the financial service providers”*** (project identification code VG 20122014087, with total support of CZK 2,238 thousand). The book represents one of the project outputs.

The monograph focuses on increasing the effectiveness of the fight against money laundering, with particular emphasis on the area of financial institutions. The research team mainly targeted the analysis of the actual situation, which relies on the analysis of the legal support for the prevention of money laundering and financing of terrorism.

Following a short introduction to the given issue, the first chapter characterizes the legal bases of the AML process using the descriptive method of the research work. This part also deals with the legal implications of the breach of the AML process rules by financial institution employees, and with the issue of identification. The first two sections of the chapter are devoted to the identification process; they analyze the so-called remote identification process and simplified identification process. As part of the research, recommendations are given that could, on the one hand, significantly improve the AML process and, on the other hand, simplify the identification process in cases that only involve low counterparty risk.

The second part of the monograph analyzes selected areas of prevention and suppression of money laundering. This concerns, for example, the area of reporting and its assistance in the course of the AML process, virtual environment and its effect on potential money laundering, or the analysis of the financial institution identifiers implementation. Another important area also addressed by this section is the role of the so-called politically exposed persons within the AML process and the link of such persons to public administration. Furthermore, the chapter comprises the view of an expert witness of AML.

At the end of the chapter, selected problems associated with the practical detection of money laundering as well as findings made in the course of a survey (questionnaire) with selected financial service providers in the Czech Republic, carried out by the research team, are discussed. Moreover, this section also provides basic statistical data on the number of notifications of suspicious transactions in recent years.

The next chapter addresses new possibilities of the AML process that should rely on the Risk Based Approach – assessing clients by determining their risk factors. This approach relies on the recommendations of the inter-governmental body FATF, as adopted in February 2012. The determination of clients' risk factors represents a very important step in the subjective assessment of the clients' risk and the risk associated with their transactions carried out within specific financial institutions. The chapter comprises some proposals and measures, the practical application of which would be useful.

The fifth and final chapter then analyzes the entire AML process and the measures aimed at increasing its effectiveness, with special emphasis on financial institutions. It mainly accentuates the client identification process and its potential modifications, and underlines the RBA, with selected implementation methods.

Přehled použité literatury a ostatních zdrojů

BALOUN, V. *Finanční kriminalita v České republice*. Praha: 2004. Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Dílčí studie úkolu „Výzkum ekonomické kriminality“.

BEEKARRY, N. *Combating Money Laundering and terrorism finance: Past and Current Challenges*. Edward Elgar Publishing Limited, 2013. ISBN 978-18-49807-517.

BLAHOVÁ, N. Změny regulačního a dohledového rámce finančních trhů v Evropské unii. *Český finanční a účetní časopis*, 2010, roč. 5, č. 2, s. 42–51. ISSN 1802-2200.

BOTTEGA, J. POWELL, L. *Creating a Linchpin for Financial Data: The need for a Legal Entity Identifier*, p. 4. SSRN-id1723298.

BRADA, J. Hodnocení úvěrové bonity obchodní společnosti. In: *Zadlužení – fenomén současnosti*. Praha: Soukromá vysoká škola ekonomických studií, s.r.o., 2012. S 108-116, 8 s. ISBN 978-80-86744-92-6.

BUUS, T. a J. BRADA. Economics of Transfer Pricing Reviewed, 2010, (dostupné on-line http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=954333)

CEJP, M. *Organizovaný zločin v České republice III*, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004.

Doporučení FATF: Mezinárodní standardy v boji proti praní peněz, financování terorismu a šíření zbraní hromadného ničení, únor 2012.

DVOŘÁK, V., J. ŠUGÁR, P. MÁLEK a P. HORÁČEK. *Výnosy z trestné činnosti*. Praha: Scientia, spol. r.o., 2010. 236 s. ISBN 978-80-86960-67-8.

FATF Guidance: National Money Laundering and Terrorist Financing Risk Assessment, únor 2013.

GILMORE, W. *Dirty Money. The Evolution Of Money-Laundering Counter- Measures*. 2nd ed. Strasbourg: Council of Europe Press, 1999.

HARVEY, J. *Journal of Money Laundering Control: An Evaluation of Money Laundering Policies*. London: Henry Stewart Publications, 2005, Vol. 8, No. 4.

KLIMIKOVÁ, M. a kol. *Bankový manažement a marketing I*. Bratislava: IRIS, Vydavateľstvo a tlač, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-89238-63-7.

KYNCL, L. a kol. *Poznej svého klienta – základní zásady finančního práva*. 1. vydání, Brno: ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS, IURIDICA, 2012. No 433. 165 stran. ISBN 978-80-210-6085-2.

LEVI, M. *Fraud: Organization, Motivation And Control*. Ashgate, 1999. 1036 s. ISBN 978-18-552-1716-4.

MAZÁNEK, J. Specifika dokazování hospodářské trestné činnosti. In: *Trestní právo*, 2008, roč. 13, č. 2, s. 5 – 13.

MIKDASHI, Z. *Regulating the Financial Sector in the Era of Globalization. Perspectives from political economy and management*. Palgrave Macmillan, 2003, p. 92. 249 p. ISBN 1-4039-1638-1.

- PAVLÁT, V. *Globální finanční trhy*. Praha: VŠFS, 2013. Edice EUPRESS. S. 58-59. ISBN 978-80-7408-076-0.
- POLOUČEK, S. a kol. *Bankovnictví*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-491-9.
- ROBINSON, J. *Pánové z prádelny špinavých peněz*. 1. vydání. Praha: Columbus, 1995. ISBN 80-85928-06-X.
- SCHLOSSBERGER, O. AML procedures in financial institutions - suggestions for changes. In: *Platební služby on-line v EU, praktické aplikační problémy elektronických platebních prostředků*. 2012.
- SCHLOSSBERGER, O. *Platební služby*. 1. vydání. Praha: Management Press, 2012, 325 s. ISBN 978-80-7261-238-3.
- ŠUGÁR, J. a kol. *Odčerpávání výnosů z trestné činnosti v praxi policejního orgánu, státního zástupce a soudce*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2009.
- TVRDÝ, J. a A. BÁRTOVÁ. *Zákon o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a předpisy související*. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009. 502 s. ISBN 978-80-7400-099-7.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1889/2005 ze dne 26. října 2005, o kontrolách peněžní hotovosti vstupující do Společenství nebo je opouštějící.
- Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1781/2006 ze dne 15. listopadu 2006, o informacích o plátcích doprovázejících převody peněžních prostředků.
- Prováděcí směrnice 2006/70/ES ze dne 1. srpna 2006, kterou se stanoví prováděcí opatření ke směrnici Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. dubna 2001, sp. zn. 21 Cdo 3019/2000.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. června 2012, sp. zn. 21 Cdo 977/2011.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. ledna 2000, sp. zn. 21 Cdo 1228/9.
- Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 28. 6. 1995, sp. zn. 6 Cdo 53/94.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/60/ES o předcházení zneužití finančního systému k praní špinavých peněz.
- Vyhláška č. 123/2007 Sb., o pravidlech obezřetného podnikání bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry.
- Vyhláška č. 281/2008 Sb., o některých požadavcích na systém vnitřních zásad, postupů a kontrolních opatření proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.
- Vyhláška č. 23/2014 Sb., o výkonu činnosti bank, spořitelních a úvěrních družstev a obchodníků s cennými papíry.
- Zákon č. 89/2012/ Sb., občanský zákoník.
- Zákon č. 284/2009 Sb., o platebním styku.

Zákon č. 253/2008 Sb. o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Zákon č. 69/2006 Sb. o provádění mezinárodních sankcí.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník (účinnost do 31. prosince 2013.)

Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon).

Závěrečná zpráva k problematice výnosů a praní peněz za rok 2012. Praha: Policie České republiky, Útvar odhalování korupce a finanční kriminality SKPV, 2013.

Internetové zdroje:

Anti-Money Laundering. Understanding global KYC differences. London. January 2013. Dostupný z: <http://www.pwc.com/gx/en/financial-services/publications/anti-money-laundering-know-your-customer-quick-reference-guide.jhtml>

BUSS, T., BRADA, J. *Economics of Transfer Pricing Reviewed*, 2010, (dostupné on-line http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=954333)

Cannes Summit Final Declaration – *Building Our Common Future: Renewed Collective Action for the Benefit of All*. Draft of November 4. Cannes, November 4, 2011. Dostupné z: <http://www.g20.utoronto.ca/summits/2011cannes.html>. (Staženo 31.3.2013.)

FSB. *A Global Legal Entity Identifier for Financial Markets*. June 2012. Dostupné z: http://www.financialstabilityboard.org/publications/r_120608.pdf

<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/zprostredkovana-identifikace>

<http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/novinky-fau/2013/rizikove-jurisdikce--aktualni-prohlaseni-15071>

<http://www.mfcr.cz/cs/legislativa/mezinarodni-sankce/prehled-sankci/informace-k-aktualne-ucinnym-predpisum-14100>

<http://portal.justice.cz/Justice2/Uvod/uvod.aspx>, část Veřejný rejstřík.

http://www.rzp.cz/cgi-bin/aps_cacheWEB.sh?VSS_SERV=ZVWSBJFND

<http://www.fatfgafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%20approved%20February%202012%20reprint%20March%202012.pdf>

<http://bankovnictvi.ihned.cz/c1-55893980-fatca-v-boji-proti-danovym-unikum>

<http://www.epravo.cz/top/soudni-rozhodnuti/uzavirani-smlouvy-89710.html>

<http://www.taxhavensguide.com/list-of-offshore-financial-centres.php>

http://cs.wikiquote.org/wiki/Václav_Klaus

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_325_sum_en.pdf dostupný online dne 27. 12. 2013 <http://www.strukturalni-fondy.cz/cs/dostupny-on-line-dne-20-9-2010>

<http://www.telegraph.co.uk/finance/g20-summit/9343250/G20-Summit-communique-full-text.htm>

Výroční zpráva Finančně analytického útvaru Ministerstva financí ČR za roky 2011 a 2012. Dostupné z: [http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/vysledky-cinnosti-financniho-analytickeh/2011\(2012\)](http://www.mfcr.cz/cs/verejny-sektor/regulace/boj-proti-prani-penez-a-financovani-tero/vysledky-cinnosti-financniho-analytickeh/2011(2012))

<http://www.fatf-gafi.org>

<http://www.iosco.org>

<http://www.iais.org>

<http://www.rejstrik-insolvencni.cz/>

Věcný rejstřík

A

AML 7 – **9**, 12, 13, 15, 16, 18 a dále
akcie **40**, 41, 78
aktiva 27, 34, 35, 38, **54**
akvizice **32**, 85
alokace prostředků 47
AML směrnice 69, **70**, 76, 79
AML/CFT 5, 12, **73** – 81
audit 27, **29**, 30, 32, 45, 48, 49
auditní strategie **48**, 49
auditní útvar 48

B

bankovní licence **32**, 42
banky 6, 7, 9, 13, 14, **15** a dále v textu
banky systémově významné (systémově významné banky) **53**, 54
Basel 35, 53, 55, 75
benefit sharing 46
best practise 29
bezpečnostní síť 28
běžný účet **27**, 84
bilance **35**, 58
BIS 5, 47

C

cenné papíry 9, **37** – 39, 42, 83
CERTIS 5, **42**
CFT 5, 12, **73** – 81
compliance **19**, 30, 78, 81, 84
COU 57
ČNB 5, **13**, 16, 18, 20 – 22, 27, 38, 41, 42, 44, 63, 68, 74 – 77, 81 – 83, 85

D

daňový orgán 14
daňový únik **9**, 30
databáze **30**, 31, 37, 43, 44, 82
datová schránka 21
dedukce 8
depozitář 32, 38, 39, **43**
detekce podvodu **45**, 46
dobrá víra **20**, 22

doporučení 7, 10, **11**, 30, 48, 57, 68 – 70, 72, 73, 75, 78, 85, 87
drahé kovy **9**, 33, 85

E

EDGAR 27, **43**, 44
Egmontská skupina 10
embargo 33
ES **5**, 12, 13, 69, 70
EU 5, 7, 10, 11, 13, 20, 45, 47, 48, 69, **71**, 72, 74, 76
EuroPol 42
Evropská komise 45, 48, **49**, 70, 71, 73
Evropská unie 7, 11, 33, 34, 69, **76**
Evropské fondy 44, **47**, 48
Evropská společenství (Společenství) 11 – **13**, 48, 88
Evropský parlament 6, 11, 20, **69**, 70, 72, 73, 76, 88
expertní pravidla **45**, 46
extrapolace **45**, 46

F

FATCA **30**, 90
FATF 5, 7, **10**, 11, 30, 68, **69**, 70, 72, 73, 75 – 79, 81, 86, 87, 90
FAÚ 5, **14**, 20, 22, 27, 41, 42, 44, 60, 61, 63, 67, 76 – 79, 81, 85, 90
financování terorismu 5, 7, **9**, 10, 11 – 15, 20, 23 – 27, 30, 32, 33, 35, 37, 58, 59, 61, 64, 68 – 75, 77, 81, 85, 88, 89, 91
finanční identifikátor (identifikátor finančních institucí nebo ekonomických entit) 28, **50**, 53, 55 – 58
finanční instituce 5, **20**, 21 – 23, 25, 26, 28, 29, 30 – 33, 53, 54, 56, 59, 60, 63, 64, 68, 73, 74, 76, 80 – 82, 85
finanční kriminalita 27, 28, 36, 41 – 44, 50, 58, 87, 89, 93
finanční krize 32, **35**, 52, 53, 56
finanční sankce 32
finanční stabilita 5, 28, 50, **52**, 53 – 56
finanční trh(y) 7, 11, 27, 32, 33, 35, 36, **50** – 52, 54, 57, 74, 75, 77, 88, 93
finanční úřad 40
finanční analytický útvar 5, 12, **14**, 70
finanční bezpečnost **27**, 18, 58
FSB 5, **52**, 53 – 55, 57, 90
FSRB 5, 69
fúze **32**, 85
fyzické osoby 19, 22, **24**, 26, 43, 71, 72, 82, 84

G

G-20 **52**, 56
G-8 52
G-SIBS 55

H

HDP 5, 47
hospodářská činnost 12
hospodářská kriminalita 36
hospodářská politika 53
hospodářské trestné činy **36**, 87
hotovost (hotovostní prostředky) 10 – 12, **13**, 17, 22,
25, 34, 38, 42 – 44, 59, 64, 68, 70, 78, 84, 85, 88
HSBC **33**, 55
HW **5**, 50
hypotéza **8**, 32, 38

I

identifikace 8, 9, 13, 18, **20**, 21 – **23**, 24 – 32, 39, 46,
52, 54, 56, 60, 61, 64 – 66, 72, 78, 82, 83, 84, 90
identifikace anomálií 46
identifikace distančním způsobem **20**, **23**
identifikace převzatá 9, **20**, 21, 23
identifikace zprostředkovaná **20**, **22**
identifikační znaky 21, 22, **24**, 25
indukce 8
InterPol 42
Islámské bankovníctví 43

K

kampelička 37
kapitálové trhy 7, **42**, 45
katastr nemovitostí **31**, 38, 40
kolektivní investování 38
komparace 8
kontrola 6, 11, 13, 14, 19, **27**, 32, 34, 40, 45, 49, 58,
59, 63, 74, 88
kontrola klienta 12, **13**, 25, 69, 70, **72** – 75, 78, 79,
82 – 85
kontrola vnitřní 19, **20**, 74
kontrolní mechanismus **19**, 49, 76
kontrolní systém **15**, 23, 48
korupce 9, 12, 34, 44, **45**, 47, 49, 78, 82, 83, 89
KYC 5, 27, 28, 29 – 31, 33

L

legalizace výnosů z trestné činnosti 6 – 9, **10**,
11 – 15, 18 – 20, 23 – 25, 27, 28, 30, 35, 41, 58 – 61,
64, 65, 67 – 70, 74, 76, 80, 81, 85, 88, 89, 93
lidský kapitál 6
LOU 57

M

mail 21, 29, **31**
majetek 9, 17, **37**, 38 – 41, 43 – 45, 59, 73, 84
majetková hodnota 6, **39**
majetkový prospěch **37**, 38, 58
mezinárodní embargo 32
mezinárodní právo 9, **10**, 68
mezinárodní sankce 13, 14, 59, 76 – 78, 81, 85, 89,
90, 94
mezinárodní spolupráce **11**, 14
MF ČR **5**, 12, 14, 18, 38, 39, 41, 60, 61, 67, 85
ML/FT 76
Moneyval **11**, 69, 74
monitoring **27**, 29, 33, 54, 78, 81, 83, 84
morálka 6

N

národní hodnocení rizik 70, 74
nekalé praktiky **17**, 32
nemovitosti 9, 31, 37, 38, **40**, 43, 45
nestandardní (situace, vklady, chování, operace...)
35, 42, **60**, 61

O

občanský zákoník **22**, 25, 31, 88
obchodní rejstřík 21, 30, 31, **40**, 77
obchodní vztah 13, **73** – 75, 78, 79, 82 – 85
objem 35, 36, 38, 45, 47, 61, 78, 85
obchodník s cennými papíry (OCP) 6, 7, 15, 21, 32,
38, **39**, 42, 54, 88
odpovědnost 10, 11, 14, **18**, 19, 47, 49, 79
odvolání 18
ohrožená úvěry 34
OPO 60
out-sourcing 58

P

Peer Review Council 54
peněžní toky **36** – 39, 42, 43, 44

PEP 5, **51**, 82, 83, 84
platební instituce 7, 20, 22, 23, 32
platební služba 22, 24, 25, 45, 88
podezřelý obchod 12 – 14, 28, **59** – 65, 67, 72, 74,
76, 77, 81 – 83, 85
podvod 9, 19, 23, 44, **45**, 45, 56, 73
pohyb peněz 34
pojišťovny 6, **7**, 20, 21, 32, 42, 54, 61, 81
povinná osoba 9, **10**, 12 – 15, 17, 20, 23, 25 – 27,
59 – **63**, 64 – 67, 70 – 76, 78, 80 – 82,
pracovněprávní nástroje 16
pracovněprávní vztah 9
pracovní poměr 9, 16, **17**, 18
prameny práva 9, **10**,
praní špinavých peněz 5, 7, 9 – **12**, 13- 15, 20, 23, 25,
27, 32 – 36, 43 – 45, 68 – 75, 77, 81, 85, 87 – 90, 94
právní následky **14**, 19
právní výklad 20
právnícké osoby 14, **19**, 21, 22, 24, 25, 40, 41, 55, 71,
72, 77, 81, 82, 84
primární vklady 35
proces AML 7, 8, **9**, 15, 16, 27, 44, 68, 69
prodej drog 9
prostituce **9**, 82
průkaz totožnosti 21, 23, **24**, 26, 82
předměty kulturní hodnoty 9
Public Statement **77**, 84
půjčka **12**, 43

R

Rada EU **6**, 11
RBA **5**, 7, 68, 72, 75 – 77, 79, 80, 86
RBS 33
recommendations 10, **30**, 52, 86, 90
restrikce 32
risk management **19**, 20
rizikový faktor 5, 21, 74, **75**, 78, 79, 84
rizikový profil 29, **30**, 31, 73, 75, 77, 81, 82, 84, 85
rizikový přístup 11
ROC **57**, 58
ROP **5**, 49

S - Š

sdružený účet 39
SEC **5**, 27
SIFI 5, 52 – 55
skutečný vlastník 27, 29, **30**, 31, 40
smluvní pokuta **43**, 60
solvency **34**, 35

soudní znalec 37, 93
Summit 28, **52**, 53, 55, 56, 68, 90
SW **5**, 50
systém vnitřních zásad 13, 15, 22, 26, 27, 32, 33, **74**,
80, 81, 82, 88
systémové riziko **48**, 50, 52, 56
Štrasburská úmluva **12**, 69

T

textové pole 39
trestný čin 6 – 15, 18, **19**, 20, 23 – 25, 27, 28, 30, 32,
33, 35 – 38, 40, 41, 43 – 45 a dále
třetí směrnice 13
třetí strana 20
tunelování **9**, 58
tvůrci standardů 75

U

účel peněz 34
umístění **9**, 10, 79
úpadce 39
úvěr 14, 20, 21, 23, 34, 35, 37, 41, 43, 84

V

vědecké metody (metody) 8
vědecké poznání 8
veřejná správa 27, **44**, 45, 47, 49, 84
veřejné zdroje 31, 45, **47**
veřejný pořádek 6
virtuální signing 31
vkladatel 25
vnitřní předpis 14, 15, **16**
vrstvení **9**, 10
VŠFS **5**, 7, 50, 51, 54, 88, 93, 95
vydírání 9
vyhláška 12 – 15, **74**, 75, 77, 81, 82, 88
výkaznictví **32**, 33, 35, 36
výpis z účtu 27, 30, **39**, 44, 64

Z

zákon o AML 23, **24**, 25
zákoník práce 9, 14, **15**, 16 – 18, 89
zaměstnanec 9, 14, 15 – 17, **18** – 20, 23, 62, 63, 65,
74, 80, 84, 85
zaměstnavatel 14, 15, **16**, 17, 18
zástava **41**, 43

O autorech

Ing. Naděžda Blahová, Ph.D.

Po studiu na VŠE v Praze, kde získala také doktorát v oboru finance, působila v praxi, mj. v oblasti bankovníctví na vyšších řídicích funkcích. Posledních více než 15 let se věnuje pedagogické činnosti, a to na katedře měnové politiky VŠE v Praze. Působila také na Bankovním institutu a VŠFS v Praze.

doc. Ing. Jaroslav Brada, Ph.D.

Vysokoškolské vzdělání získal na VŠE v Praze. Vědeckou i akademickou hodnost dosáhl na téže univerzitě v oboru finance. V současné době působí jako vysokoškolský pedagog na VŠE v Praze a VŠFS v Praze se zaměřením na oceňování finančních investic a investování. Je soudním znalcem v oblasti v sektoru bankovníctví, burzovníctví a obchodování s cennými papíry. Má zkušenosti ze zpracování znaleckých posudků z oblasti tzv. finanční kriminality.

Ing. Josef Budík, CSc.

Absolvoval vysokoškolské vzdělání na ČVUT v Praze a poté se věnoval ekonomickému výzkumu. Od počátku 90. let působil v centrální bance na pozicích souvisejících s bankovními obchody. Po roce 2000 pracoval na burze jako specialista rozvoje. V současné době se věnuje pedagogické a vědecko-výzkumné práci na VŠFS v Praze.

Mgr. Martina Havlišová

Absolvovala obor právo (právní věda) na právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Působí v advokátní praxi.

Mgr. Michaela Kolářová

Vystudovala Právnickou fakultu ZČU v Plzni, při studiu na Univerzitě Toulouse 1 Sciences Sociales ve Francii získala Diplom z práva EU a nyní dokončuje rigorózní studium na UK v Praze. Michaela Kolářová působí od roku 2010 na Finančním analytickém útvaru Ministerstva financí ČR, kde se zabývá legislativní činností v oblasti boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu.

Ing. Petra Korbasová

Po absolvování VŠFS a získání magisterského vysokoškolského vzdělání je studentkou doktorského studijního programu, oboru finance na VŠFS. Pracovně působí v ČNB jako specialista v oblasti dohledu nad finančním trhem.

doc. Ing. Vladislav Pavlát, CSc.

Po získání vysokoškolského vzdělání získal vědeckou hodnost CSc. na VŠE v Praze. Je docentem ekonomie, zejména oblasti finančních trhů, na VŠFS v Praze. Byl jedním ze zakladatelů Burzy cenných papírů v Praze, ale řadu let působil také ve vědecko-výzkumné praxi, kde se věnoval problematice řízení a organizace řízení. Je autorem řady významných knižních publikací.

JUDr. Ing. Otakar Schlossberger, Ph.D.

Po studiu ekonomie, oboru bankovníctví na VŠE Praha a oboru právo na Karlově univerzitě působil v praxi v oblasti bankovníctví a finančních trhů do roku 2011 (SBČS, sféra komerčního bankovníctví a bankovního družstevnictví). V roce 2007 získal doktorát v oboru finance na VŠE Praha. Od roku 2003, po volbě Poslaneckou sněmovnou Parlamentu ČR, vykonával funkci historicky prvního finančního arbitra České republiky v prvním volebním období (do roku 2007 vč.). Pedagogicky působí od roku 1996, zpočátku na VŠE v Praze, pak na Bankovním institutu. Od roku 2010 pracuje jako vedoucí Katedry financí na Vysoké škole finanční a správní a externě spolupracuje s Katedrou bankovníctví a pojišťovníctví VŠE v Praze.

PhDr. Bc. Ján Šugár, CSc.

Vysokoškolské vzdělání získal v oboru psychologie a sociologie, ve které dosáhl také vědeckou hodnost CSc. Působil v praxi jednak jako voják, ale zejména – po roce 1989 – jako vědecký pracovník zabývající se sociologickými výzkumy v armádě. V současné době je vědecko-výzkumným pracovníkem Policejní akademie ČR se zaměřením na odhalování legalizace výnosů z trestné činnosti.

Mgr. Bc. Eva Šulcová

Po absolvování právnické fakulty Masarykovy univerzity a bakalářského studia ekonomie na též univerzitě působí na této univerzitě jako student doktorského studijního programu.

JUDr. Adriana Vavrušková

Po magisterském studiu ukončeném v roce 2006 na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze získala v roce 2009 na téže fakultě titul JUDr. z oboru finančního práva. Od roku 2006 se profesně věnuje oblasti boje proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a implementaci mezinárodních sankcí. Zároveň byla členem řešitelských týmů několika projektů vztahujících se k oblasti boje proti praní špinavých peněz. Je spoluautorkou komentáře k zákonu o některých opatřeních proti legalizaci výnosů z trestné činnosti a financování terorismu a předpisů souvisejících (Tvrdý/Bártová, C.H.Beck 2009) a pravidelným přednášejícím na odborných seminářích a konferencích z oblasti boje proti praní špinavých peněz a financování terorismu.

Otakar Schlossberger a kol.

Znáte svého klienta?

Vydala Vysoká škola finanční a správní, o.p.s., v edici EUPRESS

Estonská 500, 101 00 Praha 10

Tel.: + 420 210 088 847, fax: +420 271 740 871

www.vsfs.cz

jako svou 191. publikaci

Vydání odborné monografie bylo schváleno vědeckou redakcí nakladatelství.

Počet stran 96

První vydání, Praha 2013

Sazba, zlom, produkce Educo Uni Group, a.s., Estonská 500, 101 00 Praha 10

[CD-R]

© 2013 Otakar Schlossberger a kol.

© 2013 Vysoká škola finanční a správní, o.p.s.

ISBN 978-80-7408-090-6

ISBN 978-80-7408-090-6